

ialom művészet társadalomtudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művészet t

i

IRODALMI, MŰVÉSZE-
TI, TÁRSADALOMTU-
DOMÁNYI FOLYÓIRAT

XXI. ÉVF. 8 SZÁM 1957, AUG.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG
ÁCS KÁROLY / FEHÉR FE-
RENC / MAJOR NÁNDOR /
SAFFER PÁL / YÉBEL LA-
IOS / VUKOVICS GÉZA /

FELELŐS SZERKESZTŐ
MAJOR N Á N D O R

BESZÉLGETÉSEK A LÁTOGATÓMMAL

Ismerősöm, mondhatnám barátom. Évtizedek óta el-eljár hozzám látogatóba. Az esti, sőt késő esti órákban. Egyszerre csak azon veszem észre magam, hogy mellettem áll vagy a hátam megett és nézi a könyvet, melyben lapozgatok, vagy azt, hogy mit írok. Máskor meg, ha felpillantok munkámból, ott látom a szobám egyik sarkában szerényen, keresztbevetett lábakkal, állát tenyerére támasztva csak ül egyhelyben, elgondolkodva. Nem tart rá igényt, hogy foglalkozzam vele. S hihetetlen, de mégis úgy van: annyira megszoktam, hogy természetesnek tartom a nesztelen jelenlétét és legkevésbé se zavar. Néha az egyébként komoly, majdnem melankolikus tekintetét alulról, az ajka szögletéből valami halvány bizonytalan mosolyféle világítja meg. Ha ilyenkor én is, egy fejbiccentéssel visszamosolygok rá, ez mintha jelnek számítana köztünk, hogy megindulhat a társalkodás. Minden legcsekélyebb feszélyezettség nélkül és azzal a csak azokban a ritka viszonyokban előforduló bizalommal, melyekben az emberek nem akarnak egymástól egyebet, mint a kölcsönös közlés útján mindig közelebb kerülni egymáshoz. Az a bizonyos jeltadó különös mosoly voltaképp a resignációé, mivelhogy előre tudjuk, hogy párbeszédünk az idők végéig csak a monológnak, a kettősben folytatott monológnak egy fajtája marad. Ő rendkívül érdeklődik minden iránt, amit teszek s ami engem foglalkoztat. Lényeges különbség köztünk azonban, hogy míg én többé-kevésbé cselekvően veszem ki a részemet az életből, amennyiben írok és az íráson keresztül hatni igyekszem érzésekre, gondolatokra, cselekvésre, ő nem tesz mást, mint általában a nézők. Ő az én nézőm. Ez bizonyos ironikus fölényt biztosít nekí velem szemben. Meg kell azonban mondanom, hogy hosszú, sok évtizedes ismeretségünk, mondhatnám barátságunk alatt ezzel a helyzetű fölényrel ő sohasem élt vissza. Van az iróniájában valami szelíd, úgyszólván, büntudatos. Ő tudja, hogy bármilyen kevéssé kielégítő is a tevékeny ember tevékenysége, a pusztá szemlélő szerepe se érdem, amivel kérkedni lehet.

— Már megint egyszer részt vettél egy körkérdésben. A véleményed kérdezték a kritikáról. Megírtad, hogy mi lenne nálunk és mi lenne általában a kritika feladata, ha volnának kritikusaink. Megkérdeznék, hogy mért nem vállalkoztok ti magatok, az írók arra, hogy magatok írjatok kritikát a saját műveitekről? Ha nem egy hónappal azután, hogy elkészültek a tanulmányaitokkal, verseitekkel, novelláitokkal, drámáitokkal meg regényeitekkel, hát akkor tíz vagy húsz év multán? Megkérdeznék: mi szükségtek van kritikuskokra? Ki az, aki jobban tudhatja nálad, hogy mekkora a különbség a véres, valóságos, konvulzív élményed és aközött, amit belőle szavakkal és írásjelekkel kifejezni tudtál? Vagy tévednek s azoknak volna igazuk, akik azt hiszik, hogy ti vakul és elvakultan szerelmesek vagytok a saját magzataitokba?

Nem éreztem szükségét, hogy válaszoljak. Lehet, hogy kicsit sértett is. Mindig kellemetlenül fogadom, ha úgy beszélnek hozzám, mint valamiféle irodalmi irány vagy iskola követőjéhez s hogyha ezzel akarják megmagyarázni, hogy így vagy úgy írok vagy beszélek. Még ha „hízelgő” kategóriában is jelölik meg az ember helyét, eredetét stb., maga a kategorizálás mindig brutalitás, amit az ember egyéni voltán követnek el, olyan eljárás, mely bizonyos esztétikai tapintat hiányára, inkább markoló, mint finom kézre vall.

Őt nem zavarta, hogy hallgattam. Mi ketten egymással szemben mindent megengedtünk magunknak. A beszélgetéseink általában úgy alakultak, hogy én figyelmesen hallgatok. S mintha ez volna az, ami őt nemcsak hogy nem zavarja, hanem épp ellenkezőleg, kíváncsivá tenné az ő saját gondolatai végső konzekvenciáira.

— Meg kell vallanom, hogy bár az elképzelhető legintenzívebb érdeklődéssel, mondhatnám együttérzéssel kísérem — éspedig már hosszú évtizedek óta — a te irodalmi munkásságodat, ennyi idő után is egyelőre mindig csak várom, hogy egyszer végre valami olyat írjál, ami meggyőzhet arról, hogy nem hiába vártam. Tudom, te egyre készülsz, hogy majd hozzáfogj valamihez, ami egész más lesz: egy történethez, mely könnyed lesz, mosolygó és örvendező csodálkozásokkal teli. Áldott képzelet boldog játéka, mint a Mozart muzsikája. Mint maga a napsütés. Mint napsütésben a szitakötő szárnya a kék eget tükröző tó felett a déli óra mély és súlytalan csendjében. Lebegő álom, mint a víz színén járó szelid és nyugodt Jézus. Ugye? S ugye tudod, hogy ez az, amire én is egyre várok? S a kezed alól nem kerül ki más, mint keserű, kínos és vádló történetek arról, hogy mint merülnek el emberek. S mindig harcról van szó. És a szó mindig vallomás. Vallomás a mítoszról, mely véres és a nagy reményekről, melyek elvéreznek. És mindig újra megfogadod, hogy ezután jön majd az az igazi, a tiéd, az enyém. A boldog és boldogító szó. Ezután, Mindig újra ez a majd. És mindig újra valami miatt halászod, ez az, amit eddig mindig elhalasztottál. Miféle mesemondó vagy, hogyha nem tudsz még csak

mesét se mondani az önfeledt örömről. Azt feleled, hogy de majd fogsz. Mióta feleled! Mondd, nem áltatod-e magad? Nem kell hogy figyelmezteselek, hogy most már egyre gyorsabban pereg az orsó. Szép az állhatatosság, de ha ma ugyanazzal a hangsúllyal mondod, mint mondtad harminc év előtt, hogy majd — ennek a majdnak ma más az akusztikája. A kezdetől való igen nagy s a haláltól való immár igen kis távolság miatt. A majd most már kezd úgy hangzani, hogy szinte összetévesztésig hasonlít a sohasemhez.

Én csak hallgattam. Úgy találtam, hogy ostobaság engem felelősségre vonni azért, hogy egy világban élek, mely, mióta élek, mindig a harc, a fájdalom és a borzalom vízióival rohan meg. Ő kitalálta a gondolatomat.

— Természetesen ostobaság. A költő nem felelős azért, hogy miről és mit kell énekelnie. Aki felelős érte, az nem költő, hanem rétor.

Rábólintottam, hogy úgy van. Mi ketten kitűnően megértjük egymást, ncha végső fokon semmiben sem értünk egyet. Illetőleg, ha racionálisan egyetértünk is, köztünk világok vannak, pontosabban egy világ, épp az, amelyikben élek. És az jutott eszembe, hogy Hölderlin bizonyára egy azok közül a kivételesen nagy költők közül, akiknek „megadta egy isten”, hogy érekké tegyék a szenvedést, mely másokat „némává tesz”. S mégis épp az ő egyik legszebb verse az, melyet a sors istennőjéhez, a Párkákhöz intéz, buzgó könyörgés egyetlenegy dalért. Enélkül, mint a lélek, melyet az életben megfosztottak isteni jogától, még az alvilágban se lelné meg nyugalalmát. Mikor azért az egy dalért könyörög, „a szent dalért, melyet szívén visel”, akkor már megírta a Hyperiont és himnikus versei sokaságát. Nem többet, szebbet, hanem nyilván valami mást szeretett volna adni, mint volt mindaz, amit írt.

Ő azonban folytatta a maga módján a társalkodást. Meglehetősen kihívóan, mintha csak kedvét lelné abban, hogy bántson. Én azonban tudtam, hogy ez csak látszat. Valójában baráti aggodalmát fejezte ki. S tette ezt olyan végsőkig komoly, önzetlen és szomorú őszinteséggel, amilyenre az meber csak kivételes pillanatokban képes. Csak az élet olyan pillanataiban, amikor valami felfakadó fájdalom hevétől leolvad rólunk minden álarc, még az a legszívósabb is, mellyel magunk elől igyekszünk elrejtőzni. És amikor a védtelen ember előtt úgy szöknek fel kérdések, mint álmainkban a szemünk előtt támadóan villanó meztelen török.

— Ha rétor alatt a szó iparosát értjük — így folytatta elgondolkodva — vajon van-e sok olyan költő, aki nem rétor is egy kicsit? Ha rétor az, akinek a szó — a szó és maga az élet — már nem meglepő felfedezések frissen csörgedező forrása, hanem csak hatással és zsákmánnyal kecsegtető pusztá vadászterület, ha rétor az, aki nem éli át a szó — a szó és maga az élet — dúsgazdagságát, nem éli át, hanem csak kiaknázza, hasznosítja; ha rétor az, aki nem éhesen és szomjasan keresi, szakadatlanul keresi az igazságot, hanem csak papja valami igazságnak — vajon van-e sok olyan

költő, aki tud az életében és alkotásában végig és mindvégig költő maradni? Vajon nem az élet s nem a hit, melyért minden nap újra harcba kell szállni, nem ök-e a poézis, míg a pap, minden pap, minden papság az élet és a hit poézisének a halála, házasság, mely már nem tud a spontán szerelemről? A forradalomról hidegült kép, az intézménnyé ésszerűsített mámor, nem ez-e a próza, mely minden költészetnek, az élt és az írott költészetnek a negációja?

Ez is az ő furcsaságai közül való. Aki őt nem ismeri, azt hihetné, hogy épp ő az a rétor, akiről beszél s hogy a kérdéseknek ez a zuhatagja csak retorikus formája az én fejemnek szánt kalapácsütésszerű s igen határozott vádagnak. Én azonban tudtam és tudom, hogy ha ő kérdez, akkor csakugyan kérdez és csakugyan engem kérdez és hogy nekem kell, senki másnak, épp nekem kell, választ adnom. Illetőleg, nekem kellene. S nekem volna is mit felelnem. Volna, hogyha ő és én vitázó felek volnánk s ha csak arról volna szó, hogy ki marad felül a vitában. De minthogy ebben az esetben nem erről volt szó, beértem azzal, hogy Pilátust utánozva, zavartan és mintegy magamhoz intézve, a rövid szót, a kérdésekre a sóhajjal feleljek: „Mi a költészet?” S tudatában vagyok annak, épp így kérdezhettem volna, hogy mi a próza, sőt szó szerint, mint ama római helytartó: „Mi az igazság?”

Ő is így fogta fel, hogy a költészet iránti kérdés egy az igazság kérdésével. Ez kiderült később. Most azonban hagyta, hogy megigazítva asztali lámpámat, folytassam a munkámat. Mintha sajátmagának és a saját szavainak, mint valami alkalmatlan zavaró közbeszólásnak, ő maga semmiféle jelentőséget se tulajdonítana. Hiszen ő csak szerény néző, én pedig legalábbis annyiban teszek is valamit, hogy ülök az asztalomnál és írok. Igaz, megint egyszer nem mozarti muzsikát. Megint egyszer és még mindig olyan témáról írok, melyet nem én választottam, hanem az a borzalmaival visszataszító, szenvedései és szándékai nagyságával harcra kötelező Idő, melynek fogságában és amely ellen és amelyért élek. Elfoglalt az én nem mozarti muzsikám és szerencsésen el is feledkeztem látogatóimról. De azért legkevésbé se lepődtem meg, mikor abban az ismerős magányos éjszakai csendben, melyhez úgy hozzátartozik a meg-megakadó s egyhangúan sercegő toll alatt meg-megzizzenő papír, mint az enyhe nyári szélhez a fák lombjainak elégedett susogása, egyszerre csak mintegy a felgyült csendre felfigyelve, látom, ő nem mozdult el, még itt vár rám türelmesen, mint akinek egyáltalán nincs érzéke az idő iránt. Mosolyogva kérdezte:

— Megint valami nagyon komoly dolgot írtál? Nem gondolod, hogy egyszer már írnod kellene arról is, hogy az, amit ostoba stilisztikai tankönyvek prózának neveznek, a művészetben hamis fogalom, fikció. A költő, ha költő, akkor úgy írja le a szót, hogy az a maga meglepő eredeti poétikus ártatlanságában támad életre. Nem halt meg, csak tetszhalott volt. Látszólag élettelenre merevedett, mint a valóban élettelen konvenciók, az unal-

mat lehelő frázisok, a rutin és a gondolatlanság száz fajtája tompa halmának áldozata. A szó ártatlan benne, hogy a próza megfosztja az életétől, sterilizálja, általánossággá, pusztá jellé redukálja. Mint ahogy az élet élet akar lenni, a szó csak a poézisben él. Ellene vagyok a prózának. De mi az, ami az életet életté, az írást és az életet költészetté teszi? Mi az, hogy poétikus? Nem tudom. Megmondani nem tudom. De talán épp ez az, ami mindenek felett jellemzi. Nincs az a racionális elemzés, mely megmagyarázhatja és nincs az a fogalmi meghatározás, mely ne vallana szégyent a poétikus rendkívüliségének a színe előtt. Racionálisan megközelíthetetlen. S talán épp ebben rejlik a varázsos ereje: megszabadítja az embert mindattól, ami pusztán mechanikus és automatikus, ami nem élet az életben. Közeg, mely közvetlen érintkezést teremt az ember és a konvencióktól, törvényektől, szabályoktól és önnön gyávaságunktól eltakart valóság között. Amit revelál, az egy igazság, mely meghaladja a fogalmak világát. A poézis, ha poézis, akkor a gondtalan emberi merészség kitörése a halál, az élettelen próza, a hamis valóság börtönéből. Tévednék? Hát nincs próza a művészetben éppúgy, mint az életben? Van, persze hogy van, rettenetesen van. De a művészet esetében a rossz művészetet jelenti, a depoetizált életet és a depoetizált művészetet, a megnyomorított, eltorzított, csúffátott életet, a mi életünket, az abszurdumot. A poézis diadalmas lázadás, s ha nem az, akkor próza. Ellene vagyok a prózának.

Az ismerősöm hűségesen jár hozzám látogatóba kora ifjúságom óta. Nem azért, hogy vitatkozzék velem. Ismerem a gondolatait évtizedek óta, s rajta nem látszik meg, hogy milyen régóta. Azt hiszem, hogy ő, aki semmit se változott, azért látogat állhatatosan hosszú évtizedek óta, hogy fáradhatatlanul emlékeztessen arra, hogy nem szabad róla, az ő kérdéseiről és várakozásairól elfelejtenem. Barátomnak is nevezhetném.

FEDERICO GARCÍA LORCA

FEDERICO GARCÍA LORCA (1898—1936) a spanyol népi lélek autentikus modern kifejezője. Nemcsak a spanyolok tartják legzseniálisabb költőjüknek, világirodalmi viszonylatban is a XX. század legnagyobbjai között emlegetik. Költészetének forrása a spanyol folklór. Azt variálja a saeta-k egyszerűségétől a legmerészebb szürrealista absztrakciókig. Drámáiból is a félfeudális megrekedtség szülte viszonyok vérfagyasztó levegője árad. Amilyen szenvedéllyel alkotta verseit, drámáit, tartotta irodalmi előadásait, gyűjtötte a népzenei kincseket, ugyanolyan lelkesedéssel harcolt népe előrehaladásáért társadalmi téren is. Azért is gyilkolták meg a falangisták, mindjárt is spanyol ellenforradalom első napjaiban.

A SPANYOL CSENDŐRSÉG ROMÁNCA

A lovaik feketék.
Patkójuk is fekete.
Köponyegük pecsétviasz —
s tintafolttal van tele.
Ólommaltelet koponyájuk
Óvja őket a sírástól.
Mázzal bevont lélekkel
léptetnek az országúton.
Görnyedezve és komorlón
ha feltűnik e bős sereg,
homokfutás és gumicsönd
mindenütt a rendelet.
Ha akarják, tovább mennek
s nem létező revolverek
ködös csillagrendszere
kavarog a fejükbe'.

*

Hej, cigányok városa!
Utcáidon zászlók sora.
Holdkaréj és sáritők
üvegekben meggybefőtt.
Hej, cigányok városa!
Aki látott, nem feled soha.
Fájdalom és pézsmailat
s cimettornyok városa.

*

Mikor elterült az éj,
 micsoda éj, éjek éje,
 A cigányok állóiken
 napot s nyilat kovácsoltak.
 Vesztét érezte egy ló,
 benyerítet minden kapun
 s üvegkakasok énekeltek
 a frontierai Jerez felett.
 Meztelen szél lopakodott
 a megdőbbent úttest szélén
 akkor éjjel, ezüst éjjel,
 micsoda éj, éjek éjén.

*

Szűz Mária és Szent József
 kasztanyetta után kutat,
 eljöttek a cigányokhoz
 hátha náluk ráakadnak.
 A Szűzanya öltözete
 olyan mint az úri nőké,
 ezüstpapír a ruhája,
 nyakán nyakék mandulából.
 Szent Józsefnek mindkét karja
 palástjába volt bújtatva.
 Hátuk megett Pedro Domecq
 s három perzsiai basa.
 A holdkaréj álmodozva
 rágondol a gólyacsókra.
 Zászlócskák és lampionok
 lepték el a tornácokat.
 Tükrük előtt csipőtelen
 balett-táncosnők zokognak.
 Víz és árnyék, árnyék és víz
 a frontierai Jerezbe hív.

*

Hej, cigányok városa!
 Utcáidon zászlók sora.
 Minek az a nagy fényesség
 rádtalálhat a rendőrség.
 Hej, cigányok városa!
 Aki látott, nem feled soha.
 Tengertől távol, elfeledten
 hagyjátok fűrtjeit fésületlen.

*

Az ünneplő város felé
 közelednek kettős rendben,
 örököldék suhogása
 motozgat az öveikben.
 Közelednek kettős rendben.
 Komor szöttes az éjszaka.

Az égbőltra úgy pislognak,
mint sarkantyú-kirakatra.

*

Félelemtől mentes város,
minden kapu nyitva-tárva,
berontott a negyven csendőr
zsákmányéhes sötét árnya.
Az órák mind megtorpantak
s a konyak az üvegekben
tüstént novemberré dermedt,
nehogy ő is gyanút keltsen.
Sikoltások vad csapata,
rátört a szélkakasokra.
Kardok szelik a szellőcskét,
a lópaták letapossák,
az éjlepte úttesteken
rohanó cigányanyókák,
biztatgatják riadt lovuk,
csuprukban féltett aranyuk.
Baljós köpönyegeg szárnya
az utcákat végigjárja,
a futókat mind berántja
gyorsjárású ollójába.

*

A Betlehem csarnokában
gyűlt össze a cigánysereg.
Szent József egy lánykát kötöz
bár maga is csupa vér, seb.
A csökönyös, durva puskák
átlyuggatják az éjszakát.
Szűzanya a gyermekeket
csillagnyálacskaival óvja.
A csendőr-düh nem csillapul,
mindenfelé tüzét szórja.
És az ifjú, szűz képzelet
megőszül e látvány felett.
Rosa de los Camborios
ott nyög a küszöbre rogyva
lekaszaboljt két szép mellét
serpenyőbe rakosgatja.
A többi lány eszét vesztve
rohángász az éjbe veszve.
Fejük felett nyiladoznak
rózsái a puskapornak.
S amikor már minden tető
sima földdei lett egyenlő,
a hajnal léngve illegett
a kövek arcéle felett.

*Hej, cigányok városa!
A csendőrök elvonulnak.
Útjuk a csönd alagútja,
de téged a lángok falnak.*

*

*Hej, cigányok városa!
Aki látott, nem feled soha.
Keressenek homlokomon.
Ott játszol — holdam, homokom.*

FEDERICO GARCÍA LORCA

KÉT TENGERÉSZ

I.

*Egy halat hozott szívében
a Kínai tengerből.*

*Néha-néha megvillan
— egész picinyke — a szemében.*

*Feledi, habár tengerész,
a bárokat és narancsokat.*

Nézi a vizet.

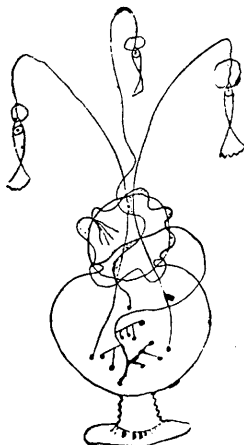
II.

*Szappanból volt a nyelve.
Kimosta szavait és elnémult.*

*Sík világ, göndörödő tenger,
száz csillag és a hajója.*

*Látta a Pápa balkonjait
s a kubai nők arany mellét.*

Nézi a vizet.

FEDERICO GARCÍA LORCA

KISZÁRADT NARANCSFA ÉNEKE

Favágó.

*Döntsöd ki árnyékomat.
Ments meg már a kárhozattól,
Hogy gyümölcstelen lássanak.*

*Mért születtem tükrök között?
Forgatnak a nappalok,
S az éber éj reám uszít
Minden csillagot.*

*Éljek inkább látatlanul.
Álmodom majd, e hangyahad
S a kósza pihék ágaimon
Zöld levelek s madarak.*

Favágó.

*Döntsöd ki árnyékomat.
Ments meg már a kárhozattól,
Hogy gyümölcstelen lássanak.*

FEDERICO GARCÍA LORCA

ERKÉLY

*Lola
saetát énekel.
Kis torrérók
veszik körül,
a borbély meg
ajtájából
fejével jelzi
a ritmust.
Bazzalikom
és menta közt
Lola saetát
énekel.
Az a Lola,
aki mindig
ott ülleg
a tó fölött.*

FEDERICO GARCÍA LORCA

A MEGBOTOZOTT CIGÁNY DALA

*Huszonnégy bot.
Huszonöt bot;
utána már anyám, éjjel
ezüstpapírba csavarhat.*

*Hajhaj, délceg csendőr uram,
csak egy kortynyi vizet kérek.
Vizet hallal és hajóval,
vizet, vizet, vizet, vizet.*

*Hej, csendőrök parancsnoka,
mért csücsülsz fenn a szobádban.
Nincsen az a seljemenkandó,
mely arcomat letörölné.*

FEDERICO GARCÍA LORCA

FALZETT

*Jaj, cigányok ivadéka!
Jajjaj, Petenéra!
Temetésedre nem jöttek el a jólnevelt
leánykák,
akik Krisztus teste előtt a tincseik
levágják
s ünnepnapon áhitattal öltik fel a fehér
ruhácskát.
Baljós fajzataból állt a
gyászmenet,
fejükben is szívet hordó
emberek
követtek utcahosszat ontva
könnyeket.
Jaj, cigányok ivadéka!
Jajjaj, Petenéra!*

FEDERICO GARCÍA LORCA

IN MEMORIAM

*Égerfa,
égerfa,
miért öltöztél
aranyba?*

*Tegnap még zöld
lombjaid közt
víg madárhad
üdvözölt.*

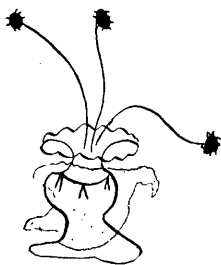
*Ma roskatag
állsz a fénylő ég alatt
s ellángolsz, mint én
vörös lelkem tüzén.*

*Törzsed kesernyés
illatát
szívembe zárom
s él tovább.*

*Mezők szikár nagypja!
Mi
nem öltözünk
aranyba.*

FEDERICO GARCÍA LORCA

BÚCSÚ

*Ha meghalok,
Haggyátok nyitva balkonom.*

*Kisgyermek narancsot majszol.
(Látom a balkonomról.)*

*Az arató búzát kaszál.
(Érzem a balkonomról.)*

*Ha meghalok,
Haggyátok nyitva balkonom!*

PAP JÓZSEF fordításai

RÉSZLET A SZERZŐ KUTYÁK... MACSKÁK... CÍMŰ KISREGÉNYÉBŐL

XXI. Fejezet.

nincsenek kis államok csak kicsinyes államvezetés.

— Minek fested a szádat?

— Csökkentem a kerületét.

Sári egy lilaszínű nadrággal forog.

— Gyerekek, kinek van egy számmal nagyobb nadrágja. Klári, add a tiedet. Nézd, hogy lötyög rajtad. Még ez is túlnagy.

Kicszeréljük a nadrágokat. Az egyetlen tükör Irma háromsarkú tükre. Nagy előtte a forgalom. Éppen csak a sapkám hegyét láthatom benne.

-- Hogy nézek ki?

-- Mint egy tűzoltó-generális.

— A mentőláda színe nem vág az uniformishoz.

-- A mentőládát nem te viszed, drágám, hanem a homokos vödröt.

— És te mit viszel?

-- Én a halálfejes táblát.

-- Na, helyben van a halálfejes tábla.

A segédtűzoltó türelmetlenül beszél az óvóhely ajtaján.

— Na, készen vagyunk már? A nézőközönség mind megszökik már.

Sári becsapja az ajtót az orra előtt.

— Várja meg, míg tisztességesen felöltözködünk.

— Hát azért hagyták a munkát abba egy órával előbb.

Sári sértett büszkeséggel, megvetően válaszol.

— Egy óra. Egy óra még arra sem elég, hogy az ember eldöntse, mit vegyen fel.

A tűzoltó gyámoltalanul áll az ajtó előtt.

— Akkor mit mondjak a parancsnoknak?

— Nős a parancsnok?

— Igen.

— Nohát, akkor semmit. Ő már tudja.

A sarokba húzódok az oszlop mögé egy padra. Olyan jó hűvös van itt. A félhomály megnyugtató.

Ma megértettem a fojtott veszekedést a madarokról meg a morzsákról. Bejött Margit és kérdezett tőlem valamit. De láttam a szeméből, hogy nem hallotta mit válaszoltam. Azután úgy mellékesen odaszólt Fazekasnak. Az, mintha tüzet hajítottak volna a szalmába, beszélt és magyarázott. Margit mellé könyökölt. Karjuk összeért. Megint láttam, hogy nem hallják, mit beszélnek, s hogy a világon egyedül az a fontos, hogy a karjuk összeér. Néztem Bandit.

Most a szemébe nevettem volna.

Kint megszólal a sziréna.

Az ajtó felvágódik. Az udvaron, mint a diadalmas kakasé, a tűzoltóparancsnok trombitahangja recseg.

— Potyognak a bombák. Az ellenség huszaslétszámú csoportokban bukórepülésben szórja a légiaknákat. Most újabb kötelékek nyomulnak előre párhuzamos irányban, gyújtóbombák tömkelegét oldják ki a város fölött. És most jönnek a legfélelmetesebb rajok. Most jégesőznek a gázbombák.

— Ember, ne mászkáljon ilyenkor keresztül az udvaron. Hát nem hallja, hogy potyognak a bombák!

Egy néző rárikkant.

— Hasra, Balázs, mert különben a halál fia vagy!

— Nem látták a Jakabot?

Egy basszus hang válaszol a tömegeből.

— Itt vagyok. Mi kell?

— Gyere, mert tudod, milyen az asszony.

Nagy hahota.

A tűzoltóparancsnok dühösen rángatja derékszíját.

— Sziréna! Lefújni a riadót!

Nyurga szöke inas szólal meg.

— Nincs itt a portás. Elhívták telefonra.

— Hát akkor kurblizd meg te.

— Nem lehet. Azt mondta, ne bántsa senki. Ő felel érte.

Kis idő múlva szakszerűen megszólal a sziréna.

A tűzoltó megint bőmből.

— Most figyeljék meg. Először a gáztalanító osztag vonul ki. Gyerünk, lányok!

Irma kidugja a fejét.

— Hol a vödör?

— A számáristállóban, — válaszol egy hang.

A parancsnok idegesen topog.

— Hogy kerül az istállóba?

Jóska bácsi, a szamaras, önértetesen válaszol.

— A vödör a szamárhoz tartozik.

Mindenki az ajtóhoz tódul. Fejemet a hűvös oszlophoz támasztom.

Bandi lehajtotta fejét. Megnyomta a ceruzát. A ceruzahegy elpattant.

Akkor rámnézett és láttam, hogy ő sem lát engem.

A szemébe nevettem volna.

— Klári, fogd meg a hordágyat. Klári, ~~más~~ másodszor mondom!

Megfogom a hordágy negyedik sarkát és kifutunk az udvarra. Sárga, zöld káprázat az udvar. Forrón süt a nap. Megbotlok. Nevetnek.

A műhely előtti térségen egy csoport álldogál a fa alatt. Letesszük a hordágyat. Faragó bácsi rögtön odajön és belefekszik. Hangos hahota. Faragó bácsi legkevesebb száz kiló!

Gyámoltalanul állunk.

Pirike kérleli az öreget.

— Jóska bácsi, szálljon le.

— Dehogy szállok. Oda-vissza váltottam jegyet. Vigyenek.

Megpróbáljuk felemelni. Meg sem tudjuk mozdítani. Állunk. Süt a nap.

— Eltörött a ceruzád, Bandi? — kérdeztem.

Rám nézett. Aztán a ceruzára. Aztán Margitra.

— Eltörött.

Kis idő múlva megkérdezte.

— Örülsz?

Nem szóltam egy szót sem.

— Örülsz?

Faragó bácsi kezét nyakához kötöttük. A fejét bepólyáltuk úgy, hogy teljesen eltűnt.

— Nem kapok levegőt!

Sári letorkolja.

— Valami bajának csak kell lennie, ha már hordágyra került.

Harmadszor is megkérdezte.

— Örülsz?

Nem tudtam rögtön válaszolni, mert valami elszorította a torkom.

— Azt hiszem, mindegy neked, hogy örülsz vagy sem. — mondtam nagykésőn.

Kegyetlenül kemény volt a szeme.

— Úgy van.

Felcsapnak a lángok.

Az udvar közepén meggyújtották a lakatosműhely fából készült mását. A tűz harsogva nyeli a száraz deszkákat.

A tűzoltóparancsnokon kéjes boldogság futkároz. Rendezkedik. Beintj a szivattyúkat, a kézipumpákat, a csákányosokat, mint a zenevezénylő karmester. Minden szavából nagy tüzek gyönyörűséges emléke árad.

... harminchatban, mikor tíz nádasház égett egyszerre... mikor a kaszárnyát oltottuk... a paprikamalomnál tíz emberünk megsebesült...

A tűzoltók úgy rohangálnak a csövekkel, mint a szorgos hangyácskák. Illesztgetik a csöveket, így is, úgy is, fordítva is. A csővezető már ott áll a lángokban álló házikó előtt, de a víz nem indul.

— Te marha, hát állsz a csövön.

— Ne ordíts, amott még nem tették össze.

— Az nem passzol oda, te ökör! Jaj, add ide! Add ide!

— Na ott van. — Te sem tudod.

— Emberek, mi lesz már.

A nézők ugratják őket.

Pakjanak a tűzre, mert elalszik.

Sanyi, a segédraktárnok integet.

— Klári, segítsen már. Fogja itt ezt a csövet. Nem jó a menet. Jól fogja.

— Hahó, jön a víz!

— Gyengén jön. Nem ér oda. Húzd meg. csővezető!

Nagy rántást érzek. Majd leszakadnak az ujjaim. Nem bírom tovább.

Eleresztem.

Felsikoltok.

Végig-végig fröcskölt a víz.

Elveszik a kezemből a csövet. Újra illesztgetik.

De egyszerre egy hang túlharsog mindenkit. A szamaras Jóska bácsi.

— Meglett a kisszamar! A Mariska lebabázott!

Nagy üdvrivalgás. Mindenki az istállóhoz tódul. Mindenki beszél és magyaráz. Mindenki boldog.

A tűzoltóparancsnok egyedül áll az udvar közepén. Megvetően néz végig a tömegben.

Minden tagom reszket a jeges víztől.

A tűz már alig pislákol.

A porta előtt falhoztámasztva nagy fekete tábla.

MA DÉLUTÁN 14 ÓRAKOR LÉGOLTALMI GYAKORLAT.

GARDEN PARTY

Csizmár úr már hetek óta ott leskelődött a portán: a magtár miatt kerülgette a házat, az üresen álló magtár miatt a ház végében. Abban a magtárban tavaly még búza volt — azt lapátolták a bőszyoknyás lányok, nehogy megdohosodjon vagy zsizsik húzódjon bele, a szemesbúzába... de most üresen áll a magtár és mikor kerül abba búza megint! Talán soha. Elvégezte ő — a magtár — a magáét, harminc éven át adott fedelet mindenfajta gabonának, mióta csak az a tábla az utca felől hirdette, hogy „Ormuz Zsiga és társa magkereskedése”. Most nincs ott a tábla és Csizmár úr kerülgeti a házat. Róza nagyságát nógatja:

— Tessék már szólni a Zsiga bácsinak, kivenném azt a magtárt!

Csahogy ehhez szív kellene és bátorság. Odaállni Zsiga bácsi elé és megmondani neki: kár hogy csak patkány hancúrozik a magtár deszkapadlóján, kivenné ő azt: Csizmár Ferenc — valamiféle célra. Dehát féltő, eljutna-e odáig a beszélgetés? Csizmár úr nyelvén a szó elég érdesen körülbelül így fejlődne:

— Mert ugyan minek az a magtár magának, Ormuz úr, amikor maga tönkrement, lássa, a nevét is levették, a firmáját; ott áll üresen a magtár és nekem annyira kellene.

Ezt mondaná Csizmár úr, ha meg merné mondani az igazat. Hogy Ormuz Zsiga bácsi mit mondana — ej, dehogyan szólna ő egy szót is, talán csak nyúlókálni kezdene maga körül a sétatotja után, hogy hatalmasan fejbeverje vele Csizmár Ferencet. Akármilyen melák, kétméteres, lapátkezü ember: a Zsiga bácsi őt fejbesújtaná. Vagy ha nem bírná ereje, csak lefordulna a székről szélütötten.

Így tartotta ezt a közvélemény és én magam is, Ormuz Zsiga unokája, megesküdttem volna akkortájt — tudtam világosan Csizmár Ferenc szándékáról — így fejlődhet csak a dolog, másként sehogy. Annál nagyobb volt a megdöbbenésem, hogy pár napra rá így szólt a nagyapám:

— Te Róza, kiadtam azt a pajtát. Bérbeadtam a Csizmár Ferencnek.

Már az, hogy pajtának mondta! Szemem önkéntelenül végigfutott az izmos épületen az udvar végében — úgynevezett lábak támogatták és olyan volt a magtár oldala, mint egy templomfal. Hápogott mindenki, az egész család és nézte az ébenfabotot nagyapó kezében. De az bizony nem mozdult — úgy látszik — olyan ajánlatra sem, hogy valaki kivesszi a régi magtárt.

— És mit tart majd benne ugyan? — hallottuk nagyanya lekicsinylő hangját.

— Hát nem mindegy az neked, Róza? Ha gabona már úgysem lesz benne, a magam árúja... legyen benne akár ócskavas, bánom is én!

Néha a szél megrázza házad ablakát és az az érzésed, hogy nyomában a füledbe bögött valaki valami bántót, sértőt, rejtélyeset, megalázót. Hát így trombitált nagyapám hangja most. Ormuz Zsigáé. Igen, hát vasak hevernek majd szerteszét az udvaron, nagyanyó szép rondelláinak partján és abban az előkelő csöndben, amelyet eddig az Ormuz Zsiga és társa cég-tábla biztosított. Hát annak bizony vége, de vége ám! A kajánarcú patkányok a magtár mélyén, azok néznek csak nagyot erre a változásra! Ed-dig kenyérgabonát rágtak a tizedik patkánynemzedékig visszamenőleg — most egyszerre: ócskavas. Méghozzá a Csizmár úré, albérletben. Egy vasdarab, minél rozsdásabb, annál zörgőbb a hangja; talán pléhlavór is lesz a vasban meg ócska fuszeklivel bebugyolált rézalkatrész — ilyet már ismertem, ilyen elhagyott udvart... jaj hát mi mindent süvített nagyapám hanghordozása ebben a pillanatban felénk, az egész familia felé. Még az oldalt bekapsolt menyek és vők — nem vérbeli Ormuzok — azok is hápogtak, azok még vérgisértettebben talán, hogy jaj, hova is kerültünk, egy ilyen vagyombukott családba. Hogy nagyapa kiadta a magtárt a Csizmárnak — nem úr az kérem, ócskás, az, közönséges ócskás — partiárukat vásárol és elraktározza őket. Nem mindig ócskavasát, de néha azt is és miért éppen ne az ócskavasát raktározza el nálunk, ha megfizeti?

— Aber Zsiga, nicht vor den Kindern.

Vagyis hogy ne a gyerekek előtt, Zsiga. De már késő volt, a három Ormuz unoka kaján arccal pislogott a magtár felé, ahonnan unalmas gabona helyett a jövőben — úgy látszik — sokkal izgalmasabb dolgok kerülnek majd ki. Sokkal izgalmasabb dolgok.

HOGY A CSEREBOGÁR miből lesz, azt nem tudja a gyerek, azonkívül sok mindent nem tud maga körül, nem tudom felmérni ma már sokéves távlatból hogy is fejlődött nagyapám boltja, miből éltünk annyian — biztos volt ott kereső elég — csak arra emlékszem, hogy nagyanyó díszkertjéhez mégsem nyúlt senki. A magtár — Csizmár Ferenc bérleménye — (a hallottak után ugyebár nem merem most már úrnak nevezni) némán szolgálta gazdáját. Mi van ugyan benne, a régi magtárban? — sokszor fel-

merült ez a kérdés, még nagyanyót is kérdeztünk, de ő csak vonogatta vállát:

— Hát raktár! Azelőtt magtár, most raktár. — A válasz nem volt ugyan szabályos, bizonytalan volt, a vállvonogatás még inkább, de mi tudtuk, hogy ő csak gramofon, a nagyapó visszhangja. Annál az öregnél kellene kopogtatni! Ha az kieresztené a szavak zsilipjét! Nagyapó. Aki az egész családot megalapította. Nemcsak a céget, hogy Ormuz és társa, az egész családot a hozzávaló nagy házzal, hat gyerekkel, egy mennyel és két vövel, három unokával. De ő mostanában mogorva. Eltiltották a dohányzástól. Jaj, reggel, ha felébred, nem nyúlhat a cigarettásdoboz után, ebéd után semmi szivar, de éppen semmi... csak a fogpiszkálót szívhatja tehát. És hogy kutatja a család, hogy ellenőrizi, hogy figyel, vigyázza. „Éppen a szívét tenné tönkre” — hangoztatják a doktorok nyomán az Ormuzok.

Nagyapó mostanában nagyon mogorva. Meg lehetne ugyan nyerni kegyeit egy marék cigarettával — de ki meri ezt megkockáztatni? Mogorva a nagyapó, az egész amit még szeret, a társaság néha, ha összejön. Nem a társaságot szereti — azt utálja —, de ilyenkor hozzájut egy kis szivarhoz, cigarettához. Mert bár mindig jár nyomában egy Ormuz — kisebb vagy nagyobbbrangú a családból, legtöbbször egyenesen a legrangosabb, nagyanyó — és mondja egyre „de Zsiga az istenért, a szívéd” — az öreg a vendégre kacsintva megereszt ilyenkor egy tréfát, elüti viccel az egészet.

— Mondd már, egy szivarka! Mi az annyi nikotinhoz képest, amit én ötven esztendő alatt lenyeltem!

Szóval nem volt kifogása soha nagyapónak semmiféle társaság ellen. De azért ő is meghökkent, amikor meghallotta, hogy garden party lesz a házában, a kertjében. És faggatta nagyanyót, hogy az mi is tulajdonképpen.

— Hát te nem tudod, Zsiga? Kerti ünnepély. Ez a divat most általánosan és mi sem maradhatunk el egészen, mégsem!

S az öreg Ormuz Zsiga tűnődni kezdett. Tönkremerhetett, igaz, de vannak dolgok, amelyeket úgy látszik nem lehet elkerülni, még vagyombukottan sem. Kerti ünnepélyt rendezni, mondjuk. „Te tönkremerhettél, Zsiga — szólt önmagához — de ezt meg kell csinálni.”

Talán arra gondolt, hevesen bólogatva, hogy a kert és a rondellák mélyén hány tiltott szivart szívhat majd el minden különösebb magyarázkodás és bújkálás nélkül, úgyszólván az összes Ormuzok szemeláltára. Csak jöjjön az a garden party!

ESTE VOLT a garden party; alkonyatkor kezdődött és lampionok függtek a rondellák között, az asztalok meg voltak terítve és ott ültünk mi Ormuzok és az Ormuzok vendégei. A felnőttek uszonnára bort ittak, mi gyerekek kávét, ezt követte a lakoma. Őriztük vizes csöbörrel a lampionokat és áldottuk a garden party találmányát — nagyapa különösen, ő a dohányzás miatt. S akkor váratlanul csöngették a kapun.

Nagy szárazkapu volt, szárazbejárat, úgynevezett einfuhr és az udvaros — vagyombukás ide vagy oda, udvarosnak sohasem voltunk híján — az udvaros, mondom, nagy kulccsal lépkedett, kizárni a nagykaput. Valami kocsi jött aztán, kicsit dübörgött, de hamar megállt... megállt és senki sem figyelt oda. Csak amikor a Linka néni sikított. És nyomában a nagymama — a Róza nagymama — amikor ő is sikított, akkor bújt elő nagyapó a rondellák közül égő szivarral a szájában. Nem röstelte. Kijött megdöbbenve, hogy mi ez? Mire nagyanyó megint sikított, most már a szivar miatt. Mi gyerekek inkább visongtunk, mert volt mit látni!

Az einfuhr felől ugyanis egy koporsó vonult kétlábbon. Mögötte még egy. S amikor azt hitted, vége a rossz álmoknak, jött egy harmadik is, ugyancsak kétlábbon. Jött a koporsók hosszú sora — alábújva vitték a nap-számosok —, huszonnégy darab koporsó elvonult a garden party közönsége előtt és eltűnt aztán a magtárnak nevezett raktár fenekén. Csizmár úr hangos irányítása mellett.

Nem röstelt még köszönni sem a szégyentelen! S zavartalanul magyarázgatta, hogy olcsón vette ezt a parti érckoporsót, jöhet egy járvány, ugye, és akkor szépen kereshet rajta.

— Holnapra felmondasz neki — sziszegte Róza nagymamám és a legöregebb Ormuz nem is ellenkezett. Úgy látszik őt is bántotta Csizmár Ferenc tapintatlan eljárása. Csak a szivart felejtette el most már végképpen kivenni a szájából. A koporsók felvonulása annyira megzavarta a ház békéjét, hogy nem találta szükségesnek a szivart még csak egy kicsit sem odébbtolni.

Ha egyszer arra jársz, nyájas olvasó, a mi városunkban, ahol nagyatyám, Ormuz Zsigmond egykor családot alapított, idősebb emberektől talán hallhatod még ezt a történetet Róza néni garden partyjáról, amelyet megzavart huszonnégy menetelő koporsó. De te akkor csak legyints, hiszen ezt már ismered, magától Ormuz Zsiga unokájától, aki cseppet sem volt hiú ember — ezt a tulajdonságát nagyapjától örökölte. Mászt úgysem örökölt tőle.

HINNI KELL, HINNI

*Belső poklok fűtenek,
Hisz várni kell a nem érkező postát,
Melyet szerény kulijának küldene
A mindenható mammut könyvesbolt.*

*Visszatérhetetlenül eltűntek
A hársak és platánok
Szépen gondozott kertemből,
És most sivatag-szürkén
Fekszik előttem a száraz föld.*

*Nem kell, hogy néger legyek
És mindennapi fekete bánat
Aszaljon mégis fakóra.*

*Fölteszem naptól védő szemüvegem,
Mert hinni kell, hinni,
Hogy úgy hullik majd a jószág,
Mint a tavaszi langy eső,
S minden bokor megkapja
A maga menyegzős sugarát.*

*Kopaszodó falak közt élek,
De én oázist zöldíték
Itt a szűrős kövek fölött
S szelíd barackfák ringanak majd
A széthasogatott udvarok ölében.*

ÚJ RITMUSOKRA LÉPKEDVE

*Boldog nevetéssel
Kukucskaál be az ablakon
Mindennap a fürge napsugár.
Mint a balett-táncosok
Illegetik magukat kényesen
A zöld csipkékben nyújtózó fák.
Locsolótankok csobogása
Röppenti el halványuló álmom
S a hétköznapi alkotó szimfóniáit
Dobolják szaggatott ütemben
Kocogó szekerek, pöfögő traktorok
És az utak keramitkockáit
Pengető teherautók.
Mind a mezők felé igyekeznek
A határozott irányú géphadak.
Szembe pedig jönnek-jönnek
Frissen fésült hajjal,
Még az ágy meleg fészkére mosolygó
Fiatalos szemmel
A külvárosok munkásai.
Akik mindennap kicsálnak valamit
A csiklandós gépekből,
Hogy megváltoztassák
A tegnapiat felejtő
Városainkat és falvainkat.
— Ó, milyen büszkén rántom magamra
Friss ingemet, hogy kilépjek közülük
És együtt meneteljünk
Új ritmusokra lépkedve
Az öröms reggeleken!*

Húsz évvel ezelőtt írta meg André Malraux francia író „Remény” című riportregényét az akkor még dúló spanyol polgárháborúról. Mint önkéntes pilóta a köztársaságiak oldalán részt vett a spanyol szabadságharcban és a szemtanú hitelességével számolt be róla. Belevitte művészetét és személyi állásfoglalását, sőt kalandor természetét is, amint azt tíz évvel korábban is megtette a kantoni (Kínai) felkelés idején.

Spanyolország még mindig forrong, a legújabb események azt jelzik, hogy a polgárság is, sőt a katolikus értelmiség és a klérus egyes tagjai is ellenszegülnek Franco fasiszta diktatúrájának. Tehát nemcsak az évforduló teszi időszerűvé a húsz évvel ezelőtt megírt könyvet.

Az alábbi részletet a fent említett regényből vettük.

ANDRÉ MALRAUX

A TŰZ

A tűzoltók, mint a távcsöves puskát szorító céllövészek, mozdulatlaná merevedtek a habzó vízsugarak és a lángokban álló Savoy-szálló között. Hirtelen összerezzenek a létrákon, kezükben megrándult a cső, mint a horgászok kezében a bot. Mögöttük légiakna robbant és egy pillanatra mozdulatlanságba dermedtette a tűzvészt.

— Gyorsabban gyűjtják a tüzeket, mint ahogy oltani tudjuk — dünyögte Mercery.

Valaha azt gondolta, hogy mint tanácsadó, sőt mint stratégia is hasznára lehet Spanyolországának. A szappangyár elfoglalása óta azonban ismét tűzoltóparancsnok. Soha életében nem volt hasznosabb és közkedveltebb. A fronton sohasem állott szemben olyan ellenféllel, mint az utóbbi húsz órában. „A tűz alattomos”, mondta, „de ha jó technikát alkalmazunk, akkor ugyebár...”, és pödört egyet bajúszán. Tűzoltóruhában, a tulsó járdáról nézte a tüzet: a lángcsoportok mintha ellenséges támadócsapatok lennének. A tűzfészekek újra meg újra kigyúltak, a kalciumos raktárak olthatatlanok voltak. De amaz ott balra kialudt, csak vastos, fehér füstgomolyok emelkedtek még belőle és a Sierráról fűjdögáló széllal egyvonalban, bíborszínben táncoltak a tűz fényében.

Négy tömlő küzdött három tűzgóccal, de már csak négy méterre voltak a szomszéd háztól.

A legveszélyesebb tüzet, amott jobbra éppen megfékeztek, amikor emez balra ismét feléledt. A vízsugarak megint rángatóztak, ismét légiakna robbant, ezuttal azonban elől.

Mercery fülét hegyezte, hogy megkülönböztesse a zajokat. Éjszaka volt, de a levegőben fasiszta repülőgépek köröztek; a lángoló Madrid biztos irányt mutatott. Tíz perccel ezelőtt négy gyújtóbombát dobtak le. A nehéz lövedékek a munkásnegyedre és a város központjára hulltak. Távolabb

a könnyű ütegek lőttek, de hangjuk belevesztett a csatazajba. Elynomta őket a szirénák bőgése, a sebesültszállító kocsik kolompoló harangja s a beomló házak robaja, melyek fölé szikrafelhő szökkent. Mercery nem hallott kúrthangot, amely az erősítés érkezését jelezte volna.

A közelben most robbant a repülőgépből ledobott harmadik bomba. Mercery azonban a tűzzel küzdött és tizenöt kétüléses gép sem tudta volna elmozdítani a helyéből, akár egy centiméterrel sem.

A középső tűzgóc hirtelen kitégült, de a lángnyelvek nyomban visszahullottak. „A háború után szerencsejátékba kezdek”, gondolta Mercery. A baloldali tűzfészeket elszigetelték. Ha megjön az erősítés... Mercery hadvezérnek érezte magát és vidáman pödörített a bajúszán.

A valamivel jobbra dolgozó tűzoltó kiejtette kezéből a csövet, a lába egy másodpercre fennakadt a létrán, majd belezuhant a tűzbe. A többiek mind, szinte egyvonalban, lépcsőfokról lépcsőfokra ereszkedtek alá a létrán.

Mercery odarohant ahhoz, aki elsőnek jutott le.

— Lőnek bennünket!— kiáltotta az.

Mercery megfordult: a közelben egyik ház sem volt olyan magas, hogy ablakából lőhettek volna. Célozni azonban messzebről is lehet, mert a tűzoltókat megvilágítják a lángok. Meg hát fasiszták is vannak még Madridban.

— Ha kezembe kerül az a sarházi — lihegte a másik tűzoltó.

— Én azt hiszem, hogy gépfegyverből lőttek — mondta egyikük.

— Dilis vagy, komám?

— Majd kiderül — szólt Mercery. — Gyerünk csak föl a létrákra, a tűz megint elharapózott. Előre, a népért és a szabadságért!

Felkapta a tűzbeveszett ember gumitömlőjét.

A létra tetejéről körülnézett. Nem lőttek. Nem látott gyanús helyet sem, ahonnan lőhettek rájuk. Gépfegyvert könnyű megbújtatni, kattogása azonban magára vonja a járőrök figyelmét.. A csövet a legveszélyesebb górcra irányította. Ellenfele vizsla volt. Mint valami megkergült csúszómászó, ezer csápjával hadonászott, sistergett és Mercery végtelen lassúnak érezte magát vele szemben. Mintha ólmos merevség fogná el. Mégis úrrá lesz a tűzön! Mögötte szürkés-feketén csapódott le a füst; a tűz harsogásán át is hallotta az utca zszibongását. Néhány köhintés, krakogás is fölhangzott hozzá. Küzdött a fénylő, száraz hőségben. A tűzfészek kihamvadt, felszállt az utolsó füstgomoly és Mercery a sötét lapályban megpillantotta a lámpástalan Madridot. Csak néhány távoli tűzpont világított és dobálta lángsapkáit a magasba.

Mercery mindenit odahagyott, a feleségét is, csak azért, hogy szebb legyen a világ. Egyetlen mozdulattal akarta föltartóztatni a kisgyermektemetéseket, az elsőáldozók fehér fátylába burkolt kis koporsókat. Minden robbanó bomba, minden fellángoló tűzvész ezeket a kis koporsókat idézte elébe. A következő tűzre irányította figyelmesen a vízsugarakat, amikor

egy versenyautó robogott el mögötte és a vad légáram lesodort még egy tűzoltót. Most már rájött: egy vadászgép gépfegyverezte őket.

Kettő!

Mercery látta, hogy rendkívül alacsonyan, alig tíz méterre szállnak a tűz fölött és visszakanyarodnak. Nem lőttek: a pilóta csak akkor láthatta a tűzoltókat, ha hátuk felől közeledett és a tűzvész megvilágította testüket. Pisztolya kezelábasa alatt volt, tudta, hogy nem használhatja, tudta, hogy nem tud egykönnyen hozzáférni, de őrijítő szükségét érezte, hogy lőjjön. A gépek ismét visszatértek és két tűzoltó a mélybe zuhant; egy a lángokba, a másik az úttestre. Elfogta az undor, de első ízben vált nyugodttá és nézte a lángoló Madrid fölött feléje forduló repülőgépeket. Megcsapta a „megfelelő irányba” forduló gépek szele; lelépett három lépcsőfokot és kiegyenesedett a magasba nyúló létrán. Az első gép már lövedékként suhant feléje. Ráirányította a vizsugarat és négy golyóval testében a tűzoltó-létrára roskadt. Élt-e még vagy sem — de nem engedte ki kezéből a két létrafok között tartott tömlőt. Lenn a földön a nézők a kapuk alá menekültek a gépfegyvertűz elől. Mercery marka végre lassan kinyílt, teste kettőt perdült a hosszú létrán és a pusztá utca kövezetére vágódott.

S. T. FORDÍTÁSA

KÖNYVOLVASÁS KÖZBEN

I.

Alexej Tolsztoj kisregényét olvastam éppen, az „Emigránsok”-at. Egy svéd újságíró a forradalmi harcokban újjászülető, vérző Oroszországba készül, a barátai lebeszélnek. Oroszország éheznek, mondják neki, rettentés a zűrzavar, szenny, nyomor és vér, vér... Az újságíró nem lehet lebeszélni. A munkámért, azt mondja, és talán az életemért is, csak kapok kétszáz gramm kenyeret naponta.

Akkor került a kezembe Illés Béla régi, magyar nyelven mégis új regénye, az „Ég a Tisza”. A hatalmas, hetedfélszázoldalas regény első oldalain Szamuely Tibor megkérdez egy öreg munkást:

— No, elvtárs, hogy történt a hiba?

— Üres gyomorral könnyen megtéved az ember...

A magyar munkásforradalmat akkor is és még hosszú esztendőkön keresztül szívesen nevezték „gertsli-forradalomnak” ellenségei. A munkások, különösen a szociáldemokrata munkások közül is sokan, különösen azok, akik nem tudták, nem akarták tudomásul venni a négy háborús esztendő, a vesztett háborút, az ellenforradalmi erők szabotázs-akcióit, az idegen hatalmak fegyveres beavatkozását, a közellátási szervek kezdeti balsikereit, a züllött közlekedési viszonyokat és talán magának a forradalomnak, ma már kielemezett, erélytelenségét is.

Ne felejtjük el, hogy az ellenforradalom legvéresebb szájú tollnokai sem tudtak talán négyszáz „mártir”-nál többet összeszedni, holott fegyveres ellenforradalmi harcok dúltak akkor Magyarországon és Tanácsmagyarország háborúban állott a csehszlovák és román imperialistákkal. A fehérterror tízezernyi áldozatához képest, akár vértelen forradalomnak is nevezhetnénk a magyar munkásosztály első kísérletét a hatalom megszerzésére.

A kísérlet — sokkal több volt kísérletnél. Illés Béla könyvének előszavában a magyar tanácsforradalom vezére, Kun Béla, ezeket írja: „A

magyarországi proletárforradalom nemcsak tehermentesítette az orosz proletárforradalmat, de magára vonta a nemzetközi ellenforradalom erejét is akkor, amikor az oroszországi Tanácsköztársaság nemzetközi és belső helyzete a legnehezebb volt. A Magyar Tanácsköztársaság keletkezése, vöröshadseregének harcai nemcsak megakadályozták a francia csapatok és a román hadsereg Besszarábián keresztül Oroszországba való betörését, amely nem csupán papíron volt kidolgozva, hanem meg is kezdődött a szaloniki francia hadsereg bevonulása és Romániába indítása formájában..."

Illés Béla könyve tömérdek emléket, hangulatot, érzést ébresztett fel bennem. Emberek nyüzsgőnek körülöttem, akiket ismertem, akiket lázas, fiatal lelkesedéssel félistennek képzeltem valamikor. Ma már tudom, hogy valóban voltak köztük félistenek és voltak hamis istenek is. Egyszer majd talán el tudom mesélni, hogy ott voltam a világ teremtésénél...

Nem bírálatot írok, csak egy furcsa könyvismertetést. Ez a könyv a Tanácsköztársaság regénye és a cselekmény részben azokban az utcákban, azokban a házakban játszódik le, amelyeket tizenhatéves gyerekek koromban ujjongó vörös zászlókkal ujjongtam magam is, vagy szomszédokkal ittam a „nagyok” szavait. Most minden összekeveredik bennem, az amit olvasok és az, amit átéltem és amit talán kiszínezett az elmúlt négy évtized. Az ember ma és még sokáig nem élhet istenek nélkül és nekem e regény hősei közül sokan, és hosszú időn át, isteneim voltak. És nem csak nekem. Milliók gyűlöltek és milliók szerették őket, milliók hitték és milliók tagadták.

Nem tudnék erről a könyvről bírálatot írni. Olvasom, például, mindjárt az első oldalakon, hogy ellenforradalmi monitorok lövik a várost...

...Délelőtt volt-e, vagy délután, már nem emlékszem. Barna elvtárs, sovány, tüdőbajos kishivatalnok, a ferencvárosi kommunista pártszervezet egyik — nem rangos — vezetője felrohant második emeleti lakásunkba, sápadtan, izgatottan:

— Kitért az ellenforradalom! — zihálta — fehér monitorok lövik a várost. Jöjj!

Kis browningpisztolyt nyomott a kezembe és lerohantunk a lépcsőköny. A kapu előtt már várt egy ütött-kopott automobil és néhány perc múlva a Dunaparton voltunk. Húszan, harmincan, százan, ezren... A víz közepén gögösen úsztak a monitorok... ó, milyen nagynak láttam akkor őket, milyen félelmeteseknek. És mi lövöldözni kezdtünk, ki pisztollyal, ki puskával, talán még gépfegyveres is volt közöttünk, már nem emlékszem. A híd budai oldaláról fehér csapatok vonultak felénk, izgatott vezényszavak csattantak, már a hídon voltunk, száz-kétszáz méternyi távolságra egymástól. És ebben a zúrban, erre világosan emlékszem, egy vöröshajú, köpcös emberke kétségbeesetten szaladgált, hol mifelénk, hol a fehérek felé... — Ne löjjenek! az istenért, ne löjjenek! — zokogta. Is-

mertem véletlenül az emberkét, Takács „bácsi” volt, (ma én sokkal bácsibb vagyok már) Emil barátom és osztálytársam édesapja. Lőttünk-e, vagy nem, igazán nem tudom. Minden pattogott az agyamban, nem értem rá megállapítani, hogy félek-e vagy sem, pedig ez akkor is, azóta is nagyon érdekelt. Tudom, Takács bácsi megmenekült, évekkal később is találkoztunk, de nem tudom, hogyan menekült meg. Amikor kérdeztem, ő sem tudta.

Erről a könyvről nem tudok bírálatot írni.

2.

Váltakoznak a könyvben élő (akkor élő) személyek és regényalakok és én mindegyiket ismerem, azokat is, akiket Illés Béla teremtett. Kun Béla, Szamuely, Stromfeld, Böhm Vilmos, Kunfi Zsigmond, Göndör Ferenc — vagy akár a Pojtek, Gottesmann, vagy Sipos — nekem egyformán élők, egyformán darabkáj fiatal életemnek és a későbbinek is, hiszen még ma is élnek bennem.

Amikor Pojtek kiáll a ház udvarára — még az októberi forradalom idején, — arra kell gondolnom, hogy magam is részt vettem a házigatási-cióban, jártam én is udvarról-udvarra, mondták nekem is, hogy „ugyan, mit adott nekünk a híres forradalom?!” — akárcsak annak, az alighanem kitalált Pojtek elvtársnak.

Bizony, hetedikes koromban nem kisebb embert agitáltam meg arra, hogy előadást tartson nekünk a kommunista párt kilencedik kerületi szervezetében, mint a későbbi népbiztos Fáber Oszkárt.

Nekem tanárom volt és... hát most igazán nem tudom, hogy ki agitált és kit agitáltak, hiszen a történelem órákon ő „agitálta” az egész osztályt, ő, a kiugrott szerzetes, a papi birtokok felosztásának híres és hírhedt szószólója. Nagy dolog volt mégis és az én sikeremnek könyvelték. Úgy történt, hogy egy óra előtt a fiúk megkértek, beszéltessem át Fáberral a feleltetést, jobb lesz, ha beszélgetünk.

Kicsit izgatottan vártam a folyosón és amikor a szélesvállú, mindig mosolygó Fáber Oszkár közeledett felém, hősiiesen elébe álltam:

— Tanár úr — mondtam neki —, beszélhetek-e, mint férfi a férfival? (Alighanem Karinthytól tanultam ezt a bátor bevezetést.)

Fáber elnevette magát és én folytattam:

— Elvtárs, olvastam könyvét a szekularizációról...

— No és? — kérdezte érdeklődve.

— Szeretném, ha előadást tartana erről a kérdésről minálunk.

— Nálatok?

— A Kommunista Párt Bakács-téri szervezetében.

Fáber Oszkárt baloldali szociáldemokratának ismerték akkor, talán az volt, talán több. Vállamra veregetett és csak annyit kérdezett: -- Mikor?

Délután boldogan rohantam a szervezetbe, Barna elvtársam (engem viszont ő vitt oda) megölelt.

És most olvasok a házagitációról, a Visegrádi utcáról, a régi parlamentről, talán még, ki tudja, Fáberről is, más név alatt. És arról, hogy amikor a Népszava-rombolás után, elfogták a kommunista vezetőket és véresen összeverték őket a megdühödött rendőrök, az elkeseredett munkásság nagy tömegei kizúdultak a pesti utcákra. Én is az utcán voltam akkor.

Ez a könyv nekem nem regény — élet, a magam élete is.

3.

Olvasom, hogy amikor a leszerelt katonák „a frontról hazajöttek, egyszer telezabálhatták magukat, aztán kaptak néhány kornát és ezzel vége is volt a dicsőségnek. Mehettek, ahová akartak. Munkát nem tudtak szerezni és bizony sokan voltak közöttük, akiknek nem is igen akarózott dolgozni. Továbbállni, otthagyni a fővárost nem lehetett, hisz napról napra kisebb lett az ország és minden Pestre érkező vonat új és új menekült tömeget hozott Pestre...”

Diákörsegek is alakultak abban az időben, alighanem a megbízhatatlan rendőrség miatt. Egyik ilyen diákóri alakulatnak voltam a tagja, csoportvezetője. Puskánk is volt, hosszú, háborúelőtti „Werdli” és Frommerpisztolyunk, amely csaknem akkora volt, mint a puska. Volt kézigránánk is, az övünkön lógott. Egyébként civilruhában voltunk, én még rövidnadrágos suhanc voltam, alacsony termetű és édesanyám nem akart megöregedni, hát sokáig jártam rövid nadrágban...

Befutott a hír, hogy leszerelt katonák fosztogatnak a Ferencvárosi-pályaudvaron.

Összeszedtem „harcosaimat” és elindultunk a pályaudvar felé. A vésártér szélén lefeküdtünk a bazaltkockák mögé és én kiadtam a parancsot, hogy löjjön, aki tud... hiszen nem voltunk kiképezve még akkor és jaj, nagyon rúgós volt az öreg puska.

A katonák fáklyafény mellett, néhány száz lépésnyire, meglehetősen nyugodtan türték lövöldözésünket. Kirámoltak egy-két tehervagont és eltüntek a sötétben. Mi csak akkor „szabadítottuk fel” a pályaudvart.

És most olvasom, két leszerelt katona beszélget:

„— Nagyon keserű vagy, testvér.

— Minden okom meg van rá. Forradalom van és nekünk csak annyi jut a forradalomból, hogy éljenezhetjük a kormányt, amely semmiképp sem akar segíteni rajtunk.

— Dehogyan nem akar. Akarna az, csak éppen, hogy nem tud. Nincs neki miből.

— Nincs miből? Úgy? Csak egyetlenegy utcát jelöljön ki nekünk a kormány, csak egyetlenegy olyan utcát, ahol a gazdagok laknak és mi egyetlenegy utcán behajtjuk nemcsak azt, amire nekünk szükségünk van, hanem még a kormányt is úrrá tesszük.

— Rablással nem lehet megoldani a helyzetet...”

Nem is lehetett. A „helyzet”, amely a Károlyi-forradalom helyzete volt, csak még inkább elrontani lehetett rablással Persze, rablók mindig akadnak. De nem árt tudni, különösen azoknak, akik csak a fehér ellenforradalom könyveiből ismerték a két magyar forradalmat, hogy mi volt a „helyzet” a veszített háború után.

Én most ismét látom, a kolduló rokkantakat az utcán, látom a „gyenge albán cigarettát” árúsító katonákat és álkatonákat, látom a hajnali sorokat álló, kopott, sovány, éhes asszonyokat a piacon.

És a hadigazdagokat is látom, akiket olyan találoán „pescecane”-nak, cápáknak neveztek az olaszok. A zsúfolt kávéházakat, bárókat, az utcán felvonuló ezredeit a lámpafényben.

És a munkások ökölbeszoruló kezeit is látom.

Az én anyám éjjel tizenkettőkor ment le sort állni a községi élelmszerüzem bódéja elé, a maréknyi burgonyáért. Kettőkor a bátyám váltotta fel, négy órakor én következtem.

A közelünkben volt „Dáni bácsi” híres vendéglője, ahol a háború alatt és után is, mindig bőségesen volt minden; ételek, italok, csemegék. A sorból néztük a hajnalban kivonuló, részeg jóllakottakat, ahogy beszálltak a várakozó kocsikba. Most úgy érzem, hogy egyesek gúnyosan ránknevettek, éhes és fázó sorbanállókra, de lehet, hogy ez nem igaz. Nem is kellett nevetniök, elég volt, hogy láttuk őket. Tíz forradalomhoz is elég lett volna, nem csak kettőhöz.

A jóllakottak is benne vannak ebben a könyvben, amelyről nem tudok bírálatot írni.

És akkor, 1919 március 21-én megjelent a „Határozat”.

„... A Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunisták Magyarországi Pártja a mai napon közös vezetőségi ülésében a két párt teljes egyesülését határozta el...

... A párt a proletariátus nevében haladéktalanul átveszi az egész hatalmat. A proletárság e diktatúráját a munkás-, paraszt- és katonatanácsok gyakorolják...

...Haladéktalanul megteremtendő a proletárság osztályhadserege, mely a fegyvert teljesen kiveszi a burzsoázia kezéből...

...A proletárság uralmának biztosítására és az ántánt imperializmusa ellen a legteljesebb és a legbensőbb fegyveres és szellemi szövetség köntendő az orosz szovjetkormánnyal..."

A határozat jobb alsó sarkában, első aláíróként, Kun Béla neve.

Mi akkor a régi parlament épületében, már nem tudom milyen előadásra gyülekeztünk. Egyszer csak berohant valaki és reszketve, rikácsolva, sírva és ujjongva felolvasta a Határozatot.

Reszketünk mi is, rikácsolunk, sírtunk és ujjongtunk.

Akárcsak most, amikor ez a könyv visszavetíti elém azt a régi márciusi estét.

ESTI CERUZASOROK

*Kuporgok a csönd küszöbén,
felhős- nagyszemű kisgyerek.
Nézem, hogy mennek biztosan
jó csordában az emberek.
„Mi bajod, fiam” — ki kérdi meg?
Ma este nem kellünk senkinek.*

*Biztassál, pásztor éj: merő
véletlen, hogy az ég ma őszebb;
hogy mindez még elviselhető,
és van ki őrzi a szeretőket
egymástól és a neszező,
gonddal zizegő éjszakáktól.*

*Rejts el bennünket, égi sátor,
hisz sokan vagyunk és egyre többen,
rettegéssel gúzsbakötöttek,
kikhez az első csók oly közel még;
s egyebünk se — e négyfalú közelség;
ez is csak, hogy örökké bántson
az az el nem csókolt a mozivásznon...
Biztass, hogy így, s csak így a jó,
s a csend úgy csend, ha hallgató,
fejünket keményen asztalra ejtő,
a csillagok honát is belengő...*

*Engedd, hogy ne csak délben,
de találkozzunk a felismerésben;
s ha tíz deka vacsoránk a papírról esszük,
szavainkat is bizvást megfelezzük.*

És adj erőt, pásztor éj, a csendes,
szeméből felém esdeklő szerelemhez.

*

Úgy tértem haza ma este, mintha
árnyékom volnék, akit most én követek.
Úgy akadtam rá kis holmijaidra,
amit a rakosgató múlt idetett
ma este elém, mint nagy betegek,
akik forgatják az ismerős holmit:
„lám, itt a szív fölött egyszer kiégett
ez az ing... ni, hát ez a folt itt?!”

Vetközöm. Hosszan vizsgálgatok egy képet.
Csak most szoktatnálak magamhoz téged.

Máskor te oltottad el a villanyt...

(Milyen furcsa e haldokló sötétben
megfogózni! És az ágy olyan messzi!
Topogok mély vakságra ítélten;
próbálok fénylő alakod újraelni.)

Ki vagy, hogy most vagy ily közel, bennem,
mikor számolgom, meddig maradsz ott,
s mi lenne, ha nem jönnél vissza kedden...

Hat év jó fáradtságával kezemben
formálgatom párnákon az arcod.

SZÁMADÁS

A BIRTOK

AZ ITT leírt események színhelye ama ritka vajdasági tanyák közé tartozik, amelyek egészen a második világháború befejezéséig megőrizték uradalmi jellegüket. Nagyon kevés ilyen birtokunk van. A manapság társadalmi irányítás alatt álló mezőgazdasági szervezetek zöme a földreform után bekövetkezett nagy birtoktagosítások során jött létre. Sok apró parcellából összefoltozott birtokok és birtoktestek alakultak a bácskai tanya-világban és a bánáti községek határaiban. Ezek a birtokok megfelelő termelőeszközök és szükséges munkaerő híján hosszú ideig csak tengődtek. Több, mint egy évtizednek kellett elmúlnia, míg létrehozták saját központjaikat és ezzel a községektől és városoktól félreeső, távoli és elhagyatott vidékek gazdasági, társadalmi és kulturális centrumává váltak. Az új szocialista nagybirtok új embert és új életfelfogást formált. A mezőgazdasági munkásságnak egy új rétegét csiszolta, alakította ki és kovácsolta egy szűkebb közösségbe. Ez a réteg már nem is hasonlít a háború előtti uradalmak és a nábobok tanyáin szolgáló cselédekre, akiket a nyomorító szegénység nemzedékeken át egy gazdához, egy földesúrhoz, egy tanyához és nagyon sokszor egy cselédházhoz kötött. Az emberek sokféle sorsból származnak. A társadalom különböző rétegeiből kerültek ki. Rendszerint egészen új tanyán vagy településen gyűltek össze, ahol az uradalmi cseléd életét összeszuszogító törvények sohasem uralkodtak. Így teljesen szabadon, sok maradi hagyománytól mentesen alakulhattak ki egy új élet törvényei és született egy új életforma. Életük alig különbözik az ipari munkás életétől.

Mindezt azért meséltem el ilyen részletesen, hogy világosabban lássuk az örökölt és a magunk teremtette mezőgazdasági birtok közötti különbséget. A tanya, amelyről szó van — örökölt birtok. Tipikus uradalom: A csonkos, görbetörzsű akácok lombja közül spirituszgyár kéménye tör az ég felé, hosszú, díszes ökör- és lóistálló, zöld léckerítéssel körülvett portán rendezett lakóépület. (A botosispáné volt), azután fészerek, aklok, hizlalók, két

hosszú, hámló vakolatú épület (múzeumba illő cselédházak) majd tágas, rendezetlen, piszkos szérú — ma sem különb, mint az uradalom idejében volt. A felszabadulás után létrejött és az utóbbi évek során gazdaságilag megerősödött kisebb birtokok tanyáin láthatunk ligetet, befásított, erdősített területeket, a lakóházak tájékán pedig gondozott virágoskerteket is — itt nem látunk ilyesmit. — Szürke, dísztelen keretben szürke lapos épületek — ez a kép tárul eléd pár kilométernyire a Tiszától. A földbirtokos a faluban élt egy magas téglafallal körülvett liget közepén, ahová a családhoz tartozókon, vendégeken, kiváltságos gazdatiszteken és parádés kocsisokon kívül hivatlanul senki sem tehetett be a lábát. A liget közepén díszelő emeletes kastélyszerű épületről a nép még ma is adomákat mesél. Hagyományos tisztelettel „nagy ház”-nak titulálja. A nagy háztól féltek, rettegtek. A nagy házat süvegelték. A nagy ház a falu központja. Onnan jött az éltető erő és onnan jött az elnyomás. A nagy ház sokkal nagyobb, mint a községháza és az iskolák. Csak a szövetkezeti otthon tágas épülete versenyezhet vele.

Az egész falu a kastély köré épült. Amint a hagyományok mondják hajdanta itt pusztá volt, fuedélis nagybirtok. De ez a pusztuló arisztokraták kezén jóval a századforduló előtt csődbejutott. A degenerált, életképtelen földesúr átadta helyét a fináncnöknek, a fináncnöke pedig megtartva a feudalizmus minden előnyét és kényelmét — forradalmas változásokat eszközölt a pusztákon. Nagy dolog, nagy esemény lehetett, amikor megkezdték építeni a falu méreteihez képest roppant húsfeldolgozóüzemet, tartományunk egyik legnagyobb kapacitású és legszebb borpincéjét, amelynek még a bortermő vidékeken, az északbácskai homokon és verseci szőlőhegyen sincs párja, majd gyárkémények emelkedtek a majorokban, s az ökrök és bivalyok helyett megjelentek a réti földeket feltörő hatalmas gőzekék. A tőke új vért ömlesztett az elmeszesedett erekbe. Új, pezsgő életet teremtett itt, de új törvényeket szabott. A kapitalizmus törvényeit. A kapitalizmus nem épített családházakat, (az ilyenemű beruházást nem tartották valami nagyon kifizetődőnek), inkább megengedte a munkásoknak, hogy egy kis ingatlanhoz, telekhez házhoz és ház mellett egykét kvadrát földhöz jussanak. A régi földesúr sohasem tett volna ilyen engedményeket. A tőkésék azonban korszerűbb emberek, okosabbak és körültekintőbbek voltak. Saját tulajdon telkéhez kötötték a zsellért. Beleültették és belegyökerezettették a földbe, mert tudták, hogy úgy sokkal hasznosabban és jobban lehet uralkodni rajta.

És uralkodtak is. Közben a falu is nőtt, terebélyesedett, mert az uradalom a maga idejében és maga módján korszerűen, belterjesen gazdálkodott. Volt munka elég, kellett a munkás, csak éppen a napszám, a komenció, a munkabér csökkent. Minél inkább erősödött az uradalom, annál szegényebb lett a falu. De nem kellett félni; ez a falu sohasem lázadt. Ez a falu mindig féltette a szegénységét. A házat és a pár kvadrátnyi földet.

Ragaszkodott hozzá, reszketett érte, és így fejlődött ki az a különleges, sok mindent eltűrő és vakon engedelmeskedő mezőgazdasági munkás, Európa legszívósabb munkása, aki a bölcsőtől a koporsóig zokszó nélkül viselte a jármot.

Most, hogy itt járok a néhai uradalomban, mindenáron azt szeretném tudni és látni, mivé fejlődtek, mivé lettek ezek az emberek az önkormányzat korszakában. Kérdések rajzanak agyamban: keresem a múlt megmaradt nyomait, botóispánok és gazdatisztek emlékét. Faggatom az embereket, kurtán és kelletlenül válaszolgatnak, s minden mondat után a velem levő mezőgazdasági mérnökre néznek, aki kissé hetykén fogadott azzal az utóbbi időben divatosá vált jelszóval, hogy „nem szeretem az újságírókat”. Nem szereti az újságírókat, mert sohasem írják meg az igazat. A múltkor is itt járt az egyik fővárosi lap tudósítója, „lediktáltam neki egy cikket, de egészen mást írt az újságba...”

AZ EMBEREK

Megkérdezem a mérnöktől: milyen a viszony közte és a munkások között? Azt mondja, nagyon jó, csak nehogy az ellenkezőjét írjam. Nem, dehogyan írom az ellenkezőjét, de engedjen még meg egy kérdést: fegyelmeztettek a munkások? „Nagyon — mondja és egy pillanatnyi hallgatás után hozzát teszi — különben itt nincs mese kérem, én nem tűrök ellentmondást, nem tűrhetem, hogy valaki ne úgy végezze el a munkát, ahogy én megparancsolom.” A birtoktest igazgatója, egy nagyon szerény, hallgatag fiatalember mellém szegül és bocsánatkérően mondja, hogy ne vegyem nagyon komolyan a mérnök elvtárs szavait, egy kicsit hirtelen, rapszódikus, de különben kitűnő szakember, nagyon érti a munkáját és nagyon sokat dolgozik. Megnyugtatom őt is, hogy egyáltalán nincs szándékomban ítéletet mondani, csak látni akarok! És jönnek az emberek, hallgatagok és csendesek, az idősebbjei kicsit bizalmatlanok, a fiatalok között azonban vannak merészebbek is.

A hizlalónál bemutatnak egy harmincöt év körüli fiatalembert, az új munkástanács tagját. Kissé zavarba jött, mert sokan voltunk és a vezető tisztviselők mindenáron segíteni igyekeztek neki az én nagyon egyszerű kérdéseim megválaszolásában. Tizenhat éves kora óta dolgozik a birtokon, tulajdonképpen az apja örökébe lépett, aki kiöregedett a munkából: a szomszéd faluban van háza, mintegy négy kilométernyire a tanyától, ott lakik, onnan jár minden nap gyalog a muhakeiyére; a házat természetesen apjától örökölte, ő még semmiféle ingatlant nem szerzett eddig; feleségére és gyerekére keresi a kenyeret; eddig nyolc-kilencezer dinárt kapott havonta, az új javadalmazási rendszer azonban nagyon sokat segített: így megkeresi a havi tizenhárom-tizennégyezer dinárt is. Meg van elégedve a sorsával, a birtokot ösmeri, bár a közgazdasági fogalmakkal nincs egészen tisztában —

ezért a munkástanács ülésein néha ásítozni szokott. A munkástanács új elnöke — nagyon mozgékony fiatalember — nyomban magyarázatot fűz a tényálláshoz: „Tizenöt napos szemináriumokat szervezünk a munkástanács tagjai számára, hogy gyorsabban elsajátítsák az alapvető közgazdasági fogalmakat.”

A fiatal kondás ezt úgy fogadja, mintha azt tudatták volna vele, hogy holnap még ezer darab süldőt bíznak az öttagú csoport gondjaira. Felnyitja az önműködő etetőkészülék fedelét, és eligazítja a tartályban a száraz erőtakarmányt. Megkérdezem tőle, nem volna-e jobb, ha itt lakna a tanyán, közelebb lenne munkahelyéhez, nem kellene naponta tíz kilométert gyalogolnia. A jószágigazgató válaszol helyette: „Az ember nem hagyja el a saját házát”, (jómagának is saját háza van a községben, nem messze a kastélytól). Mivel a kondás válaszatlanul hagyja kérdésemet, a munkástanács elnöke hosszabb magyarázatba kezd a nem éppen megfelelő lakásviszonyokról. Az a helyzet ugyanis, hogy kevés a valamirevaló lakás a volt uradalmi tanyákon. A lakáskérdés, mint az életszínvonal emelésének egyik fontos feltétele ugyanolyan éles formában vetődik fel, mint a városokban. A munkástanács hét esztendő fennállása óta gyakran foglalkozott ezzel. Később megmutatták az ülésekről szóló jegyzőkönyveket, s megtudtam, hogy az elmúlt hét esztendő alatt ezen a 3.800 hektáros birtokon hat millió dinárt költöttek el a régi cselédházak renoválására. A jegyzőkönyvekben szabadkéményes, közöskonyhás cselédházakról van szó, amilyeneknek ma már komoly muzeális értékük van még ezen a mi sík vidékünkön is. De még ezekből a lakásokból sincs elég! A munkaközösség nagyobbik fele a falvakban lakik. És aki nem ott lakik, az odavágyik.

A volt uradalmi falu (ma gazdaságilag fejlett nagyközség) északi szélén egy egészen új településre lettem figyelmes. Több száz jobbadán kétszobás, téglafalú lakóház épült itt fel nem egészen két esztendő alatt. A falak még vakolatlanok, az udvarokon szanaszét hever a építkezésből visszamaradt hulladékanyag. Megkérdezem egy öregasszonytól, kik építkeznek itt. „A birtokosok lelkem...” „Milyen birtokosok?” „Hát akik a nagy házbul kapják a fizetést.” A birtok igazgatóságán megerősítették ezt. Általánossá vált a törekvés: a faluban lakni! Nem azért, mert így jobb, kellemesebb, a munkaközösség részére a termelékenység szempontjából hasznosabb, hanem mert az életigények nőttek és teljesen megváltoztak. A munkástanács hétévi munkájáról szóló átfogó jelentésből olvastam, hogy nem foglalkozott eleget az életszínvonal emelésével. És teljes egészében hiszek a hetévi munkáról szóló jelentésnek, de amikor végignézttem az új település épületeit, akaratlanul is arra kellett gondolnom, hogy az igények mellett van itt már anyagi alap is, amiről mindig egy kicsit szegénylősen beszélünk a nyilvánosság előtt, holott erre egyáltalán nincs okunk. A felépült lakóházak elárulnak egyet-mást az emberek igényeiről és anyagi helyzetéről. Persze ezt a látszatot sem lehet általánosítani, mert a faluszélen jobbadán a fiatalabb

munkások építkeznek: azok, akik gyorsabban megszokták és megismerték a korszerű termelést. Viszont vannak a tanyákon maradi, túlhaladott fel-fogások is. E két szemlélet között szüntelen a harc.

Azt mondják, akkor kezdődött minden, amikor a lovakat eladták. Az uradalom hajdanta híres volt lótenyésztéséről. Saját ménese volt, csikósgazdákkal és csikósokkal. A csikósgazdának roppant tekintélye volt a csikósok előtt. „Tudja, hogy szerette az a lovat?” Alig tizennyolcéves fiatal-emberrel beszélgetek. Büszkén mondja, hogy sohasem szerette az iskolát, mert nagyon nyugtalan természetű. Tizenöt esztendőskorában elszegődött csikósnak, de volt már juhász és kanász, most pedig parádés kocsis, és amikor: fényképezni akarom, külön felhívja a figyelmemet, nehogy a lovakat lefelejtsem a képről. Egész úton a lovakról beszélgettünk. Alig jutottam szóhoz mellette. „Tudja, mit csinált velem a csikósgazda... mert először félttem a csikóktól, észrevétlenül mögém került, elkapta a karom, meg a lábomszárát, oszt zsupsz be a csikók közé... De aztán többet se mertem félni a csikóktól! Sánta ember volt az öreg, de kemény, mint a kő. Hajnalban, ahogy csutakoltunk, csak végigment a csikók faránál, senkinek nem szólt, senkinek nem köszönt, csak mellettem állt meg, mivelhogy újonc voltam: Te, gyerek — mondja — most én föl húzom a fehér kesztyűt, az ujjamat végighúzom a csikó hátán, és ha a kesztyűn egy szem por marad, öt liter bort fizetsz. Áll? Áll — mondom — oszt csutakolok, mind a bolond. Nem sokára jön a gazda a fehér kesztyűvel, én meg fizetem az öt litert... Így ment három napig, akkor aztán én is kitanultam a huncutságot: este vizes csutakkal dörgöltem a csikó szőrit, reggelre nem maradt azon egy szem por se! Nem mintha nem lett volna, hanem a víztől rászáradt a bőrre. No aszongya a gazda: „Te is kitanultad?” Ki, — mondom. Affene a bőrtöket, gyorsan tanultok. No, mindegy, most rajtam a fizetés... „Mert jó élet volt a csikósélet kérem...”

Kétségtelen, hogy ebben a mesében vannak kamaszos túlzások, de lényegében nem hamisítja meg a valóságot. Mintha múlt századbeli adomákat hallgatna az ember. Ám, hogy tévedés ne essék, ide kell írnom, hogy mindez alig három esztendővel ezelőtt, 1954-ben történt egy társadalmi irányítás alatt álló mezőgazdasági birtok tanyáján. Nem érdekem sem szépiteni, sem túlozni a dolgot, de el kell hinnem, hogy így volt. Mert a lovakat csak tavaly adták el. Egyszerre háromszázötven lovat vittek el a birtokról. A munkások, akik eddig közömbösen nézték a termelési viszonyok változását, most meghökkentek egy kicsit. Addig nem volt baj, amíg a lovak megvoltak. Addig jöhettek a gépek is. Megszokták. Az uradalom már hosszú évtizedekkel ezelőtt gőzekével szántott. De az uradalom megtartotta a lovakat is, sőt az ökrösfogatokat is. Persze arra senki sem gondolt, hogy az uradalom más törvények szerint gazdálkodott. Azért tartotta és tenyésztette a lo-

vat, mert jó ára volt. Ma viszont a ló világgpiaci ára szüntelenül csökken. Mint termelőeszköz egyáltalán nem kifizetődő. De hát, mint fentebb is mondtam, itt a tanyákon sok baj van ezekkel a közgazdasági fogalmakkal.

MI LESZ VELUNK?

Az elégedetlen tanyai közvélemény először azt a kérdést formálta meg: mi lesz velünk? Egyszerre sok munkás feleslegessé vált. Olyan emberek, akiknek apjuk, sőt nagyapjuk is itt dolgozott. Akiik idenőttek, beleszülettek az uradalomba. Azután módosult a kérdés: mi lesz a földdel? Majd rémesek következtek. Szavakká formálódtak azok a sötét képzelmekek, amelyek mindig izgatták a cselédek és kommenciósokek fantáziáját: kenyér nélkül maradunk, ki akarják venni szánkából a falatot. Évszázadok óta sorvasztó rettegés. Meginogtak az élet alapjai. Bizonytalanság uralkodott a tanyákon. És ez a bizonytalanság ellenállássá merevedett. Nehézkes, komor ellenállássá. Nem bíztak a traktorokban, mert ha esik az eső, azzal nem lehet a földre menni. Nem bíztak az automatikus etetőekben, mert abból nem disznó eszik. Minden gépnek megtalálták a hibáját. Valójában nem az volt a baj. A baj az volt, hogy az emberek nem tudtak más munkát elképzelni, mint amit addig végeztek. Ezzel kapcsolatban még mindig éles szóváltásoknak, vitáknak lehetünk tanúi a tanyákon, mert a harc még mindig dúl, bár az erőviszonyok nagyon megváltoztak az utóbbi időben.

Nem azért, mintha sokan elismerték volna a termelés gépesítésének előnyeiket, vagy bölcs népművelési előadásokat hallgatva meggyőződtek volna a korszerűsítés feltétlen szükségéről, hanem azért, mert sokan kiváltak a bizalmatlanok táborából, olymódon, hogy új szakmát találtak. Az ilyenek aztán, érezve, hogy újra biztos talaj van a talpuk alatt, hallani sem akarnak volt sorstársaikk panaszáról. Sőt, lenézik őket. Gyámoltalanoknak, féltősékeknek, gyáváknak titulálják. És egy kicsit igazuk is van. Magam is beszéltem egy ilyen kivált, átképződött emberrel. Fiatal, harminckétéves, kétcsaládos apa — egészen az elmúlt év őszéig kocsis volt — most traktorvezető. Bőrből készült micisapkát, kék munkaruhát visel, amit úgy látszik szándékosan olajozott és kormozott be. Ne látsszék, hogy új ember a szakmában. Délben, amikor mindenki ebédelt, ő a volt uradalmi lóistállóból átalakított garázsban dolgozott egy traktoron. Szükszavú. Főleg, ha a multjáról kérdezed. Lovairól nem szívesen beszél. Mintha szégyelné multját Nézegeti, silabizálja a gépet. Persze még sok mindennel nincs tisztában, a gépnek még sok titka van. De az ember arcán jelét sem látom a csüggedésnek.

Nem ő az egyetlen. Vele együtt még harminckilencen tették le a gépkocsivezető és traktorvezető vizsgát a Népi Technika rendezte tanfolyam

után. De nem muszáj mindenkinek gépésznek, traktorvezetőnek lenni. A gép nemcsak a barázdában jelent meg. Máshol is. Ott van már az ólak, aklok környékén, nemsokára megjelenik a legelőkön is. Egy évvel ezelőtt a kondások is nagyon elleneztek az önműködő etetőkészülékek felszerelését. Félték az új etetési módszertől, mint minden újtól. Ma már az új módszer népszerűsítése teljesen feleslegessé vált. „Egy kicsit többet kell dolgozni — mondják — de többet is keresünk.” Legtöbben ebből a szempontból nézik és értékelik a dolgot. A zseb szempontjából. A zseb azonban csak úgy telhet meg, ha a munkaközösség pénztára is megtelik!

Alkonyattájt, amikor a kondások hazamennek, egy öreg éjjeliőr gondjára bizzák a jószágot. Őt kondás van egy csoportban. Minden csoport kétezer hízót gondoz. Ilyenkor este, a szolgálat-váltás alkalmával kiténik, hogy ez az öt ember mennyire ismeri és mennyire figyeli a gondjaira bízott jószágot. Az éjjeliőrt kétszer is végigvezetgetik az aklok mentén és külön figyelmébe ajánlják, lelkére kötik a beteg vagy lábadozó állatot. „Arra ott nagyon vigyázzon, Pista bátyám, mert egész nap nem evett. Ha valamit észrevenne, azonnal híjja az állatorvost!” Az öreg bólogat és nagyon figyelmesen nézi a szóbanforgó állatot. Neki is gondja, ő is részesül a haszonból. Valaminek történnie kellett itt az aklok környékén, ha az emberek, akikre hajdanta annyi rosszat mondtak a botosispánok, ilyen aprólékos figyelemmel végzik munkájukat. Azt hiszem, ezen a ponton már teljesen megbuktak a maradi felfogások és valahol itt kezdődnek életté, valósággá válni a munkásönkormányzat alapelvei.

Az életszínvonal kérdése elválaszthatatlan a termelékenység kérdésétől — így hangzik társadalmi és közgazdasági életünk egyik legidősebb jeliszava. Itt a pusztákon megszűnt jelszó lenni. Valóság lett, mindenki tudja és érzi. Nincs már csellengő munkás a tanyákon, mint évekkel ezelőtt. Felesleges már a szakszervezeti értekezleteken bírálni valakit, hogy kihúzza magát a dologból. Ha valaki mégis megpróbál lazálni, azt a többiek először megszólják, aztán kiközösítik. Egyszerűen és gyorsan oldják meg a kérdést: vagy megszokik, vagy megszökök. De ilyesmí manapság nagyon ritkán fordul elő, mert a termelés korszerűsödésével a gyenge munkások, az úgynevezett „lógósok” kiostálódtak a munkaközösségből. Nagyon jellemző, hogy a maradiság szószólói, a maradi jelszavak hangoztatói leggyakrabban az ilyen lógósok voltak. De az ilyenek száma rohamosan apad. Lassan mind kihullanak a munkaközösségből.

A műszaki fejlődés jelenlegi fokán ők a legkevésbé veszélyes kerékkötői a haladásnak. Egy-egy mesélgető nagyapó, anélkül hogy tudná vagy akar-ná, sokkal hatásosabb ellenpropagandát csinálhat. Pedig nem csinál egyebet, csak leül a suhancok közé és hosszú lére eresztve elmondja, hogyan és miként volt az régen! Csak szép dolgokra emlékszik. A csúnya, nem jó, nem-szeretem időket elfelejtette. Ajkán megelevenedik, megszépül a pusztai ro-

mantika: csikóskalandók, mulatozások, pásztortörténetek. És a mesében a földesúr, mint hős, a szó szoros értelmében, mint pozitív hős jelenik meg. Őt nem ismerték az emberek, csak távolról látták. Ezzel szemben a botos-ispánokat szidják, mint a bokrot. Az ispán volt a közvetlen hajcsár, aki nemcsak az úr parancsait hajtotta végre, hanem néha egy kis kezdeményezésről is tanúságot tett. Sajnos, a mezőgazdasági mérnököket és agrónómusokat egy kicsit az ispánok utódainak tekintik. És, ha történetesen valamelyik szakember egy kicsit erélyesebben szól, máris ferdeszemmel, bizalmatlanul néznek rá. Hiszen ő az ispán utódja! A nagyapók által meglevevített hazug romantikának igen nagy hatása van a fiatalokra is. Nem véletlen az, hogy a tizenhárom—tizennégy éves pusztaiak zöme, ellentétben a más körülmények között és más vidékeken élő gyerekekkel, kocsis és pásztor szeretne lenni. De erről majd később szólnuk.

ÉS A JÖVŐ?

Nem azért adtam írásom befejező részének ezt a címet, mintha aggódnék a nagymúltú mezőgazdasági birtok jövőjéért. Hiszen tíz esztendő múlt el a felszabadulás óta. Nem nagy idő, mégis rengeteget jelent számunkra. Sok mindent elmondtam már, sok jó és jövőnk szempontjából örövendetes jelenségről számoltam be. A birtok irányítói is segítettek ebben. Sőt egyes adatokra, százalékokra külön is figyelmeztettek. Ne felejtsem el, hogy az elmúlt öt esztendő alatt a birkánkénti gyapjúhozam 3.60 kilogrammról 4.200 kilogrammra emelkedett, vagy a tejhozam 1.900 literes tehénkénti átlagról 2.992 literre; ne felejtsem el, mennyire gyarapodott a birtok jószágállománya: van tízezer sertése, sok száz szarvasmarhája és hatalmas juhállománya... Nem, semmit sem felejték el, sőt azt elmondom, hogy az alapeszközök értékének ötven százaléka épület, harminchét százaléka gép és felszerelés, tizenhárom százaléka pedig jószágállomány és ültetvény. Nagyon jellemző adatok. A fejlettebb mezőgazdaságú államokban egészen másképp oszlanak meg ezek a számok. Ott nem történhet meg, hogy az alapeszközök értékének fele a termelés szempontjából meddő tőke.

Dehát erről nem tehetünk. Mindez örökségünkhöz tartozik. Az örökség átgyúrása, átformálása sok fáradságot, időt és befektetést követel tőlünk. De nem szeretnék messzire kalandozni a számok erdejében. Csak azért vázoltam az adatokat, hogy jobban megmutathassam mögöttük az embert. A birtok még mindig nem teljesen korszerű gazdaság, bár egyre korszerűsödik. És amilyen a korszerűsödés irama, úgy változnak az emberek. Fentebb már említettem, hogy harminckilenc kocsis traktorvezető vizsgát tett. Bepillantottam ebbe a névsorba és érdeklődtem az emberek kiléte felől. Meglepő, hogy az átminősített munkások átlagos életkora jóval túl van a harminc esztendőn. Legtöbbjük családapa és csak nagyon kevésnek van

ingatlana. Olyan emberek, akik életük javulását csak a birtoktól remélhetik. Természetesen ragaszkodnak is a birtokhoz. Ezért vállalták a tanulás nehézségeit. Kenyérkérdés volt náluk a traktorvezető vizsga. Akartak vagy nem, a termelés korszerűsítésének törvénye kényszerítette őket, hogy változtassanak sorsukon. És nem bánták meg.

De az újságíró nem elégedett meg ezzel a vázolással. Kiegészítő magyarázatot kért. Szerette volna tudni, mi van a fiatalokkal. Mert a tanyákon, főleg az istállók körül lépten nyomon ifjúnunkásokkal találkozott. Sőt, meglepetésére a szikes legelőn pásztorkodó juhász sem nagybajszú bácsika volt, ahogy ez a magas irodalomban írva vagyon, hanem tizenötéves gyerek. A lóistállóban szinte kivétel nélkül kamaszok dolgoznak. Még a parádés kocsisok is fiatalok. Megkérdeztem egy idősebb munkást. Azt mondta: „ez az iskola. Így a lovaknál, vagy a marháknál, vagy a birkáknál kezdi ez ember az életet.” Mindenesetre furcsa, idejement, ósdi iskola ez. Sajnos még mindig törvényszerűen működik. Ez pedig nem válik dicsőségünkre. Ez az iskola nem a mi iskolánk, a múlt iskolája, az uradalom iskolája. Sem helye, sem létjogosultsága nincs életünkben. És mégis létezik...

Amikor gondolkozni kezdtem, legelőször nagyapó meséje, majd a fiatal parádés kocsis történetei jutottak eszembe a sánta, de nagyerejű csikósgazdáról és minél tovább törtem a fejem, annál jobban éreznem kellett, hogy mégsem olyan ártalmatlan dolog az a pusztai romantika. Ennek köszönhetjük, hogy a fiatalok élet és valóságérzéke fejletlen. A képzelet kissé erőszakosan rózsaszínűre festett világában élnek. Később persze kíméletlenül szétfoszlik ez a világ. De akkorra elrohannak az évek. E maradi hagyomány továbbvirulásának gazdasági okai is vannak. Amióta világ a világ, a pusztai gyerek tizenöt—tizenhat éves korában — ha nem előbb — megkezdte a kenyérkereső munkát. Nem szokásból — szükségből. Mert a kommción mindig kevés volt, a cselédember házatáján pedig sok apró gyerek várta a kegyeret. A gyerekeknek, mihelyt kikerült az iskolapadból, dolgoznia kellett. A szülő viszont, amennyire bírta, óvta gyerekeit. Könnyebb munkára, leggyakrabban pásztorkodásra adta. Ez szabállyá, majd merev törvénnyé mevedett. Törvénnyé, amely még ma is uralkodik.

Hozzá kell fűzni, hogy az utóbbi évtized során ezen a téren sokat változott, anyagi szempontból javult a helyzet, de ez semmiben sem segítette a kérdés megoldását. A dinárt ma sokkal könnyebben meg lehet keresni, mint u múltban — de ma könnyelműbben bánnak vele az emberek. A pusztai legényke aránylag korán pénzkereső férfivé válik és hetente egyszer, vasárnaponként, mindig szakít magának pár száz dinárt bábra, kocsmázásra. Mulatozásban nem ismer mértéket. Szereti, ha beszélnek virtuos cselekedeteiről. Igyekszik alkalmat adni a pletykára. És hogy a baj még komolyabb legyen, gyakran az öcskös is a bátyja mellé szegődik, akinek olyan rendkívüli élmény az, hogy „András úgy a földhöz csapta a poha-

rat, hogy ezer darabba szállt". Az öcskös alig várja, hogy neki is pénze legyen..

A tanító bácsik és tanító nénik pedig a volt uradalmi falu nyolcosztályos iskolájába hiába panaszkodnak az újságíróknak, hogy nagyon sok az igazolatlan kimaradás, a gyerekek túl korán megúnják és elhagyják az iskolát, legénykednek és nagylánykodnak — az újságíró képtelen segíteni a bajon. Itt csak az ifjúsági szervezet, a Népi Technika szervezete, végső esetben pedig a kihágási bíró segíthet és sajnos leggyakrabban az is segít. Azt hiszem, a tanító bácsik és a tanító nénik is segíthetnének egy kicsit, de ehhez nagyobb anyagi támogatásra volna szüksége az iskolának és néhány nevelőmunkás szintén maradi életszemléletének korrigálására. Ezen a téren a kérdés túljutott a birtok mezsgyéin — a kérdésből általános társadalmi ügy lett, elsősorban a község ügye. Úgy érzem, hogy a fiatalokért komoly erkölcsi felelősség terheli a birtok önkormányzati szervét, a szak-szervezetet a szakembereket, az ifjúsági szervezetet és a szülőket. A holnap embereit nem lehet a tegnapi iskoláiban nevelni!

TARISZNYÁSOK

Azt mondják, hogy az okos ember azt is tagadja, amije van, a bolond meg azzal is dicsekszik, amije nincs. Nem tudom, melyiknek van igazsága, mert eddig egyikhez sem tartoztam. Nincs élményem e két fogalom gyakorlatából. Annnyit meg tudok magamról állapítani, hogy bolond nem vagyok (ami még nem múlta idejét), mert nyögve bár, de elszámolok tizig oda is, meg vissza is. Ez pedig nem csekély tudomány, különösen hátrafelé. Lám, a rák is csak maga van az egész világon, ami e bölcsességes haladás élő példajaképp igazol engem a minden titkok iszapos fenekén. Viszont okosnak még eddig nem sikerült lennem, mert mindig olyan szegény voltam, mint a templom egere, aminek kivarasodik a talpa a sok haszontalan szaladozásban. Nem hiába mondják mindig, hogy „neked még most sem ért meg az eszed, hiába sütte harmincnyolcévig az áldott nap a fejedet, még mindig ilyesmit csinálsz?” Kezdem belátni, hogy igazuk van. Már én is elszaggattam jónéhány pár bocskort meg szebb jövőt a futkosásban, de úgy látom, hogy minden haszontalan. A sors már varrja a tarisznyákat. Hiába, a gyümölcs nem messze esik a fájától, s ez örök igazság, ezen nem változtat még a kis Burján sem, pedig az ugyancsak bölcs ember, sem a Pap Pali, akire azt szokták mondani, hogy minden szentnek maga felé hajlik a keze, csak a Pali bácsié nem. Az is úgy tett, mikor a mezsgyét forgatták, odaállt a karóhoz, és mindig a szomszéd felé integetett: „Még, még, arrább, arrább!” Rendszerint elszántatott a béressel egy-egy barázdát a szomszédéból. No dehát ő tehette, neki volt mivel, meg hát elég okos ember volt hozzá. Az őseim egy csöppet sem voltak különbek nálam, sem bolondok, sem okosok, s hozzá elég szép időket értek anélkül, hogy napszemüveget használtak volna. Koránkelő béresek, pásztorok, csőszök meg kolduskák voltak az áldottak, kiknek szemét megedzették a tündöklő hajnalok, meg a sötét éji tapogatózások.

Hétéves voltam, egyszerű gatyás pendelyes gyermek, akinek búbjára élvezettel nyomták a barackokat, mikor mihozzánk is besandított a szerencse. Az oldalablaknál ültem, apám kopott katonaládáján, hangosan dobolva sarkaimmal az oldalán és néztem az apámat, aki az asztalra könyökölve kupaktalan pipájából szopogatta ki anyámnak a válaszokat. Öregapám pedig a kuckóból csüngette ki ezüstfürtös fejét és hallgatta apámék tervezését.

— No, oszt ha eladod, hová megyünk azután. Kiülünk a gödörpartra?

— Nézd asszony, — mondta apám, — veszünk egy kisebbet, meg pénzünk is marad, oszt tesszük magunkat.

— Ettől akarsz kisebb házat, ahová ha ketten bemegyünk, háromnak ki kell menni, hogy elférjenek?

— Nem az épületre gondolok én, hanem a portára. Fele árát kapok nagyobb házat kisebb portával.

— Nemhogy inkább kimennénk valahová cselédnek — szipogta anyám, aki már magát a gödörparton látta.

— Hová menné? — mondotta apám. — Nem látod, hogy az ördögnek se kellesz? Így bár a megmaradt pénzen beveszünk egyet-mást, meg árendálunk dinnyeföldet, oszt megleszünk valahogy.

Hallgattak, Nekem is elált a lábam a dobogással s gondolatban hatalmas dinnyekarajokat majszoltam, fülig belebújva az ízes falatokba.

— Halljátok, mondanék én valamit — szólalt meg öregapám, miközben cuppogásokat ütögetett tenyerébe csempe piros pipájával.

Apám feléje fordított; fejfelé jelezte, hogy nyitva áll a füle az öreg szavaira.

— Nem vótam én se báró, se gróf — tömködött bele a zacskóba öregapám, miközben az állával lökdöste előre a szavakat.

— Aszt tudom — hagyta rá apám.

— No hát akkó — kapta zápfogára a pipát, — tarisznyát varrjatok nekem oszt dicsértessék a Jézus...

— Micsoda? — csapta össze kezeit anyám — tán kódujni akar ke menni?

— Hát oszt — lökött ki egy pofa füstöt az öreg.

Tán csak nem ment el kendnek a jobbik esze? — tekintett rá rémulten anyám.

— Inkább meggyütt, lányom, nincs abba semmi. Nem mondassák, hogy vót neki, oszt eltékozolta. Öregapád is az volt, oszt mi baja lett. Mikó meghalt, egy ház ára volt a szalmazsákjában.

— Úristen! — rémuldözött anyám, hol apámra, hol az öregre nézve.

Apám mosolygott, sűrű füstbe takarva magát, bele-bele vakart a tarkójába.

— Engedély kell ahhoz, apja — szólt az öreg felé.

— Hát má csak ad a jegyző. Harminc évig voltam az apjánál kocsis, ötöt is sokat lovagoltattam a térgyemen.

— De még illet! Még csak az kó! — ringatta fejét anyám, nem találva kezeinek helyét.

Újból csönd ereszkedett közénk, csak a pipák szipogása pattogott bele a szótlanúságba. A februárvégi délutáni nap bemosolygott a szobába, ahol négyecskén üldögéltünk, lábunk elé bámulva, mintha előttünk folyna el sorsunk, mint egy titokzatos mély folyam, ami hátán hordja hullámos jövőnket.

— Ó, apám, apám! — ingatta jobbra-balra fejét anyám. — Még ilyen kitalál? Kódúni menni? Mit szól a falu?

— Szóljon, amit akar, lányom. Éhen nem halhat meg az ember — válaszolta az öreg.

Lefekvésig alig szóltak egymáshoz egy-két szót, mindenki a maga gondolataival volt elfoglalva. Láttuk magunkat, mint kegyelemből élőkét, akiket a szájalom tart el s mindenki megmosolyog. Anyám a végtelenségig tiltakozott, könnyeit szürcsölgetve, s már mindenbe beleegyezett volna, csak abba nem, hogy öregapám koldulni menjen.

Apám pedig tüzelgette:

— Mondd, mi van abba? A Kis Pista édesapja gazdag ember volt, oszt minden nap megfordult Szikicsen. Nem láttad, milyen tömött tarisznyával érkezett mindig vissza.

— Nem bánom én, ha éhenhalok is, de az apámat nem engedem koldulni menni. Inkább én megyek el szógálni! — veszekedett anyám.

Csak úgy tudott nyugodtan elaludni, hogy apám megígérte neki, másnap botot vesz a hóna alá és összejárja a lehető összes tanyavilágokat hely után, hogy elszegődjék.

Úgy is tett. Alig pitymallott, zsebében egy darab szárazkenyérrel már útra is kelt, a vidéki határok felé. Egész nap szorongva vártuk, mind a hárman, kiszínezett jövővel, beleélve magunkat a mezei virágok szűztiszta gyönyöreibe, ahol megszűnik a nyomor, s még tejjel is locsolgathatjuk öregapám dinnyéit, amit a szokásos bérbekapott kukoricaföldön ültet. Én már nyulakat zavarásztam, disznókat őriztem gondolataimban zöld selymes mezőn délibábok alatt.

Nehezen, de eljött a várvavárt este. Millió kapulesés közben egyszer csak belépett apám. Anyámnak még a szíve dobbanását is meghallottam, amikor meglátta apámat, amint a hóna alatt lévő bottal benyitott a szobába.

— Űm, mna! Itthon vagyok — támasztgatta az ajtó mögötti sarokba a botját apám.

— No mi van? — állt meg előtte az asztalra támaszkodva az anyám, s úgy leste tőle a szót, mint macska az egeret, szemrebbenés nélkül.

— Mi vóna? — vetette le magát apám a székre.

— Összejártam még a szenttamási határt is, azt mondják, hogy az is sok, ami van. Aki meg a helyin van, az mindent megcsinál, hogy e ne bocsássák. Úgy kapaszkodik a gazdájába, mint bógáncs a gatyaszárba. Mehetsz, ahová akarsz. Nem kell a munkás sehova.

— 'Jaj istenem, mi lesz akkó velünk? — tántorgott el az asztaltól anyám. — Itt halunk meg éhen!

— Nem megmondtam? — pislogott ki a kuckóból öregapja, aki dohány hiján a pipaszárat vagdosta el, hogy azt rakja be a bagó helyett.

— Hónap megpróbálok ezzel a házzal valamit — meredt maga elé apám, míg anyám elébe tette a kemencében sült három hájába krumplit meg az égett málédarabokat.

Korán és szótlánul feküdtünk le. Kifogyóban volt belőlünk az életkedv, mint lámpánkól az újjnyi olaj, amit úgy kértünk a szomszédban kölcsön.

Ballábbal, egymásra morogva keltünk ki az ágyból. Engem is fölrázták, hogy menjek el a Viktor néniékhez krumpliért, persze hitelbe. Tíz óra felé verődünk haza, kiki a maga sikertelenségével. Nekem nem adtak krumplit, azt mondták, majd ha az előbbit kifizetjük, akkor megint adnak. Apám pedig, a cenzárnál járt, hogy eladja a házat, holtrészegen jött haza, azzal, hogy el is adta, háromszori kifizetésre, amihez csak anyám beleegyezése hiányzik, s máris pénz üti a markunkat. Anyám azt hitte, hogy az ég szakadt rá, mikor apám az egyességgel előállt. Csak az volt a szerencse, hogy anyám nélkül nem kaphatott foglalót sem, mert biztosan átszűrte volna magán. Így az egész ivás csak azért történt, hogy apámat a vevő rávegye a háromszori részletre. Sohasem emlékszem annyi kínra, mint amennyit anyám azokban az órákban lélekben átélt, mikor apám ott hempergett részegen a kemence előtti kiságyon. Hiába dörgölöztem hozzá, a könnyeit nem tudtam elállítani.

Eszre sem vettük öregapánk eltűnését, magára öltögette rongyos gúnyait és kiosont a házból. Jó két óra hosszának utána láttuk az utcáról bejönni, amint görnyedt alakjával elhúzott az oldalablak előtt.

— Hun vót ke? — állt elébe ölen összetett kezekkel az anyám.

— A dógomon, lányom — tipegett az asztalhoz öregapám s a zsebéből kiforgatta a csikliket, amit útközben szedegetett. — Ehun van e! — nyúlt bele a belső zsebébe, s egy írást húzott elő, amin a község pecsétje lilázdott. — Itt az engedély — tartotta anyám elé a remegő papiroost. — Szó nélkül ideadta a jegyző. Azt mondta: Megérdemli kend Misa bátyám, mert jóra való, rendes ember vót ke... — S mintha egy kicsit büszke is lett volna, míg kizötyögte magából a szavakat.

— Ūristen! — csapta össze kezét anyám, s fölakadt szemmel a kiságyra zuhant, amin apám feküdt. Az el nem tudta képzelni, hogy mi szakadt rá, úgy ugrott föl, mint a nyúl.

— Mi az? Mi az? Mi van anyáddal? — perdült le mellőle és nem tudta, hogy mihez is kezdjen, vagy még talán azt sem, hogy hol van.

— Öregapja meghozta az írást — szepegtem neki.

— Milyen írást? — fordult az öreg felé apám.

— Hát a kódulási engedélyt — mosolygott az öreg.

— Oszť ezé kell elszédülni? — ugrik a vizeskancsóért apám, nyakon lötytyintve vele az anyámat.

Rövid ideig megint kitisztult az ég, úgy ültünk ott, mint eső után a bógáncsok, arra várva, hogy kibe ragadjunk bele.

— Hát itt má más megoldás nincs — törte meg apám a csöndet. — A házat nem bírom eladni, cselédnek nem köllök, mondjon a falu amit akar, igaza van apjának! Nem volt se báró, se gróf...

— Hászén — nyújtotta ki apám felé a kuckóból dohányzacskóját az öreg, aminek az aljában alig volt egy pipára való abból, amit az utcán szedegetett.

Nehezen bár, de megtört anyám is, belátta, hogy itt más kiút nincs, az sem megoldás, hogy ő menjen el szolgálni, mert hát hova? Egydecis tüveggel a kezemben lódítottak át újból a szomszédba petroleumért. Annak a világánál varrt az anyám alsó csíkos szoknyájából két tarisznyát az öregnek, amivel reggel koldulni indul.

Egy hétig az utcára sem mertünk kimenni szegyenletünkben, hogy koldusokká váltunk, akiket az alamizsna tart el. Öregapám pedig szorgalmasan járta a falukat, esőt, szerencsét imádkozgatva, s telt tarisznyákkal érkezett mindig haza, amiben liszt, szalonna, kenyérdarab, sőt néha kolbászdarab meg alma és kalács is akadt. Huszonötparák is fénylettek nála, néha a kolduskereszt is hozott egy-egy kékhasú nagykerekes tízdinárt a házhoz, mikor halotthoz hívták. Lassan gyűlt a vagyon, ha halottnál volt, elkapta a ruháit, rendszerint azt, amiben az illetőt hempergette a halál. Úgyanyyira ment már, hogy föl is öltözködtünk mindannyian. Különösen Szikicsről sokat hozott, minden háznál kapott valamit. Mire eljött a kítavaszodás ideje, már malacvételre is jutott, amit majd mosogatólével, meg egy-egy szárazabb kenyérdarabbal, pipaccsal fölnevel az ember.

A falu már megszokott bennünket. Elejével még nagy szemeket meresztettek ránk, öregapámat meg is kérdezték: — „Mi az Misa bácsi, hát már kend is? Hiába nevelte föl kend az Andrást?” De ilyenkor öregapám mindig azt mondta: — A gyümölcs nem messze esik a fájától...

Később már elébe mentem, sokszor egész a falu széléig, s már ott belekutattam a tarisznyákba, hogy mi lehet benne valami ízesebb csemege. Mindig tartogatott a részemre egy-egy almát, körtét, vagy aminek a szezonja volt. Mikor eljött az ős, akkor voltam a legboldogabb. Sohasem ettem anyyi gyümölcsöt s olyan jóízű szőlőt, mint amit akkor öregapám hordott.

Apám is munkát kapott, s már nem egy, hanem három malac is volt az ólban. Többször mondogatták az öregnek, hogy most már ne menjen ke sehova, van miből megélni, de ő hallani sem akart felőle, beleszokott, már nem is tudott volna élni nélküle.

Két évig húzta a tarisznyákat, végigporolva a falusi utcákon. Sok-sok kutyaharapást begyógyított anyám neki öreg lábain, amiken alig-alig tántorgott, de ment mindaddig, míg egy tavaszon a föld lengé párájával be nem takarta magát a lelke, amit mintha most is látnék ott lebegni tavasz táján a falu fölött, amint arra vár, hogy a naphoz ivódjon a tiszta magasságok közé.

A GYÖNGÉDSÉG SZITKAI

*Csak a tavasz és az utcaseprők
tudják, mennyi szenny van ezen a földön.*

*Csak ők ismerik ezeknek a kis penészes városoknak a nyomorát,
melyekben leülepszene rondságaink
és fehér, mosolyos jószágaink;
melyekben reggelenként azzal az elhatározással kelünk,
hogy elutazunk, bárhova is,
az egyféle történéseknek ebből az örök körforgásából —
talán a vonatokkal,
melyek váltókon jajongnak, zsíros, felpuffadt földeken át;
talán a hajókkal,
melyek csőrükkel a vizek lusta folyását hasítják;
talán rozsdás kamionokkal,
munkások közt elvegyülve,
mosatlan kék ruhában lopva magunkat közéjük;
vagy akár pállott, felpuffadt talpukat szedve,*

*hogy elutazhassunk valahova, ami nagy és ismeretlen,
mint üres kezeink az ébredés után;
s így térünk vissza mégis minden este, ugyanazokkal a léptekkel,
és az utcatestnek ugyanazon oldalán hurcolva gyomrunkat
s vállunkat, melyet a határozatlanság ólma roncsolt, —
mi, kicsinyek és hazugok,
képmutatók és megszegyenültek,
kik nem halljuk már a mögénk siketítő alkonyatot ugató vonatokat*

*És megelékszünk azzal a kevéske pírral,
amit dudorászva ontunk az ablakokra,
s a rövidlátó öreg nénikéknek majd mindig úgy tűnik,
hogy valami tévedés folytán lám, egyszeribe csak virrad,
és kíváncsian nyújtogatják nyakukat,
kikémlelve az utcára, arra, kelet irányába.*

*Húsz éve,
ötven éve,
nyolcvan éve
a tavasz és az utcaseprők mindegyre rátalálnak
szerelmeink és tévelygéseink,*

könnyeink és csalódásaink hulladékára,
és ígéreteink leváltnyakú kócbábúira,
és darabka ónpapírokra,
melyekbe tegnap még suttogásaink csomagoltuk,
és bizakodásaink és terveink elégett gyufacsonkjaira,
melyek az ábrándok csikkjeivel keverednek.

Igy tart ez egy teljes jó unalmas életen át
a már fejből betanult vígasszal,
hogyha egy ponton vetjük is meg a lábunk,
így is átélhetjük a határtalan messzeségek észbontó szánszáguldásait;

a már fejből betanult vígasszal,
hogy ki-ki önmönmagának a világ fővárosa,
és hogy bármiféle provinciáról szóló mendemonda
a legpiszkosabb és leggaládabb megtévesztés;

a már fejből betanult vígasszal,
hogy sokan csípték már el a vonatokat és járták be a világot,
de csak spermájukat hagyták ott valahány szigeten és kontinensen,
s ahogy visszatértek, egyazon volt a szemük színe
és egyazon a tüdejük és tenyerük térfogata.

Aztán váratlanul valami langyos, ódon fuvallat téved arra,
belopózik a szánkba,
a házunkba,
az udvarunkba,
és ezt a sok mindent
baromi egyszerűséggel számolja fel.

Mikor aztán végül elvisznek itt bennünket,
az utcákat sötétbevonja távozásunk.
A szobákban,
melyek kitárt ablakaikkal naphosszat
elmerült századokra ásitottak vissza,
révidlátó öreg némikék világot gyújtanak, abban a hiszemben,
hogy csak úgy egyszeribe, lám, besötétedett.

Bensőkből, amit az utcakövezetre köptünk,
a kocsikezek szíjat hasítanak száguldásuk közben,
az utcaseprők felkaristolják nagy vesszőseprőikkel, —
a hasznavehetetlen,
kifakult maradékot pedig
a szomszéd gyerekek krétával huzgálják keresztül,
képzeletük tétova alakjait kölcsönözvén e bensőnek;
fák, kövek és felhők értelmetlen
rajzát színezgetve
és a romlatlanság szobrát állítva fel számunkra,
(akkor,) amikor a romlatlanság már minden értelmét elvesztette.

MAGYARÁZAT

*Most már értem: mi nem úgy bújtunk elő, mint a fű, elégedetten,
hogyan lehet, bár zengő hajnalokon százezer láb rálép.
Csillagokként, izzón hullunk alá a végtelenben
s nem fáj, ha elégünk egy tündöklő villanásért.*

*Jó kezeink mámorosan suhanó fecskék,
kékben ölelkezünk s röptünkben enyészünk el az égen;
a kék égért vagyunk, mely kipattan s bimbózó lesz még
valahol, valaki szemének virágcserépében.*

*Acsarkodók és szelídek, ettünk telhetetlen,
most ki-ki új csodát vár és nyújtja a markát.
S minden oly fonák, oly bús és elkerülhetetlen —
e jó igazságok is, és e jó halandzsák.*

*Igen, bezabáltunk, de van mindünknek álma,
és tudunk szitkozódni, míg fejünk a messzeséget szántja.
És telve vagyunk kövel és telve vagyunk ággal,
telve piszokkal és kéklő tisztasággal.*

*És tudjuk: amilyen rút, épp oly szép az arcunk,
ideérkeztünk, hol kúszunk és magosba szállunk.
Tudjuk, mit akarunk, s tudjuk, mit akartunk,
fölírtuk a tettünk, és föl a tartozásunk.*

*Lángoltunk, de nem lettünk szürke pernye,
mely van, hogy búzát, virágot nedvekké töltsön.
Mindig élők voltunk, de más, szebb értelemben
mint bármely más élők e szeszélyes földön.*

*És egyszerűen: jöttünk, hogy a fogunk fehérreljen,
és egyszerűen: jöttünk hogy több hajtása legyen a gallynak;
mi, álmok megszállott árusai, kik úgy osztjuk ingyenesen
sziporkázó szavainkat vásári bódéiban a napnak...*

*És végül: oly jó, hogy nem lapuló füvekként élünk,
s hogy fejünket meg egy szél előtt sem hajtjuk;
az egész látóhatárt vérzi át csillagtündöklésünk,
s nap leszünk, bár tán nekünk csak egy pillanat jut.*

TALÁLKOZÁSOM EGY ÖREG VARJÚVAL

Régi ismerősöm a varjúnemzetség. Messziről felrémlik emlékeimből különféle alakjuk. Ősszel a barázda szélén felbukkanó nagy fekete madár, aki úgy őrködik a kifordított nagy, szürke hantokon, mint egy kifosztott csősz. Vagy az idő hidegebbre fordulásakor a csupasz ágakon gyászoló sötét árnyak el-elejtett bús „kár, kár” hangjukat hallatva. Vagy vihar előtt a forrongó, károgó nagy madársereg, amely fülsüketítő károgaással a levegőben, szinte elsötétítve az eget. Közeli barátságba azonban csak a legutóbbival kerültem.

Ez a barátság véletlen eset volt, mert a barátságok mindig véletlenül születnek. Hogy a fentnevezett nem élő madár volt, hanem csak mozdulatlan fekete kődarab, nem zárja ki a vonzalmat. Barátaimnál, az öregedő szobrásházaspárnál találkoztunk. Egy kisebb, színes cserépkályha terpeszkedett a szobában, annak a párkányán gubbaszkodott az alig arasznyi kővarjú más miniatűr szobrászfigurák társaságában.

Az ismeretség nem indult barátságnak. Hogy őszinte legyek, először rá se hederítettem. Annyi gyönyörűséget láttam már náluk, hogy jogom volt közömbösen elsiklani fölöttük, meg aztán nem is a tárgyakhoz jöttem, hanem az emberekhez, akiket régen láttam. Nekik akartam örülni, a találkozás meleg percének élni, gondolatokat cserélni, terhektől szabadulni és átvenni. Mit tud ilyenkor mondani egy holt tárgy, amikor a valóság eleven forrása annyira buzog? De nem így lett! Ha valaki komolyan szét akart volna nézni a szobrászművek és csempe tárgyak közt, akkor is nehezen tudott volna eligazodni. A szobában ugyanis hemzsegett a régi és az új művészi munka, és egyik szebb volt, mint a másik. Ragyogó tálak, karcsú vázák, öblös virágtartók, alakok, tanulmányfej... szinte lépni sem lehetett tőlük a szobában.

Mondom, én nem akartam tudomásul venni. Van úgy néha az ember, hogy terhes a lelke mindenféle más gondolattól, mint a megtelt villamos,

vagy a rakoncárárakott társzekér, melyről már ez is. az is lecsúszik. Nem, ide már többé nem fér semmi sem. Megértő emberek a vendéglátóim, meg fogják bocsátani. Azért végigsiklott a tekintetem mindenem, mint egy elgördülő tájon a vonat ablakából. Talán sablonos elismerő szavakat is hallattam. Talán ez a gondolat is átsuhant a fejem: „Micsoda bizzar ötlet volt egy ilyen öreg, kócos varjút megörökíteni?” Beszélgetés közben, talán a meleget kerestem, a cserépkályhához húzódtam. A párkányhoz támaszkodtam és szórakozottan nézegettem a rajta álló tárgyakat. Kezem szórakozottan végigsimogatta a figurákat... azután megállt a fekete madáron.

Először nem is ő rá figyeltem. Jobban tetszett a társa, a miniatúr piros kis bilka. Elnéztem nekiszegzett fejét, nyakán a düh, a felfokozott erő, és az akarás otromba ráncait. A mély, felsötétlő szemhely nagyszerűen érzékeltette az életerő dacos villámain.

— Mintha mi volnánk! — gondoltam. — A százszor megtaposott ember, aki újra talpra áll, aki újra nekiszegzi a fejét az életnek... mintha mondaná: „Csak azért is megmutatom mégegyszer, mit tudok!”

A madártól lenézően elfordultam. Mit akar ez a koszos ennyi gyönyörűség közt?! A varjú nem mozdult. Űt komolyan, akár a fekete bánat a mulatozók közt. Hosszú vaskos csőrét földig horgasztotta. Hideg varjúszeme élettelenül meredt maga elé. Egy pillanatra magamra maradtam. Hogy, hogy nem a tekintetem megint rátévedt. Boszankodtam. Mit akar ez a vacak? Buta kis figura a tobzódó szépségek közt. Akkora, hogy a tenyeremben elfér. Mivel vonja magára a figyelmet? Jobban megnéztem.

Volt benne valami baljóslatú, valami fenyegető. A szűk varjúkoponya mély gondolatot sugárzott. Különösen a szeme! Egy pillanatra mintha megborzongatott volna. Maga volt a kőbezárt gondolat.

„Azért, hogy hallgatok — látok, tudok mindent! Minden itt van elraktározva a fejemben. Mit tettél? Egyszer számonkérem!”

Bejöttek a háziak és feledve volt minden. Úgy lopva pislogtam oda. Így hat társaságban is? Fügét szerettem volna mutatni.

— Rühös. Mondhatsz, amit akarsz! Nem félek.

... Már messze voltam a baráti háztól! Mintegy meleg ködbe csúszott a ház, a két kedves arc, száz szép tarkaság, az út más élménye, ám a kővarjútól szabadulni nem tudtam. Amikor legkevésbé vártam, jelentkezett. Ha pihenni tértem, ha leráztam a napi gondokat, elsőként sötétlett fel. „Itt vagyok.” Oly élesen láttam emlékezetemben, jobban mintha élő lett volna. Felködlött a párkány és rajta a fekete madár beszédes mozdulatlanságban, fekete mementóként. Összehúzott szárnyal, földig horgasztott csőrrel, élettelen, mégis annyitmondó, okos tekintettel.

— Látod, itt vagyok. Látod, élek. Jobban, mint te. Te megöregszel, te ráncokat kaphatsz, te fáradtan vonszolhatod magadat... téged megváltoztathatnak a körülmények, irigy, álnok, haszonlevő, utálatos emberféreggé torzulhatsz, de lásd, én erősebb vagyok! Én a parányi fekete kő száz év múlva is ugyanaz vagyok. Az a gondolat, amit én belém zártak, amit követem fodraiba beleformáztak, örökké élni fog... Örökdom a világ felett, mindenki előtt jellemként magaslok fel! Tanulj tőlem és hajolj meg emberparány, mert én különb vagyok!

Biccentettem a fekete madárnak és... és meghajoltam a művészi munka nagysága előtt.

ARCKÉPEK — KORKÉPEK

Apró, igénytelen jegyzetek ezek, melyekből csak azért nem született elbeszélés, mert írójuknak erre nincs ideje — vagy talán nem is érdemes, hogy ennél több időt szenteljen rájuk. Ezért se riportok, se novellák, se szociográfia, hanem csak jegyzetek, s csupán arra tartanak igényt, hogy az olvasó türelmesen elolvassa őket.

KÉTSÉGBEESETEK

Az útkaparó kislánya, Aranka megbetegedett. Nem esett ágynak, nem gyöngült le, étvágyát és játékos kedvét sem veszítette el, mindig fent volt, iskolába is járt rendszeresen, mégis tagadhatatlan, valami baja történt, mert a combján több, ótvarhoz hasonló seb keletkezett. egy reggelre kivarosodott a combja, egy hétig hordta, aztán magától elszáradt, begyógyult. De mihelyt elmúlt a régi var, mellette nyomban másik jött. Mindig a combján. Valami bőrbetegség lehetett, de hogy pontosan mi, nem tudom megmondani, mert ezt az orvosok sem tudják megállapítani, mint ahogy majd ki is tűnik az alábbi sorokból.

A seb egyáltalán nem okozott fájdalmat, nem is viszketett, a szülők mégis kétségbeestek, félték hogy valami új, alattomos betegség, amely tönkretetheti gyermeküket.

A szülők és a szomszédok a betegséget elejétől fogva az atombombabarobbanásokkal hozták kapcsolatba.

Arankát elvitték a helyi falusi orvoshoz, az orvos hümmögött, fel-

felvonta szemöldökét, majd kiírt valami kenőcsöt, hogy avval kenjék a sebet, majd elmúlik, de ha nem múlna el, jöjjenek vissza egy hónap múlva, majd meglátják.

Aranka apja, az útkaparó, elég értelmes ember volt, hetente kétszer a borbélynál elolvasta az újságot, vasárnap maga is megvette. nem hitt a babonában, s mennél tovább húzódott kislánya bőrbaja (?), annál határozottabban állította: „az lesz ez, atomsugárzás, hogy a mennykő mér nem csap beléjük ott Nevadában vagy Szibériában, mikor mindnyájan egyrakáson vannak!”

A furcsa varokat hiába kengették az orvos által előírt kenőccsel. majd ismét kiütköztek, mint eddig is.

Egy hónap múlva az orvos másfajta kenőcsöt írt. De az sem segített. A szülők mindinkább kétségbeestek, a szomszédok hihetetlen és messzemenő következtetéseket vontak le az esetről. Persze Aranka édesanyja volt legjobban elkeseredve. „Ha megmaradna is, — mondogatta — ezek a csúf varok ellephetik egész testét, nem veszi el senki feleségül, bánat lesz egész élete, meg az én életem is. Hát hiába van

az a nagy tudomány, mégse tudják gyógyítani?!"

A második hónap után, mivel a gyógyulásnak jelei sem mutatkoztak, a helyi orvos beutalta Arankát a városi klinikára. Egy hónapig tartották ott a tudós orvosok, aztán hazaküldték. Ők se tudtak segíteni semmit. Azt mondták, idővel majd elmúlik. Egyáltalán nem veszélyes. A vérnek semmi baja...

Akkor a szomszédok azt mondták, hogy a betegségélyzős betegeket felületesen vizsgálják meg, áldozzának kicsit többet és próbálják meg egy privát bőrspecialistánál. Azt is megpróbálták, de mindhiába.

Aranka a sok kanalas, tablettás és ezerféle más orvosságok használatától már sorvadzni kezdett.

A szülők már szinte belefásultak a kétségbeesésbe.

Minden lehető-lehetetlent megpróbáltak, semmi sem segített. Abba pedig nem tudtak belenyugodni, hogy „nem veszélyes, majd elmúlik”.

És végül egy este remegve beállítottak a falu vén kuruzsló asszonyához. A banya is tüzetesen megvizsgálta Arankát. Átkozódott, szitkozódott. Megtiltotta az orvosok által előírt gyógyszerek használatát, valami fűvet kerített elő, kifőzte, s annak levével kenegette a sebet. Pár nap múlva eltűntek Aranka combjáról az undorító varok.

Remegve várták a másnapot, hogy megjelennek-e újból? De nem jelentek meg se másnapra, se harmadnapra, se ötödnapra.

Határtalan megkönnyebülés.

Titokban híre ment a faluban a kuruzslóasszony eredményes gyógyításának. Az emberek újból félni és becsülni kezdték az elfelejtett boszorkányt.

De másfél hét múlva Aranka testen újra megjelentek a félelmetes varok. Most már nemcsak a combján, hanem a hasán és csípője tájékán is, és sokkal sűrűbb foltekban, mint eddig.

És hiába vitték a kuruzslóasszonyhoz. Az orvosok tanácstalanul álltak a furcsa baj előtt. Az útkaparó hiába mellélátta a helyi orvos receptjét egy levélhez, amit amerikai ismerősének küldött, az Amerikából érkezett gyógyszer sem segített Arankán.

Az anya sírdogált. Az apa szitkozódott: „azt a nevadai...” A szomszédokon valami homályos félelem hatalmasodott el és egyidőben emlegették a boszorkányokat, az atombombarobbanásokat és a világ végét.

A kis Aranka, akinek a sebei se nem fájtak, se nem viszkettek, mint eddig is, ezúttal is gondtalanul játszott és ugrándozott. Mióta nem szedi az orvosságokat, eleven, egészséges arcszínét is visszakapta. Csak a titokzatos varok terjednek szét mind jobban puha testen...

ELVESZETTEK

Aki jóideje itt él Bácskában, lehet, hogy ismeri a falusi kofaasszonyt azt a fajtáját is, akiről szó lesz.

Viki néninek hívják és ismerik a cservenkaiak, kulaiak, hegyesiek, topolyaiak, temeriniek, csantavérik, hódáságiak, egyszóval mindenki a Duna-Tisza közben, aki a tojást, kiscsirkét, kiskacsát, kislibát, virágmagot és kerti veteménymagot a piacon vásárolja. (Ismerik, de persze nem Viki néni néven, ez költött név, mivel nem szeretem a bírósági tárgyalásokat, vagyis, hogy valaki személyi sértés okcímén bepörölgjön és aztán nekem csak mentegetőzőm kelljen.)

Viki néni az első világháború befejezése óta kofáskodott. (Férje meghalt a háborúban.) Persze nem iparszerűen űzte mesterségét, hanem csak úgy suba alatt. Nem volt kocsija, vagy autója, csak fáradhatatlan két lába, lankadatlan két karja, s két nagy öblös piaci karkosára. Tojást, vaját, túrót, aprójó-

szágot, koszorúbefont fokhagymát, czerfélé virág- és kerti veteménymagot és hasonló apróságokat vett és eladott — szezon szerint. Újlesztendőitől újlesztendőig, évről-évre szüntelenül piacolt. Két dinár összaszon reményében sohasem restelt elutazni mondjuk valami jófajta tiszamelléki kacsatojásért, hogy aztán eladja például Pacséron.

Ismerték, bíztak benne az emberek, s szerettek tőle vásárolni. Viki nénit mindig felkeresték a piacon a háziasszonyok. Viki néni örökké úton volt, milliomszor bejárta Bácskát, keresztül-kasul. Tudom, mert elmesélte nekem: legboldogabb percei azok voltak, mikor piac után utazott hazafelé a vonaton és köténye alól, a nagyszájú zacskóból kifordította piaci kosarába a pénzt és számolgatta. Méricskélte, milyen piac volt. És mikor meggyőződött, hogy mondjuk száz dinár befektetésen leszámítva az útiköltséget, húsz dinár tiszta haszna volt, akkor olyan nagyon-nagyon boldog tudott lenni. Megesett hogy egy dinár haszna se volt, megtörtént az is, nem egyszer, hogy ráfizetett, vagy hogy még nagy ismeretsége, népszerűsége és üzleti szímatja mellett is érintetlenül hozta vissza két nehéz kosarának tartalmát (ez is veszteség volt, mert a vasutat csak fizetni kellett) — akkor bizony letörtségében sírdogált hazafelé a vonaton. Majd harmincéves kofáskodása alatt ezerszer megfogadta (persze rossz piac után), hogy fölhagyja a piacolással, mégis mindig elindult ezeregyedszer is. Kofáskodásából nem vett házat, se földet, semmit, csak mindennapi kenyerét és egyszerű rongyait. De ha valaki megtiltotta volna neki, hogy tovább nem szabad járnai a piacokat, bánatában elémésztette volna magát. Szerelmes volt a kofaságba, a két fillérnyi hasznocskába. Annyit szaladt ez az öregasszony! Mert mindig szaladt, olyan fürge volt még hatvanéves korában is.

Az embereknek mindig több hasznuk volt Viki néniből, mint neki az emberekből. Ha hajszálnyi is, de ér volt Bácska testén, behálózta ennek a földnek minden zugát; jó magot és jó költeni való baromfitojást vitt oda, ahova kellett. S milyen bámulatos akaratörővel, szorgalommal és szeretettel üzte hivatástalan hivatott szerepét! Most, hogy visszaemlékezem rá, úgy tűnik nekem, hogy talán egy kicsit anyaságának élt piacolása alatt. Úgy kocogott, botladozott a guggoló bácskai falvak és kisvárosok között, mint a csibét féltő kotlós. Tenni, teremni akart mindig, s tett és termett úgy ahogy tudott; két nehéz kosarának cipelésével. (Gyerekei valójában sohasem születtek). Értékes hajlamát, apró cselekedeteiben osztotta szét az embereknek. Viki néni is elveszett, mint ahogy annyian elvesztek itt hasonló sorsban, hasonló apróságokban szétörlődve.

Két nagy-nagy hibája volt: egyik: nem volt lelkiismerete az embereket becsapni (kofaasszony és lelkiismeretesség? — de most Viki néniről van szó), a másik: nem mert nagy vállalkozásba belevágni, nem társult, lényegében nem tudott elszakadni, nem tudott kinőni abból a világból, melyben született. Üzletfelei mindig olyan szürke, egyszerű asszonyok voltak, mint ő maga.

(Különben amilyen rendkívüli érzékkel és határtalan szeretettel intézte apró-cseprő munkáit — párját ritkíthatta volna a nagykereskedők társaságában.)

Hat-hét éve, hogy végképp felhagyott a piacolással. Felmondták a szolgálatot fürge lábai, megöregedett. Azért még három évvel ezelőtt is adott el helyben ezt-azt, ahogy ő mondja: „gyime-gyomát”.

Már senkije sincs. Testvérei is mind meghaltak.

És már tán pénze se volna, betevő kenyere se, koldulni volna kénytelen, ha két évvel ezelőtt udvarán — a szövetkezet hozzájárulásával —

nem csinált volna fajbaromfi far-
mo!

Hasznót látott a fajbaromfi te-
nyésztésben, s neki nem kellett so-
kat magyarázni. Mikor a minap
meglátogattam, hófehér tyúkjai kö-
zött motyogott olyan aranyos kedv-
vel és szorgalommal, mintha lega-
lább még kétszáz évig élne, és mint-
ha csupán rajta állna, vagy bukna a
fajbaromfi tenyésztés ügye. Azt
mondják a szakemberek, példátlan
szakszerűséggel és szeretettel neveli
tyúkjait. Havi jövedelme nagyobb
mint a falu legelső emberéé.

Keresetéből csak igénytelen koszt-
jára költ. Többi pénzét a szalma-
sákban őrzi. A falusi rossz nyelvek
szerint már van vagy egy milliója.
Senkije sincs. Igényei sincsenek.
Viki néni erősen öregszik. Mintha
már egy kissé bogaras is volna.

De míg mozdítani tudja fárada-
talan csontjait, hasznára lesz ennek
a földnek...

ÁLDOZATOK

Dávid Jóska bácsi.

Örök életében szegényember volt.
Lázadásra a legigazságtalanabb, a
legembertelenebb társadalom se
kényszerítené. Ő nem bánt senkit.
Mégis ha valaki nyúzni kezdi, el-
lenszegülés nélkül túri, mert sosem
látja az ember, mire virradunk.

Pártatlan ember. Ami kis pártos-
ság megbúvik benne, az is inkább
félelem, mint kiállás. Negyvenötben
nem íratott földet — félelemből. De
mikor megkérdezték, miért nem íra-
tott, azt mondta: „engem ez nem li-
let meg — nem dolgoztam meg ér-
te.” Ha azonban hinn tudta volna,
hogy a régi tulajdonos sohasem kö-
veteli vissza konfiskált földjét —
minden lelkiismeretfurdalás nélkül
íratott volna, nemcsak két holdat,
hanem húszat, vagy talán kétszáz-
zat is.

Az ő szemében mindig az volt az
erős, akinek nagy volt a birtoka. Az

új tulajdonosokban viszont nem bí-
zott, — nem is félt tőlük —, mert
azok nem parancsoltak neki, s nem
függött tőlük.

Önkénytelenül is arra törekedett
mindig, hogy leveesse magáról azt a
sárbaragadó szegénységet. De csak a
maga erejéből. Mindent csak a ma-
ga erejéből. A gazdák ebben soha-
sem segítettek, később a társada-
lom segítségét nem fogadta el, mert
ez szokatlan volt neki, félt tőle,
nem bízott benne — lényegében
azonban azoktól félt, akik őseit is
és őt is nyuvasztották.

Hány és hány ilyen Dávid Jóska
bácsi él ebben a mi fekete Bács-
kánkban!

Egyikükkel a napokban találkoztam
egy faluban.

En a gidres-gödrös gyalogjárdán
botladoztam, ő szembe jött velem a
sáros kocsiúton, egy pejlovat veze-
tett, rövidrefogott kantárszáron.

— Aggyisten!

— Aggyisten!

— No hova?

— Megjártatom. Most heréltettem
ki azt mondta a lódoktor, jót tesz
neki a járás.

— Tán a magáé?

— Már nyilván, mert én fiztettem
ki!

— Mikor vette?

— Most a télbe. Eladtam a tehen-
két és vettem ezt.

— Mennyi földje is van magának
Jóska bácsi?

— Két hold. Most legalább áren-
dálhatok hozzá még kettőt, ketten
majd elpizmogunk rajta... Meg-
úntam már a fuvart fizetni!

— Látom, fiatal a pejko.

— Hát még majdnem csikó. De
nem rossz szándékú jószág.. Ha
eztán is jól viselkedik és nem esik
valami baja, tíz-tizenkét évig is ki-
húzhatja nálam.

Állunk és nézzük a lovat. Már
kimondtam az „istenáldját”, ami-
kor utánam szólt:

— Vettem, Magamfajta ember ló
nélkül nem sokra viheti...

Még valamit mondott, de azt már nem értettem.

Ha valaki jól főbekólintott volna, akkor se kóválygott volna velem a világ. Pedig megszoktam a falut és az itt élő emberek aprónak látszó tragédiáit. A sarat is, és a sárban ezt a végtelenül nehéz, lassú, lomha mozgást is. Azért most mégis...

Alig félórával ezelőtt még a szövetkezetben voltam, s hallottam milyen és hány mezőgazdasági gépet vásárolnak az idén, hogy milyen mezőgazdasági feldolgozó üzemet építenek, hogy végre mennyi mindent adnak az idén és az elkövetkező években ennek az agyoncsigázott földnek, hogy itt is mozduljon már nagyobb az élet, Dávid Jóska bácsi pedig keservesen, tizkőrmével összekapart két hold földjére egy lovat vett.

Hány Dávid Jóska bácsi van csak ebben a faluban is!

A szövetkezet eléri célját és ezért nagyon-nagyon hálásak lesznek Dá-

vid Jóska bácsi utódai, és már ma is azok, akiket nem Dávid Jóskának hívnak.

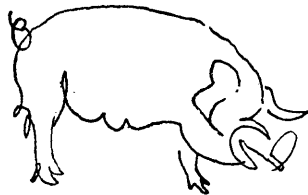
De egy pillanatra mégis meg kell állni. Mert lehetetlen, hogy meg ne rendüljön az ember Dávid Jóska bácsiék elkerülhetetlen tragédiáján. Dédelgetett, s csak álmukban emlegetett sok-sok éves vágyuk alig hogy beteljesedett, máris összeomlott.

Dávid Jóska bácsi örök életében szegény ember marad.

S ez a legszomorúbb.

Nekem úgy tűnt akkor, — ez okozta a főbekólintásnál is nagyobb szédülést —, hogy ezek az emberek annyira beleragadtak a sárba, hogy már csak belefúladni tudnak. Mint ha valami átok folytán ez a sár megkövetelné a maga áldozatait. Mert minden valószínűség szerint a nagy fekete Bácskának ők az utolsó áldozatai...

A Dávid Jóska bácsik, akik már örök életükben szegény emberek maradnak.

BURÁNY NÁNDOR

HANGULATLENYOMAT

*Utolsó esténk hártypapírjába
maró szavaid vágott dohányát
rendre belesavarom.
Az emlékezés lencséjét tartom
a csavart cigaretta fölé,
míg a jövő nap tűzétől
karikázni nem kezd
hűlő haragod
halványuló szürke füstje.
Csak nézem, mosolygom,
az ilyen füst már rég nem marja szemem.*

SZÜKMELLŐ GYEREKEK

A testnevelés társadalmi kérdés? Ez enyhén szólva túlzás — szoktuk mondani, amikor évente egyszer-kétszer a testneveléssel foglalkozó fórumok, intézmények segélykiáltásait olvassuk és amikor sokkal fontosabb gazdasági és társadalmi kérdésekre gondolva, tovább lapozunk az újságban. Hogy lenne baj a sporttal, hiszen hazánk állandóan világversenyek színhelye, ez pedig a szervezetség bizonyítéka. Itt van például július közepe: Abbáziában nyolc ország legjobb birkozói küzdöttek az Adria-Kupa keretében és a csapatversenyt Jugoszlávia nyerte; Zágrábban a tizennégy ország részvételével tartott II. tornász világszemle a Partizán testedző szervezet sikereit bizonyítja; Beográdban a kispályás kézilabda világbajnokságán Jugoszlávia a harmadik volt; a „Jugoszlávián át” hagyományos nemzetközi kerékpárversenyen, amely kilenc ország élversenyzőit toborozta egybe, Jugoszlávia a csapat-győztes; a noviszádi Vojvodina labdarúgó csapata bejutott a Középeurópai-Kupa döntőjébe, stb. — Valóban mindenféle teljes siker. (Hozzávetőleges számítások szerint a fentiek közül az első négy rendezmény szervezési költségei meghaladták a 15 millió dinárt, nem számítva azt a majd 300 milliót, amit Zagreb városa költött a versenypályák, termek, stb. előkészítésére.) Igen, csak hogy ezek a sikerek sportsikerek, és habár a minőségi sport általában a testnevelés tömegességét fejezi ki, igazat kell adnunk azoknak, akik azt mondják, hogy nálunk ez nincsen arányban.

PÉNZT GYÚJT AZ ÓVÓNŐ

Dr. Szmodlaka, az Európaszerte ismert beográdi sportorvos a gyermekszervezetek és a gyermekbarát egyesületek vezetőinek egy értekezletén ezt mondta: „Az ember — tudatosan vagy tudattalanul — születésétől haláláig foglalkozik testneveléssel, a legintenzívebben pedig gyermekkorában. Bármilyen nyelven beszéljenek is, a gyermekeknek van egy közös tulajdonságuk az egész világon: egyaránt szeretnek játszani, egész gondolatvilágukat a játék tölti be. Ha ez már így van és minden embernek, minden

szülőnek szemefénye a gyermeke, miért ne törődjünk többet azzal a kérdéssel, hol és hogyan játszik a gyermek? Amíg pólyában van és amikor tipegni kezd, anyja aggódva nézi, méri, ellenőrzi, hogyan fejlődik, erősödik, sokszor indokolatlanul is gyengének találja, tanácsot kér szomszédától, vagy orvostól. De ahogy múlnak az évek, mind kevesebbet gondolunk a gyermek testi erőnlétére. Akkor vesszük csak észre a mulasztást, ha már baj van.

Vajon helyénvaló-e, hogy az a fiatal, hivatásáért rajongó szuboticaí óvónő két évvel ezelőtt, Szuboticára jövet minden hatósághoz hiába fordult panaszával, hogy az óvoda termének padlója rothadt, az ablakokon és az ajtón nincs üveg, nincsenek padok, kisasztalok a gyerekek részére, játékokról nem is beszélve. Végül is körüljárta a szülőket és rávette őket, hogy havonta mindenükük fizessen száz dinárt egy közös pénztárba. Ebből lett azután az első évben elviselhető, a következő évben pedig már csinos óvoda.

Illuzórikus volna feltételezni, hogy a kicsinyek nevelésével — elsősorban testi nevelésével — megbízott óvónők nagyobbrésze annyi energiával és leleményességgel lát a munkájához, mint ez a szuboticaí. Pedig az anyagi feltételek megteremtése még a kisebbik rész. Hol vagyunk még attól, hogy az óvónő minden gyerekről tudja, milyen különleges játékot, gyakorlatot kell végeztetni vele, hol van az együttműködés e tekintetben is a családdal és az orvossal. Ez még csak a messzi távlat. De pormentes, fűthető terem, fűves udvar, egy sarokban homokos gödör — ez mindenütt lehet. Ezzel együtt jár majd a jó tulajdonságok szokássá nevelése, a kézmosás, lábtörlés, külön pohár, fogmosás, stb.

De ki mondja meg mindezt a szülőnek és a néphatóságnak?

A tanügyi szervek, orvosok véleményének, javaslatának el kellene jutnia a választók gyűléséig és akkor nagyobb valószínűség lenne megoldásukra, mint ahogyan megjavítják a járdákat, vagy ahogy talán csak jeles ünnepeken működő, de több színben pompázó szűkökutató építenek a község központjában.

KIFELEJTETT TORNATEREM

Szervezett formában a gyermek legtovább iskolás korában foglalkozik testneveléssel. Nyolc évig, vagy esetleg tovább is meghatározott program szerint előbb játszik, később pedig sportol. Ez a legfontosabb kor a gyermek testi fejlődésében és ekkor tehet érte legtöbbet a tanító, a tanár, a szülő és egész közösségünk.

A kötelező napi félórás testnevelést már az iskolareform előtt bevezették a nyolcoosztályos iskolákban. A tanügyi hatóságok szigorúan ellenőrzik megtartását, és sokat tettek a tanítók szakképesítésére is, hogy a nevelésnek ezt a részét is sikeresen végezhesék. Az anyagi feltételek azonban sokszor itt sem jobbák, mint a fent nevezett óvodában. Sőt, a közel-

múltban megnyílt noviszádi korszerű nyolcosztályos iskola, illetve annak tervezői csúcsteljesítményt értek el e tekintetben. A minden szempontból korszerű, világos épületben akkora tornatermet építettek, hogy legfeljebb — sakkversenyt rendezhet benne egy osztály. Gyönyörű nagy díszterem igaz csak van a régi és az új iskolákban egyaránt, s évenként kétszer-háromszor használják is, de a tornaterem néhol — például a fenti nyolcosztályos kísérleti iskolában — csak akkora, mint egy osztály tanterme. És még a jövőtől sem remélhetjük, mert ha majd lesz is erre a költségvetésben pénz, játszóteret nem építhetnek, mert nincs hely.

A középiskolákban talán még rosszabb a helyzet. A diákok a tornatanárra, a tornatanár a tanári karra, a tanári kar az objektív lehetőségekre, pontosabban: a lehetetlenségekre panaszkodik. Rengeteg a tanulnivaló, a testnevelésre nem marad idő — mondják.

A becsei gimnáziumban érdekes újítással kísérleteztek az elmúlt iskoláévben. Az órák közötti szünetben szervezett testneveléssel üdítik fel a diákok szellemi munkája közben, feledtetik el vele egy-egy pillanatra a négyzetgyököt, trigonometriát, igeragozást. Szakkörökben Vajdaságszerte a kísérlet nagyszerű eredményéről beszélnek. Igen ám, de olyan tornaterem és szabadtéri sportpályák, mint a becsei gimnáziumban, illetve a szomszéd-ságában lévő Partizán otthonban, nincs sehol Vajdaságban.

S vajon csak a testnevelési tanár gondja ez? Semmiképpen sem. Minden tanárnak így kellene erre tekintenie, ha talán nem is olyan mértékben, mint ahogyan a becsei gimnáziumban teszik. Legalább a heti sportdélutánt, vagy a havi sportnapot feltétlenül meg kellene tartani mindenütt. A szubotociai kereskedelmi iskolának például egész tanári kara kint van a tanulóiifjúsággal a stadionban, a havonta tartott sportnapon. A tanárok bíráskodnak, sőt maguk is játszanak, versenyeznek. Beszélni sem kell arról, hogy mennyivel közelebb kerül ezáltal a tanár a diákhöz és a diák a tanárhoz, habár ebben az esetben nem ez a legfontosabb, hanem a tanuló testi nevelése, — végeredményben egészsége.

A játszóterek, sportpályák az iskolák közvetlen közelében legalább olyan fontosak, mint a világos terem a rajzórához, vagy a hangszer a zeneórához. A városok szépítése, csinosítása dícséretreméltó, de aggasztó például, hogy Noviszádon minden egyes park rendezése egy-egy játszótér elvesztését jelenti a gyermekek számára. Sőt a Zsarko Zrenyanin iskola kertjét is virágos parkká akarták átalakítani a városrendészeti szakemberek, a gyerekek pedig — menjenek a Partizán otthonba tornaórára. (Havi tízezer-húszezer dinár használati bért kellene fizetni ezért, és sok helyen *fizetnek is az iskolák a testedző egyesületnek a terem vagy játéktér használatáért.*)

A kérdés sokrétű és a megoldást talán ott kellene kezdeni, hogy a tornatanár óráinak számába számítsák be a sportdélutánokon és a tanulók szabad idejében végzett munkát, mert ez nem tekinthető iskolán kívüli mun-

kának. Van persze ahol nem ezzel kell kezdeni. Abban a szubotikai nyolcosztályos iskolában például, ahol több mint nyolcvan gyermeknek megromlott a látása, mert nappal is gyenge villanyfénynél folyik a munka, nem a tornaórák számának növelésével kezdődik a megoldás. Itt a tornatanár jól teszi, ha a tornaórán sétálni viszi a gyerekeket, nehogy kimelegedjenek és a következő órán gyorsabban vegyék a lélekzetet a nedvesfalú tantermekben.

Az iskolák sportverseny-rendszerének kialakításában nagy szerepe lesz a záró sportünnepélynek az Ifjúság Napján. Ez lesz az iskolai testnevelés vizsgája. Ezen a vizsgán azonban előre bukásra van ítélve pl. az a szubotikai iskola, amely a Partizán otthonában van. Mert bármennyire hihetetlenül hangzik is, ezek a tagozatok nem használhatják az ugyanebben az épületben lévő tornatermet, sem pedig az udvarban lévő különféle sportpályát, mert az a Partizáné. Joggal kérdezhetjük: hát a Partizán kié?

KÖNYORADOMÁNY

Ez év elején egy sportküldöttség jelentkezett a noviszádi járási népbizottság elnökénél minden szöszaporítás, kertelés nélkül a tárgyra tért.

Noviszádon a testnevelés és sportélet anyagi lehetőségei lényegesen mások, mint Vajdaság többi járásában, vagy városában. A legtöbb helyen ugyanis évek óta az a gyakorlat, hogy a községi költségvetések elkészítésekor, ha a kiadások összegét csökkenteni kell, a legkézenfekvőbb mindig a testnevelési költségek csökkentése vagy törlése. Noviszádon nem. Itt nem is igen lehet csökkenteni, hiszen számottevő összeg be sem került a költségvetésbe. Az idén is, tavaly is összesen egymillió dinárt kapott a sportszövetség a sportszervezetek részére. Ennek következményeképp évről-évre kevesebb a minőségi sportoló, hiszen még az országos versenyekre sem utazhatnak. Csupán labdarúgásban, ökölvívásban és szertornában nincs minőségi hanyatlás, a többi ágból minden minőségi sportoló vagy más városba megy, vagy abbahagyja az edzést.

A küldöttség azt a választ kapta, hogy készítsenek távlattervet sportépületekre és felszerelésekre. A szakemberek fizetésére mindenkor tudnak esetleg jelentősebb összeget is biztosítani.

(Ami az objektumokat, sportpályákat illeti, ahány város, annyi megoldási mód, de teljesen megoldva sehol sincs. Még mindig nem hajtották végre azt a sok helyen elhangzott és jóváhagyott javaslatot, hogy minden sportpálya kommunális legyen, a kommuna felügyelete és gondozása alá tartozzon. Nemrégén összegeztük az ifjúság önkéntes munkájával épült objektumokat. Egy év sem múlt el azóta és ezeknek az annyira szükséges kis sportpályáknak felét kóró borítja. Vagy beszéljünk a nagy stadionokról?)

Zrenyaninban a tavasszal a hóval együtt a földet is a futópályára túrták a túró-gépek, s ezek az itt-ott fél méter magas dombok most is ott díszelnek a futópályán. Emiatt nem tudták Zrenyaninban megtartani Vajdaság egyéni atlétikai bajnokságát.)

A noviszádi sportszövetség elnöke eldicsekedett az ígéretekkel az egyik országos sporttertekezleten is, meghívta a jelenlevőket, hogy néhány év múlva jöjjenek el Noviszádra, majd meglátják, hogyan gondoskodik a közösség a testnevelésről. Lesz pálya, felszerelés, edző — mindenki részére.

A tervek valóban szépek, de egyelőre semmi sem mutat arra, hogy valami is változott volna. Azaz mégis, néhány gyermekjátsszótérrel — a parkok rendezése óta — kevesebb van a városban.

Noviszádon egymilliót, Szuboticán ötöt, Zrenyaninban nyolcat kapott a sportszövetség tavaly. A verbázi járási sportszövetség *ötvenezret*. Ebből kiténik, hogy mennyire különbözök a nézetek, különösen pedig az, hogy a testnevelési célokra szánt összeg nem biztos, azt csak úgy adják, azt *máshonnan* kell elvenni. Így tekintenek erre, nem pedig úgy, ahogy már 1957-ben illenék.

SPORTPÁLYA A GYÁR UDVARÁN

A tartományi sportintézet kísérletezésképp két noviszádi üzemben, a Petar Drapsinban és a Vajdasági Selyemgyárban egy-egy csoporttal megszervezte az aktív pihenést. Felszerelést, szakembert adott és a félórás pihenő alatt a munkások sportolnak.

Nem új dolog ez, nem most találták ki. Keleten és Nyugaton is csinálják. És a kapitalista országokban a gyártulajdonos nyilván elsősorban nem emberbaráti érzéstől fűtve költött a gyári sportpályákra, hanem azért, mert meggyőződött róla, hogy milyen hatással van a termelésre. A módszerek különbözők. Amerikában szabad foglalkozás van különféle sportpályákon, a Szovjetunióban és Kínában egységes gyakorlatokat végeznek.

A két noviszádi üzemben azonban a pihenő alatt sporttal foglalkozók száma nem gyarapodott, amint a szervezők a siker után remélték, hanem minden abbamaradt. Pedig a munkástanács is megállapította hasznos voltát.

Ha nem hatott volna is a termelésre, csupán felfrissült, szórakozott volna a munkások e csoportja — egy-egy húsz perces film lepergetése a munkaszünetben szintén felfrissítette a munkásokat — nem lett volna-e természetes, hogy a kezdeményezést üdvözölje és felkarolja a két gyár vezetősége? Nem így történt. Sőt a kísérlet elemzése után a járási és a tartományi szakszervezeti tanács sem tett semmit. A tartományi sportintézet a kezdeti sikeren felbuzdulva tanfolyamot hirdetett és ötven üzemtől körlevélben kérte, hogy küldjenek egy-két fiatal, hogy kiképezzék az üzemi felfrissítő testnevelés vezetésére. Két jelentkező volt csupán, egy Kragujevácról és egy Noviszádról.

Nem egy vállalat könnyen kifizet százezer dinárt is hirdetésre — sokszor egészen feleslegesen, — de hogy két csónakot vegyen az üzem dolgozói részére, week-end-házat vagy egyéb sportfelszerelést, az eszébe sem jut. Varazdinban például minden munkás és alkalmazott után négyezer dinárt fizet a vállalat a központi testnevelési alapba. Hogy mi mindent lehet ebből biztosítani a tömeges testnevelés és sport részére, azt könnyen kiszámíthatjuk.

Felvethető a kérdés, mikor szándékozik ebbe a kérdésbe beavatkozni, részt vállalni a betegségek megelőzését szolgáló munkában a társadalombiztosító intézet. Vagy csupán a betegek gyógyítása tartozik hatáskörébe? Nem struccpolitikára emlékeztet ez az álláspont? Egy-egy nyáron ezer és ezer gyermek megy a társadalombiztosító intézet költségén üdülni az Adria és Szlovénia legszebb vidékeire. De mikor vesszük már elő a ceruzát, mikor számolunk azzal is, hogy milderre nem lenne szükség, — legalábbis nem ennyire, — ha másként állnának a testneveléssel. Röviden: miért nem alkalmazza a társadalombiztosító költségvetésében is a korszerű világban elfogadott elvet, miért nem járul hozzá a testnevelés feltételeinek javításához?

MINDEN ÚT A KOCSMÁBA VEZET

Falun különlegesen nehéz a helyzet. Egyelőre még ismeretlen az a módszer, amivel a 16 éven felüli falusi ifjúságból aktív sportolókat nevelhetnénk. Az iskolában azonban a gyermek szokásává válhat a testnevelés, és akkor később sem lesz hiba. Előre szükségesnek tartom hangsúlyozni, hogy azért a helyzetért, ami ma többé-kevésbé a falusi ifjúságot jellemzi, nem az ifjúság, hanem az idősebbek, elsősorban pedig a társadalmi szervezetek felelősek.

Mert mit tesz ma szombaton este és vasárnap a falusi fiatalok zöme? Kocsmázik. Van ott ugyan szórakozás is: táncol, biliárdozik, kuglizik a legény, sokszor bokszol és birkózik, vagy fut is, ha a sok spriccer után még bír. Nem állítom, hogy mindenütt és az egész ifjúsággal ez a helyzet, de tény, hogy aggasztóan gyakori ez az eset. Hogy ez így nem jól van, abban valamennyien egyetértünk. A legnagyobb feladat ennek megváltoztatásában a *Partizánra* vár, erre a sokoldalú testnevelési szervezetre, amely a helyi sajtóságokat figyelembevéve állíthatja össze programját. Ez elsősorban szórakoztató jellegű legyen. Mert ne feledjük el, hogy egyéb szórakozás híján vezet a falusi fiatalember útja a kocsmába.

Nagy feladat vár a katonai előképző tábороkra is. Ezt azonban munkaterének megváltoztatásával kell kezdenie. Mert hiába tanulja meg az ifjú a puská részzeit, a díszmenetet és a harcászat minden részletét, ha nincs fizikai ereje arra, hogy — ha úgy adódik — el tudja viselni a nehézségeket. A sorozóbizottságok nem egyszer visszautasítják az ifjút — pedig kitűnő

volt az előképző táborban, — mert gyenge fizikumú. A sport ezen is segíthet. Az atlétika megtanítja futni, ugrani, dobni. Nem lehet továbbá jó katona az sem, aki nem tud úszni. A természetjárók játszva és versenyezve megtanulják a tájékozódást ismeretlen terepen. Az ökölvívót és birkózót reflexe alkalmassá teszi a közelharcra. Azután, ha motort vezetni nem is, de kerékpározni feltétlenül tudnia kell minden fiatalnak. Célbalöni éppen úgy kell a sportlövő egyesületben, mint a katonaságnál, stb. stb.

A noviszádi járási táborozáson a tavasszal az egyik csoporthoz beosztottak egy úszómestert. A csoport 120 tagja közül 10 óra alatt 93-an megtanultak úszni. Lehetséges, hogy 93 ember életét mentették meg ezzel. A kísérletezések során az egyik táborban a gránátvetést próbálták. Nem egy ifjú csak annyira dobta a gránátot, hogy ha valódi lett volna, őt is megsebesítette vagy megölte volna.

És még valamit: minden alkalommal 14 napot tölt a falusi ifjú a táborban. Feltételezhető-e, hogy ne szeresse meg valamelyiket a sok sportág közül, ha jó pedagógus és jó szakember az előadó?

VÉGRE TERVEK

A tudományos intézetek, a közoktatásügyi fórumok készítik a terveket és hamarosan írott törvény biztosítja majd a testnevelés legfőbb kérdéseinek megoldását. Az egész társadalmi valóságunkra jellemző kezdeményezésnek a felvetődő kérdések megoldásában érvényesülnie kell a testnevelés terén is. Az óvodák helyzetétől kezdve a minőségi sport problémájáig úgyszólván minden a helyi hatósági és társadalmi szervektől függ.

Ime még néhány adat, amihez nem kell kommentár:

Országos viszonylatban is ismert labdarúgó szakértő és edző a zágrebi Antalkovics. Hivatásos edzőnek azonban nem hajlandó elmenni, mert mint maga is mondja, most mint könyvelőnek biztos az állása nyugdíjas koráig, de mi történne, ha csapata kiesne a ligából? Akkor nem marad más hátra, mint kezébe venni a vándorbotot.

Részben szakember, részben szervező híján a meglévő kevés sportobjektum sincs kellően kihasználva. Kulán, Becsén, Zrenyaninban például alig használják a vadonatúj futópályát.

A tartományi sportintézet tanfolyamot hirdetett edzők és segédedzők képzésére. A hálólabdázó, rugbyzó és atlétikai edzők tanfolyamát nem tartották meg, mert a jelöltek egy hónapi fizetését senki sem biztosította. Egy sem hivatásos sportmunkás, nagyrészüik családos ember, és hiába biztosította az intézet az ország legjobb szakembereit előadónak, a hallgatók nem mondhatták le fizetésükről.

A szuboticaí Partizán egyesület otthonának helyiségeiben iskola, mozi és lakás is van. Ugyanakkor iskolák szűkölködnek tantermek nélkül és sportklubok helyiség híján nem tudnak tornáztatni, edzést végezni.

A sportorvosok első országos szaktanácskozásán Noviszádon az egyik felszólaló a következőket mondta: „Tegnap aláírtam 30 sportoló igazolását, egészségesnek nyilvánítottam őket anélkül, hogy egyet is láttam volna közülük”.

Kísérletekkel megállapították, hogy a munka alatti félórás pihenő sokkal kedvezőbb hatással van a további munkaképességre, ha a munkás lezuhanyozza magát. Érdekes volna tudni, hogy üzemeinkben van-e rá példa, hogy ezt alkalmazzák.

1957-et írunk, 12 év múlt el a felszabululás óta. Politikai, gazdasági és kulturális életünk, egész társadalmi valóságunk sokkal nagyobb haladást tett, mint általában a világban. Lehetséges, hogy éppen azért tűnik szembe a testnevelés lemaradása. De ez csupán magyarázat s nem mentség. A tervek, ismétlem, szépek. De joggal vethetjük fel a kérdést: hány nemzedéknek kell felnőnie addig szemüveges, gerincferdüléssel, lúdtalpas, szűkmellű gyerekekkel, akiket aztán orvosi tanácsra és költségre Adriára és Szlovéniába küldünk, vagy kiállítjuk nekik a „tornától felmentve” igazolványt?

KOCH TERÉZ ÜGYE

Szöke volt és kékszemű. Alacsonytermetű, s az arca hosszúkás. A neve Koch Teréz. Nem ismertem személyesen, dehogyan ismerhettem. Az én negyvenkét esztendőm nagyon rövid ahhoz, hogy visszanyúlhasson a múlt század kilencvenes éveibe. A személyére vonatkozó fenti adatokat is egy tolonclevélből másoltam ki, amely ott hever a zombori városi történelmi levéltárban, egy immár sárguló aktacsomó kellős közepén.

Ez a tolonclevél egyébként sok mást is elárul erről a Koch Terézről. Elmondja, hogy születési és illetőségi helye Veszprém, orra rendes, különös jegyei nincsenek, hogy beszél magyarul és kissé németül, meg persze azt is, hogy 23 éves, római katolikus vallású hajadon, s a foglalkozása — kéjő.

Nagyjából ezt vettem ki a tolonclevélből, no meg azt, hogy ez a bizonyos Koch Teréz, — akinek az öltözete állítólag jó (ezt csak azért említem meg a tolonclevél adatai közül, mert a továbbiakban lényeges szerepe lesz a fejleményekben), —

„folyó évi November hó 10-én 7388/kap 1893 számú határozat folytán foglalkozás nélküli csavargás miatt innen Szabadkán és Budapestén keresztül Veszprémbe, mint illetőségi helyére toloncoltatik.”

Mindez tulajdonképpen mindennapi eset volna. Hiszen nem a szöke és kékszemű Koch Teréz volt az egyetlen, aki ott élt a zombori bor-

délyházak szigorúan lefüggönyözött ablakai mögött. 1893-at írtak akkor, és érvényben volt már Zombor szabad királyi városának a kéjelgésről szóló szabályrendelete, amely pontosan meghatározta a bordélyházak működésének feltételeit. Ott van az irattárban az erre vonatkozó jegyzőkönyv és maga a szabályrendelet vitára bocsátott, majd némileg módosított, kinyomtatott szövege is. E szerint pedig — az 1. § értelmében

— „bordélyházat csak nő bírhat, oly nő — ki 30 évet már meghaladott...”

Az 5. § viszont arról intézkedik, hogy a városban egyelőre 15-nél több bordélyház, s egy-egy ilyen bordélyházban háromnál kevesebb és hatnál több kéjő nem lehet. A 14. § szigorúan kimondja, hogy a bordélyházak utcai ablakai egész nap befüggönyözve tartandók. A 15. § értelmében pedig a tulajdonos a házában lakó egy-egy kéjőnek 20 Ft-on felül nem hitelezhet, és a kéjőnt a bordélyüzlet elhagyásában ennek esetleges adóssága miatt nem gátolhatja, és köteles a távozó által használt ruhadarabokat neki kiadni.

Ezt az utóbbi paragrafust azért jegyeztem fel, mert szintén utalás lesz még rá a továbbiakban. Ezenkívül pedig hadd idézzem még a szabályrendelet 16. §-át is, amely szerint „azon összeget, amelyből a bordély tulajdonosa lakás, étkezés és ágy fejében hányadot vesz, valamint a hányadot magát a főkapitány fogja minden bordélyra nézve meghatározni, és

a bordélyra, úgy szinte a kéjnök számára kiadott türelmi bárczába beírni. Ezen összesen és hányadon felül a kereset egészen a kéjhölgyet illeti..."

* Nem tudom, hogy Radoszálvevits Lexa bordélyháza milyen volt, azt sem tudom, hogy Zombor mely részén szerénykedett egész nap lefüggönyözött ablakszemeivel. Erről nincs semmi adat az iratokban. Mindenesetre egy volt a sok közül, és számunkra most csak azért fontos, mert ebben a bordélyházban élt Koch Teréz — harmad- vagy hatodmagával, — fogadta a vendégeket, fizette a tulajdonosnőnek járó hányadot, tán nem is volt ellene semmi panasz, míg egy szép napon eszébe nem jutott, hogy ő hátat akar fordítani eddigi életének, visza akar térni az életbe, ki a lefüggönyözött ablakok mögül, s helyrehozni azt, amit még lehet egy elrontott életből.

Volt ebben az elhatározásban része egy férfinak is. A neve nem derült ki az iratokból, még a főkapitány jelentéséből sem, akinél eljárta Koch Teréz kiszabadítása ügyében, s még Koch Teréznek az igazságügyminisztériumhoz intézett panasz-leveléből sem. Annyi tény, hogy Koch Teréz vőlegényének tekintette ezt a férfit, és az ő segítségével akart kitörni a bordélyházból, az ő támogatásával akart nekiindulni az új életnek. Hogy azonban végeredményben hová torkolt ez az élet, hogyan alakult a továbbiakban ennek a szőke és kékszemű Koch Teréznek a sorsa, arról már nem tud a történelem, arról nem beszél az aktacsomag, amely befejeződik a 33. eln. 894 számú ügyirattal, és az ennek alapján Veszprémbe is eljuttatott és onnan a kézbesítés lehetetlensége miatt „tisztelettel vissza-kezelt” végzésel.

De ne vágjunk a dolog menete elé! Kezdjük talán azzal a jegyzőkönyvvel, amelynek ákombákom

vonalaít, sokszor elsikkasztott szótagjaít hármán sem tudtuk egészen kibetűzni. Amit kiolvastam belőle, hadd idézzem:

„Jegyzőkönyv

felvétellett Zombor... (olvashatatlan rész)... rendőrkapitányságának 1893 nov. 10-én... (újabb olvashatatlan rész)... aluífrottak.

f. évi 7080 (olvashatatlan) s ennek alapján Koch Teréz megídéztettvén kijelenti, miszerint ő a bordélyházból kilépni akar.

(Itt következik Koch Teréz aláírása) Radoszálvevics Lexa bordélyosnő ezen kijelentés folytán utasítatik, miszerint nevezettet s általa használt ruhákat... kiadni köteleességének ismerje.

Koch Teréz folytatólag kijelenti, miszerint veszprémi illetőségű hazautazására pénze nincs.

K. m. f.

felvette:

olvashatatlan aláírás"

És mindezek alatt kiírtabb, sokkal olvashatóbb betűkkel ez áll:

„Az elitolonczoítatásomban megnyugszom."

Alatta balról olvashatatlan aláírás, jobboldalon pedig Koch Teréz ügyetlenvonalú, gyakorlatlankezü aláírása.

Ez áll az akta egyik oldalán. A másikon pedig a következők.

„Örmester!

Koch Teréz a kéjnök jegyzékéből kivezetendő, cselédkönyve az iratokhoz csatolandó és illetőségi helyére tolonczolandó.

1893. nov. 10."

És még lejjebb:

„Koch Teréz mai napon illetőségi helyére eltolonczoítatván.

Zombor, 1893 évi November hó 11-én.

Adamkovits r. Örmester"

Ezzel a jegyzőkönyvvel kezdődött tehát Koch Teréz ügye. Illetve nem is egészen ezzel, hanem azzal a miniszterpapírra ügyetlen kézzel odatett levélkével, amelyből a jegyzőkönyv született, s melyet Koch Teréz írt a főkapitánynak:

„Tekintetes fő Kapitány ur!

Alulírott ezennel bátor vagyok tisztelttel felkérni, kegyeskednék oda hatni, hogy én bordély házi életemtől minél előbb megszabadulhassak.

Ennek következtében Esedezem engem a fő Kapitány ur hivatalos helységében rendőrileg fel hívatni hogy okajimat előadván nyomorult sorsomtól szabaduljak.

Mely alázatos kérésem meg ujitása Mellett Maradok a tekintetes fő Kapitány urnak Kész tisztelője.

Zombor, 893. XI. 9. Koch Teréz'

Mi tagadás, az intézkedés elég gyorsan megtörtént. November 9-én kelt Koch Teréz levele, és 11-én már el is toloncolták Zomborból illetőségi helyére, Veszprémbe. Koch Teréz azonban nemigen lehetett elégedett ezzel a megoldással. Hogy miért, arról egy másik, jóval hosszabb, sárguló papírra írt levele tanúskodik. Ebben a másik levélben, amelyet az igazságügyminiszterhez intézett, így panaszojja el sorsát, és az őt ért sérelmeket:

„Nagy Méltóságos Igazság ügy Miniszter Ur

Alol írott bátorkodom, miután kényzerivte voltam rejá mint afele árva leján.

A Nagy Méltóságos Igazság ügy Miniszter Ur elé ezen panaszal élni:

En mint efféle szegény árva leány szüleim házatól elmaradván és a szerencsétlen sors a leány kereskedők kezéjbe vezetet és a mult év November hó 7-8-9-ike 1893 évben a jó Isten sorsomon segített és küldött részemre egy völégényt Bács-Zombomban Maria Léksza lélek kufárnéhoz ahol völégényem vele a dolgot megbeszélte, azután völégényem felment a kapitánysághoz, hogy engemet megszabadíson ezen utolsó csuf életől és hogy feleségül vehessen, de ő reá a kapitányság nem adott semmit, mert azt mondota neki a kapitány Ur hogy a leánynak személyesen kel egy levelet írni a kapitánysághoz, melyben kijelenti, hogy ő már beleunt az iljen életben és hogy mért nem akar maradni és 'akor majd fel hívatják a leánt, de meg jegyzendő hogy az ilyen lélek vásárlóktól semi uton módon nem lehet sehova írni, mert minden egyes leány zárva tartatik mint egy valóóságos gyilkos rabb, de az én levelem odajutot völégényem által, és most következett csak a legdurvább elbánás mód, eljött értem és Lékszó

Maria lélek vdsárlónője egy rendőr és fel kísért a kapitánysághoz mint egy utolsó gyilkost, a hol kapitány Ur előmutatta az én saját levelemet a melyben kijelentem, hogy szabadulni o-hajtok ezen csuf élettől, ere kérdezi a kapitány Ur Maria Lékszótól a lélek vásárlónőtől hogy mennyivel tartozom, amire a Lékszó Maria azt felelte, hogy 140 forintal tartozok neki, ere kérdez a kapitány Ur engemet, hogy igaz-e hogy tartozom amire én azt válaszoltam, hogy nem tartozom mert az ilyen leánynak nem is lehet tartoznia, ere a kapitány Ur réam dobbant és azt mondota, hogyne tartozna mi-akor Maria Lékszó ugy állítja hogy magáért száznegyven forintot fizetet ki Nikola Mihály Német Palánkai lélek-vásárlónak és ha Lékszó Maria állítja, hogy tartozik, akkor tartozik is, ezután kértem a kapitány Urat lene szives etekintetben velünk jegyző könyvet felvenni én és völégényemel amit fölünk megtagadott egyáltalában ezután kimondota a kapitány Ur asz itéletet réam. Miután maga a Maria Lékszónak 140 forintjával tartozik, anél fogva most el fog magával egy rendőr mení Maria Lékszához és eszt a ruhát ami itt rajta van le fogja vetni és Maria Léksza asztán magára amit akar, ekor oda kísért egy rendőr Maria Lékszához mint egy gyilkos rablót és ekor Maria Léksza a lélek vásárlónő elővet a rendőr szeme látára és levetkeszetett szüz anya mezítelenre (Koch Teréz aláhuzása) és réam adott egy rongyos inget és egy rongyos ruhát, hajadon fővel a nagy hidegben, a fübevalót a fülejimből a gyűrűket az ujjajmról erővel leszágata a rendőr előt, ere én kijabáltam és hívtam a rendőrt segítségre amely velem jöt de ő is azt felelte. ő nem tehet semit akármit tesz velem az a csuf lélek kufárné és akkor visza kísért a kapitánysághoz a hol engemet megse vizsgáltak ugyan miként vagyok felöltözve téli időben, ekor a rendőr az őrszobába kísért, de ott volt a rendőr őrmester, egy vastag derék ember az azt mondota hogy a rendőr szobában nincsen helyem, ekkor lekészertek egy hideg tömlőczen és réam zárták az ajtót egész másnap délig minden evés és ivás nélkül könyv rongyos nyári ruhában, másnap délre elkészült a tolonclevel és alá keletet erővel írni hogy bele vagyok nyugodva a toloncos utra holot én és a völégényem szépen kértük a kapitány Urat, hogy ne tegye meg raitam eszt a csuf tetet, mert én nem érdemeltem meg azért, mert hogy a jó utra akakrok térni, és uti kölcsésem van egész hazájig, de nem volt kegyelem és eltoloncoltak egész Veszprémig anélkül hogy ruháimat és holmimat, amelyeket tölem Lékszó Maria a lélek vá-

sárlónó tölem erőszakal el rabolt a melyek itt elő sorozva vannak ezek mind édes atyám házától el hozott tárgyak és ruhanemük, enél fogva alázatosan könyörgöm A Nagy Méltóságos Igazság Úgy Miniszter Ur előtt, ha kegyeskednék ezen ügyben vajmi igazságot részemre tétetni miután remélve hogy csakis itt a A Nagy Méltóságos Igazság Úgy Miniszter Urnál talállok igazságot esz ügyben mert enyi holmit egy szegény árva leánytól el rabolni még az Isten sem engedi és mélve hogy csakis itt a A Nagy Méltóilyen ittéletet kimondani egy szegény árva leányal szembe amely a jó utra akart térni és tért."

Ezekután pedig következik a visszakövetelt holmi részletes felsorolása, sorszámozva, megjelölve a darabszámot és az értéket is, ilyenformán:

Tárgy Sorozat

1. két darab arany gyűrű, sötétkék és fehér kövekkel	16 f
2. egy pár fülbevaló korál kővel	8
3. egy ezüst nyaklánc, szível díszítve	5
4. egy karkötő feketére emalir ozva és madárral díszítve	8
5. egy ébresztőóra	3
6. egy vörös ruha slepel	25
7. .. téli sötét barna ujruga és egy kabát mufal téli	50
8. egy téli vastag gyapju ruha sárga petyekkel	30
9. egy őszi tavaszi köpönyeg bő ujakal	30
10. egy téli galér fekete finom	30
11. .. kis őszi tavaszi kabát világos szövet	15
12. egy piros posztó alsó szoknya	5
13. hat fehér alsószoknya	12
14. hat háló rékili	12
15. tizenkét fehér ing	24
16. tizenkét tarka széles zsebkendő	6
17. tizennégy törölköző	8
18. tizenkét pár kevert harisnya	12
19. egy eső ernyő	8
20. két kalap egy fehér tala a sárga rózsín virággal	10
21. egy téli sapka fekete	3
22. egy téli fekete muf	3
23. két lavor fényezett piéből	3
24. egy nagy sárga táca és vizes üveg két pohár	5
25. egy nagy saját fényképem aranyozot keretben	20
26. egy szürke és egy rózsaszínű szövetből derék	10
27. egy kis vánkös finom	5
28. egy dualet tükör két ajtóval	8
29. egy talpas tükör	2
30. egy nagy láda egy és fél méter hosszú, 75 magas	15
Összesen	391

Ismételten könyörgöm a Nagy Méltóságos Igazság Úgy Miniszter Ur előtt ha holmimat saját édes atyám házához kaphatná

Alázatos szolgálja

Koch Teréz

Veszprém Koch Antal
leánya

Ime, egy bordélyházi nő kis vagyónkájának teljes listája. Hogy valóban hazulról, az atyai háztól vitte-e magával valamennyit, ma már bizonyára nehéz volna megállapítani. De biz nem kutatták ezt akkor sem. A főkapitány úrnak megvolt a maga meggyőződése, és ezt nem is kellett alátámasztania semmiféle vizsgálatból származó adattal. Elvégre egy főkapitány szava mégsem vonható kétségbe, ha egy bordélyházi nő szavával vetik össze. Ez nyilvánvaló. És a főkapitány nem is vonakodott kifejtetni a maga nézetét, amikor sor került rá.

Koch Teréz ügye ugyanis csodák csodájára nem sikkadt el mindjárt az igazságügyminisztériumban. Onnan áttették a belügyminisztériumhoz, merthogy az az illetékes a rendőrfőkapitány által hozott döntés ügyében, a belügyminisztériumból valami olvashatatlan nevű miniszteri tanácsos 72/V. b szám alatt elküldte a folyamodványt Zombor szabad királyi város közönségének „az ügy megvizsgálása és a találatkhoz képest teendő intézkedés végett”, azzal, hogy az eredményről jelentést kér.

Ez a leirat 1894. I. 29-én kelt, Zombor város közönsége pedig ennek alapján 14/el.n.res 894 szám alatt felszólította tekintetes dr. Gesztinger Pál h. rendőrfőkapitány urat, hogy ennek az ügynek „tárgyában követett eljárását és eljárásának indokait ide teendő nyilatkozatában adja elő”. Az iratot személyesen a polgármester írta alá,

éspedig a dátum szerint 1893. február 7-én, ami azonban nyilvánvaló elírás, tekintve, hogy 1894-et írtak akkor.

A rendőrfőkapitány-helyettes úr azonban nem tartotta túlságosan sürgősnek az ügyet. Halogatta a nyilatkozat megírását egyik napról, egyik hétről a másikra, s végül is csak március 22-én szánta rá magát, hogy — nyilatkozat helyett — jelentést írjon Zombor város közönségének, amiért — mi tagadás — később egy kicsit finoman az orrára is koppintottak.

De hát ez a nyilatkozatot helvetesítő jelentés végül is csak elkészült, s ebben a jelentésben Gesztinger helyettes rendőrfőkapitány 1 szám/Res 1894 alatt elmeséli, hogy az elmúlt év novemberében megjelent nála a hivatalban egy ismeretlen ember, aki orvosnak mondta magát, de utólag megtudta róla, hogy nem orvos, hanem bordélyházakban működő zongoramester. Ez az orvos-zongoramester előadta, hogy egy nőismerőse, aki Radoszavlyevits Léxa bordélyházában mint kéjné tartózkodik, kilépné és tisztességes életmódot folytatni óhajt. A főkapitányhelyettes — saját szavai szerint — erre azt válaszolta, hogy ha nevezett kéjné ebbeli szándékát akár személyesen, akár írásban nála bejelenti, a további lépéseket meg fogja tenni. Két nap múlva azután egy Koch Teréz aláírással ellátott levél érkezett címére, mire magához rendelte a kéjnéit és a bordélyház tulajdonosnőjét is, s az utóbbit utasította, hogy üzletéből azonnal bocsássa el a lányt.

A főkapitányhelyettes leszögezi jelentésében, hogy a bordélyosnő azt mondta neki, hogy Koch Teréz ingóságait alig egy hónappal előbb egy palánkai bordélyostól vette át 140 forintért, és éppen ezért ezeket az ingóságokat ennek az özszegnek az erejéig vissza kívánja tartani. Erre fel is jogosította.

Ezzel kapcsolatban a jelentés a továbbiakban szó szerint a következőket tartalmazza:

„A szabályrendelet 15-ik §-a értelmében köteles lévén a kéjnének az általa használt ruhadarabokat kiadni, oda utasítottam, miszerint számára a téli időjárás és a nagyobb útnak eléggé megfelelő ruházatot adjon. A 15-ik §-nak rendelkezései ugyanis mindenkor olyképp foganatosítottak, hogy ez alatt nem a kéjné egész ruhatára, hanem rendes öltözéke értetik (tehát minden előírás alól van kibúvó, csak meg kell találni!! — K. T.), annyival is inkább, mert az üzletben használt ruhákat legtöbbször maga a bordélyosnő vásárolja, mégpedig drága áron és a kéjnének csakis használatra adja át.

Ezen a szabályrendelet 19-ik §-a alapján rövid úton hozott határozatom után felhívtam Koch Terézt nyilatkozattételre az iránt, vajjon rendelkezik-e a létfenntartásra, esetleg az illetőségi helyére leendő hazautazásra szükséges pénzzel, tagadó válasza folytán eltoloncoltatását elrendeltem, s ebbe belenyugodott és az eltoloncoltas tényleg foganatosítottam.

A nevezett kéjné ügyében nálam már előzőleg járt egyén kérte ugyan, miszerint Koch Terézt ő vihesse el magával, minthogy azonban nevezett előttem teljesen ismeretlen volt, és abbeli gyanúm, hogy ő Koch Terézt csak azért szólította fel a kilépésre, hogy egy más városbeli bordélyüzletbe elhelyezze foglalkozása természetéből is tápot nyert, de különben is a tolonczrendszabályok ilv eljárásra fel sem jogosítottak, e kérelmet nem teljesíthettem.

Ami azon ruházatot illeti, melyben elutazott, megjegyzem, miszerint annak idején személynesen meggyőződtem, hogy oly minőségű volt (milyen figyelmessé és kötelességtudó is volt ez a Gesztinger főkapitányhelyettes! K. T.), melyben a téli időjárásban is teljes biztonságban utazhatott, a mi pedig élelmezését illeti az a többi tolonczkéval egyenlő volt, és az ez iránt fennálló utasításoknak megfelelt. (Vajjon milyenek lehettek azok az utasítások? — K. T.) A panaszhoz csatolt tárgyi jegyzéket nem mértékben koholtnak tartom, mert kizártnak tekintem, hogy egy kéjné, hozzá vidéki kéntelepen 391 frt értékű ingóságokkal bírhatna, annál kevésbé, hogy ilv dúsan felszerelt ruháttal az atyai háztól távozott volna el. Köztudomású dolog, hogy ezen keresetágot ily anyagi viszonyok közt levő nők nem keresik fel.

A bordélyosnő nyilatkozata szerint pedig Koch Teréz összes hátramaradt ingóságai az ékszeres kivételével egy ládában elzárva nála vannak, legna-

gyobb részük azonban teljesen érték-telen rongyokból áll.”

Ezután még egy rövid befejezés következik, s ezzel zárul a főkapitányhelyettes jelentése. Mindenestre jellemző rá ez az utóbb idézett bekezdése is. Ha már a visszatartott holmiról van szó, és ha már a tulajdonos az állítja, hogy (az ékszerek kivételével) az ingóságok egy ládában vannak elzárva, vajjon a főkapitányhelyettes úr nem vehetett magának anynyi fáradságot, hogy ha nem is személyesen, mert hát ez nemigen illett volna a méltóságához, de valamelyik alárendeltje útján utána nézzen, hogy mi is van hát abban a ládában? Vagy ez netántán nem tartozott a tényálláshoz?

Mindenestre Zombor város közönsége is úgy érezhette, hogy valami nincs egészen rendben ezzel a jelentéssel, minthogy túlnyomórészt csak a főkapitányhelyettes úr föltevéseit és okoskodását tartalmazza, s ezért — figyelmeztetve arra, hogy nem jelentést kértek tőle, hanem nyilatkozatot, — március 25-én ismételten felszólította, hogy „a panasz minden egyes pontjára részletes és kimerítő nyilatkozatát... nehogy az úgy lebonyolítása további késedelmet szenvedjen... 24 óra alatt terjessze be.”

Valljuk be, a főkapitányhelyettes nem egészen pontosan huszonnégy óra alatt tett eleget a felszólításnak, de 27-én mégis csak megírta új nyilatkozatát, viszont annál kevésbé tett eleget annak a kívánalomnak, hogy a nyilatkozat a „panasz minden egyes pontjára” kiterjedően „részletes és kimerítő” legyen. Ellenben ugyanazzal a szépen kicirkalmazott írással készült, mint az első, s ha összehasonlítjuk az aláírásával, látszik, hogy ez nem a főkapitányhelyettes írása (hja, akkor még az írnok helyettesítette az írógépet!). De hadd idézzük a maga teljességében ezt a „részle-

tes és kimerítő” nyilatkozatot is, eltekintve attól a rövid bevezetéstől, amelyben a főkapitányhelyettes úr egy kicsit mentegetőzőik, amiért az első alkalommal a kívánt nyilatkozat helyett tévedésből jelentést írt.

A Tekintetes Polgármester Úrnak van címezve ez a nyilatkozat, s a főkapitányhelyettes egyúttal csatolja az összes iratokat is,

„melyekből kitűnik, hogy kérelem folytán jegyzőkönyvet vettem fel, melyben Koch Teréz kijelentette, miszerint hazautazásra pénze nincs, hogy eltölczöltetésében megnyugodott és hogy e szerint panasza teljesen valótlan adatokat tartalmaz.”

Aztán így folytatja:

„Hogy panaszos azon állítása, mely szerint őt a bordélyosnő a kiküldött rendőr jelenlétében vetköztette volna le és a fülbevalókat és gyűrűket erővel leszaggatta volna, mennyiben felel meg a valóságnak, erről tudomásom nincs. panaszos ezt előttem, jöllehet a bordélyházból való visszakísértetése után még ismételve meghallgattam, sohasem panasolta fel, az ezen ügyben eljárta Lavenka Gyula rendőr állítása szerint pedig azon panasza, hogy a bordélyosnő az átöltözés alkalmával durván bántalmazta és ékszereit tőle erőszakkal elvette volna, a valóságnak meg nem felel. Mindössze annyi történt, hogy a bordélyosnő neki egy rongyos kendőt adott, de a leány maga is ezen szavakkal tartotta azt meg: „majd veszek újat magamnak.”

Mindezek alapján ezen nyilatkozatomat tudomásul venni kérem.”

Hát ez volt az a második, az elsőnél „részletesebb és kimerítőbb” jelentés. Az úgy ugyan nem lett tőle semmivel sem világosabb, talán csak egy „rongyos kendő”-vel sötétebb, de hát mit tehetett a Polgármester Úr, és mit tehetett

volna Zombor szabad királyi város közönsége? Az ügyet csak le kellett zárni egyszer. Hát miért ne lehetne éppen e megismételt jelentés után?

És megszületett a 33 eln. 894 számú ügyirat, amely imígyen foglalja össze az egész ügyet:

„Tekintettel arra, miszerint a városi rendőr főkapitány nyilatkozata s az annak kapcsán beterjesztett ügyiratok tanúsága szerint panaszos Koch Teréz ügyében, a midőn Radoszárviveits Lexa féle zombori bordélyüzletből való kilépése iránti szándékát a városi rendőrhatalomnak 1893. évi november hó 10-én írásbelileg bejelentette, a kéjelgésről szóló városi szabályrendelet illető rendelkezései pontosan betartottak, jelesül a panaszos, úgyszintén Radoszárviveits Lexa bordélyosné a rendőrhatalom elé még az nap megidéztetvén, az ügy felől személyesen kihallgattatik, erről rendes jegyzőkönyv azonnal felvétellett, s az említett szabályrendeletnek megfelelő intézkedés megtétellett: minthogy továbbá a panaszosnő által is sajátkezűleg aláírt jegyzőkönyvben panaszos határozottan kijelentette, hogy hazautazásra pénze nincs s hogy eltolonczoltatásában megnyugszik; minthogy továbbá az eljáró rendőrfőkapitány eltolonczoltatás előtt személyesen is meggyőződött arról, miszerint fentnevezett bordélyosnő panaszos kéjlnőnek a téli időjárásnak és a nagyobb útnak teljesen megfelelő ruházatot adott, egyéb melegeknek viszatartására pedig — tekintve hogy az általa követelt 140 frnyi összeget nem a kéjlnőnek hitelezte hanem azon összegben vette át egy palánkai bordélyostól annak ingóságait, — a kéjelgési szabályrendelet 15. és 19. §-ai értelmében feljogosítva volt s ebbeli jogától a városi rendőrhatalom a bordélyosnőt meg nem foszthatta (az iratokban ugyan nyoma sincs annak, mintha nevezett palánkai bordélyos kihallgatott volna arra vonatkozóan, hogy valóban így történt-e a dolog — K. T.); minthogy továbbá panaszos kéjlnőnek azon állítása, hogy az illető bordélyosnő az átöltözés alkalmával a kiküldött rendőr jelenlétében durván bántalmazta és ékszerait töle erőszakkal elvette volna, az illető rendőröközeg nyilatkozatával megczáfoltatik (ennek a nyilatkozatnak sincs nyoma az iratokban, csupán a rendőrfőkapitány-helyettes úr nyilatkozatában! — K. T.); minthogy továbbá itteni élelmezése a többi tolonczokéval egyenlő volt s az ez iránt fennálló utasításoknak megfelelt (honnan tudta ezt olyan bizonyosan a polgármester úr minden írás nélkül, pusztán a bepana-

szolt rendőrfőkapitány-helyettes szavaira támaszkodva? — K. T.), s mint-hogy végre az imént előadottak szerint az ezen ügyben eljáró rendőrfőkapitány eljárása a kéjelgési szabályrendeletnek és illetve a toloncz rendszabályoknak megfelelő volt panaszos nő pedig a kéjelgési szabályrendelet 19. §-a értelmében a bordélyosnővel szemben fennálló igényeit a törvény rendes útján érvényesítheti (vajjon kapott-e nyugtát Koch Teréz a bordélyosnőtől az elvett holmiktól, tanúkkal aláírva, hogy ennek alapján perelhesen? — K. T.); ennélfogva Koch Teréz veszprémi lakosnőnek a Nagyméltóságú magy. kir. igazságügyminisztériumhoz intézett, s a belügyminisztérium után i. évi február hó 4-én a város közönségének leadott folyamodvánva, melyben a zombori városi rendőrfőkapitány ellen irányában követett eljárása miatt panaszt emel és Radoszárviveits Lékszó nevű bordélyosnő által visszatartott ingóságainak kiadását elrendelni kéri, mint minden jogalapot nélkülöző (hogy is lehetett volna jogalap egy rendőrfőkapitány elleni panaszra? — K. T.), elutasítatik, s illetve ingóságainak kiadása iránti igényével panaszosnő a törvény rendes útjára utasítatik.

Miről Koch Teréz veszprémi lakosnő és dr. Gesztinger Pál elvesztett rendőrfőkapitány végzésileg értesítettek.

Egyúttal jelen határozat a Nagyméltóságú m. kir. Belügyminiszter úrnak hiteles alakban felterjesztetni rendeltetik.

Zombor, 894. évi április hó 9-én

Gyurisits”

Ezzel pedig lezárul az ügy. Lezárul egy aktacsomag, amelyből nem sokkal lettünk okosabbak. Lehet, hogy a szöke és kékszemű Koch Teréz valóban „keresni” akart az ügyön. Lehet, hogy nem felelt meg minden állítása az igazságnak. Nem tudhatjuk. De éppúgy nem tudhatjuk az ellenkezőjét sem. Általában nem sokat tudhatunk meg. Hacsak azt nem, hogy akkor még elég volt a bepanaszolt pusztai állítása is (persze, csak ha rendőrfőkapitányról vagy hasonlóról volt szó!), hogy panaszos beadványát elutasítsák, mint minden jogalapot nélkülözőt, mégcsak annyi fáradságot sem véve, hogy jegyzőkönyvileg kihallgassák az ügyben

említett személyeket, kezdve az „orvos-zongoramester” vőlegénytől, a palánkai bordélyoson át egészen a Radoszavlyevits Lexa bordélyházába kiküldött rendőrig.

Még csak annyit kell elmondani, hogy ez a végzés sohasem jutott el Koch Teréz kezébe. Eljuttatták ugyan kézbesítés végett a veszprémi polgármesternek, de az „tisztelettel visszakezelte” a kézbesítési ívvel együtt, mert — mint írja, —

„nevezett Veszprémben nem tartózkodik, — apja hollétét nem tudja, — és holléte tárgyában megejtett nyomozás sikertelen eredményű lett.”

Eltűnt hát Koch Teréz, mielőtt döntöttek volna ügyében. Úgylát-

szik, ő maga sem hitte komolyan, hogy az igazságügyminiszter valóban igazságot tesz.

Elhagyta Veszprémet, s elnyelte a múlt század köde. Egy pillanatra bekukkantott a történelembé, de aztán ki is hullott belőle nyomtalanul. Elvégre egy bordélyházi nőnek igazán nincs ott a helye! Csak a zombori történelmi levéltárban porosodó, sárguló aktacsofmó őrzi még a nevét, és ügyének homályba vesző körülményeit.

S nagyjából mindezekből az iratokból is csak annyit tudhatunk meg teljes bizonyossággal, hogy szőke volt és kékszemű...

MA MÉG VIRÁG VAGY

*Nem vagy szép virág a kertben,
nem vagy halk röppenésű lepke,
a tested aratástól búzabarna,
és ajkodon éveid bántatlan szedre
zsendül,
s a következetesség — csendes férfiarcban
— érlelő nagy derűben is —
végre magát szivedre hajtja,
talán, hogy érezzed, te
legifjabb dajka:
nem elég barna lenni, barna
hajjal, barna szívvel várni az estét,
nem elég arról beszélni,
amiről eddig beszélgettél!
Nem elég azt a nevet viselned
amit viseltél.
Megérzed, hogy amiért tegnap
SZÉP VOLTÁL —
ma azért — nem lehetnél.*

*Az arcod megismeri majd
az anyák aggódó arcát
és szíved komolyan sajnog
s nem egy férfiért szolgál
okosodó kezed,
mert millió asszony lesz a
tested, millió csók lesz a
szerelmed, millió név lesz a
neved — egyetlen anya lesz a
neved. — Még ma pillangó
vagy, ma még virág vagy,
ma még árulod szedred
fanyar, éretlen szerelmét...
Ma még csak én hívlak egyre
kiáltozva egyre, egyre!
Ma még csak nékem adatik egy kis részeg este.
Anyámra tekintve valamit érzek,
és kiáltozok érted, egyre egyre.*

KAMIKÁZÉ

Csak egy üveglap választ el
az élettől és
egészen közel
van hozzám a tavasz...
Reményem csak annyi,
hogy a gép áll,
a gép piheg,
a gép hallgat, hallgat, hallgat...
— Annamáriám, tudom,
hogy nagyon szép lenne egyetlen
szabad estében
kilépnem
ebből az üvegpagodából,
egyetlen este
gyönyörű lenne
valami csodával babonázni
a gépet, hogy egyedül szálljon
a pusztulásba...
— De ez így
mégis az utolsó átkos kamikáze!

Esmonde - White Eleanor
(Délafrikai Unió): Lovas

NORMAN COUSINS

ELMARADT TALÁLKA

Ezt a cikket ne tekintse senki valamiféle beszámolónak a Délafrikai Unióról. Oly rövid ideig voltam Johannesburgban, hogy épp csak néhány benyomást szerezhettem. De még e néhány benyomás elmondása is óvatosságra kötelez, mert a Délafrikai Unió a világ egyik legbonyolultabb országa. Annyt azonban megtehetek, hogy elmesélek egy eseményt, amely épp akkor játszódott le, amikor ott jártam, s némileg rávilágít a délafrikai helyzetre.

Röviddel Johannesburgba érkezésem után, házigazdám azt mondta, meg kell ismerkednem azokkal az emberekkel, akik a legközelebbi kapcsolatba állnak az Unió problémáival. A legkülönbébb állású, meggyőződésű emberek neveit sorolta fel — nagy aranybányák tulajdonosaitól ismeretlen afrikai írókig és nacionalista vezérekig. A figyelmembe ajánlott személyek között volt Henry Nxumalo, akit sokan az egyik legjelentősebb délafrikai újságírónak tartottak. Cikkei a *Drum* (Dob) című havi folyóiratban és a *The Golden City Post* című lapban jelentek meg. Az utóbbinak főszerkesztője volt. A *Drum* folyóiratban csupa afrikaiak működtek közre, s a bennszülött újságok közül egész Afrikában a legnagyobb példányszámban jelent meg.

Sok ismerősöm megemlítette, hogy Nxumalo pillanatnyilag könyvet ír Dél-Afrikáról, egy amerikai kiadóvállalat megbízásából. Elmondták, hogy állandóan növekvő hírnevét elsősorban harcias cikkeinek köszönheti. Akárkivel beszéltem, nem mulasztotta el megemlíteni, hogy Nxumalo egyike az afrikai helyzet legszolidabb és legmerészebb megfigyelőinek. Újságírói hóstetteit Anthony Sampson, a *Drum* korábbi szerkesztője írta meg „*Drum*” című könyvében. Mindemiatl örömmel készülődtem a találkozóra Henry Nxumaloval. Közös vacsorát beszélünk meg. Johannesburgi tartózkodásom első estéjén.

Nxumalo nem jött el a vacsorára. Ugyanaznap, valamivel korábban megölték.

Ekkor döböntem rá az egyik legfontosabb tényre a Délafrikai Unió életében. Megtanultam, hogy itt két világ él párhuzamosan. Az egyik a mosolyok, végtelen térségek és háttartalan természeti szépségek, színek világa, amelynek báját, ha lehet, még fokozza a friss levegő és a ragyogó napsütés. De van egy másik világ is, feszült, goromba és erőszakos világ. Ezt a fehér emberek teremtették. A nappali megvilágításban bájos villák éjszaka olyan helyekké válnak, amelyektől őrizkedni kell. Ha két ember alkotást után közeledik egymás felé,

és a kétség, a másik bőrének színe mindkettőjükben fölébred a gyanú felől. Úgy látszik, aminő lemegy a nap, hideg furakszik az emberi lelkekbe, és a föld hangulata furcsamód megkeményszik.

Tudtam, sohasem érthetem meg Dél-Afrikát, ha nem fogom fel a különös változások természetét, ha nem fogom fel a szépségek és rettegetések e furcsa közelségét. Talán, ha megtudok valami közelebbit Henry Nxumalóról — arról, hogy miért írt olyan cikkeket, amilyeneket írt, miért félték tőle és miért kellett meghalnia — talán akkor megtanulok valamit erről a két világról.

Az újságok halálhíreiben elolvastam, hogy Henry Nxumalo, 39 éves, feleségével és öt gyermekével az Orlando „településen” lakott, néhány mérföldnyire Johannesburgtól. (Afrikaiak számára tilos a bennlakás a városban. A kültekki „településeken” — rendszerint rozszant barakképületekből és dűledező kunyhókból álló szegénynegyedekben — élnek, bár van néhány új lakótelep is, jóléptett, de meglehetősen kicsiny házakkal. Orlando az egyik legnagyobb bennszülött-település.)

Nxumalo Port Shepstonban született, Durban közelében, a keleti parton. Zulu családból származott. Szülei még gyermekkorában meghaltak. Pályafutását mint mosogatófiú kezdte Durbanban. Akár a

többi bennszülött ezreit, őt is magába szippantotta Johannesburg. Ő is része lett egy óriási ellentmondásnak. Ugyanis bármilyen durva korlátozásoknak vannak is alávetve, a Johannesburgba érkező afrikaiak vajmi ritkán vágyakoznak el onnan. A nagyvárosban maradnak, mert vonzza őket az új világ. Teljesen elfogadják ezt az új világot, csak az nem fogadja el őket, noha nélkülük nemigen bírna megenni. Így élnek, sokezerszámra, elvágva a múlttól, amellyel nincs mit büszkélkedniök, és kizárva a jövőből, amelyben hamar elveszítik reményüket.

Henry Nxumalo legénykorában érkezett Johannesburgba, s egy kereskedésben kapott alkalmazást. Munka után verseket írt a Bantu Worldba. Később küldönc lett ugyan ennél a lapnál, még később sport-szerkesztővé tornázta fel magát. A háború idején katonának jelentkezett és őrmester lett. Észak-Afrikába küldték, majd a háború után Londonba került. Visszatért Johannesburgba és folytatta közreműködését a Bantu Worldban. 1946-ban megnősült, egy ápolónőt vett el. 1951-ben belépett az újonnan alapított Drum szerkesztőségébe. Ugyanez a kiadóvállalat megindította a Golden City Post-ot, amelynek ő lett a főszerkesztője.

Ezek a főbb adatok Nxumalo életéből, úgy, ahogyan a nekrológok említik.

Miért ölték meg?

A gyilkosság körülményei homályosak. A holttestet a túlsűrűn lakott település földes útján találták meg. A mély lábnyomok küzdelemről árulkodtak. A jelek szerint a támadók többen voltak. A véres nyom azt mutatta, hogy Nxumalo több mint ötven lábnyira küszölt el a támadás színhelyétől, mielőtt elvérzett volna. Fosztogatásra nem lehetett gyanakodni: a magánál hordott értéktárgyak érintetlenek

voltak. A rendőrségnek nem volt semmilyen elképzelése a gyilkosság okairól.

Nxumalo barátait alig lehetett szóra bírni. Az YMCA elnöke, aki gyermekkorá óta ismerte Henryt, arról beszélt, hogy Henry kezdetől fogva újságíró akart lenni.

„Meglátogatott, amikor elhelyezkedett a Drum-nál és terveiről beszélt. Le akarta rántani a leplet a kegyetlen börtönviszonyokról. Írni akart a kényszermunkáról a farmokon. Hitte, hogy sok fehér ember, akiknek hatalmukban volna kikényszeríteni a reformokat, igen keveset tud mindarról, ami a valóságban történik. De hitt saját képességében, hogy tényekkel, adatokkal oda tud férközni lelkiismeretükhöz. Életét is kész volt kockáztatni, csakhogy hozzájusson ezekhez a tényekhez”.

Arról is hallottam, hogy Nxumalo cikksorozatának megindítása után fenyegető leveleket kapott, de mindmáig egyetlen fenyegetést sem váltottak be. Ezenkívül senki sem tudott róla, hogy az utóbbi időben kapott-e valamilyen fenyegető levelet.

Elmentem a Drum szerkesztőségébe. Johannesburg központjában, az egyik főutca közvetlen közelében van. A Drum-ban kizárólag afrikaiak működnek közre, bár szerkesztője, Sylvester Stein, fehér ember.

Elbeszélgettem néhány újságíróval. Sokat beszéltek Nxumalóról, s arról, hogy mennyire fitymálta a veszélyeket. Visszaemlékeztek szívélyességére, humorérzékére, az élet örömei iránti fogékonyságára.

„Bármit is élt át ez az ember, márpedig meglehetősen sokat átélt”, mondta Zeke Mphahlele, maga is kiemelkedő afrikai író, „Henryn sohasem vált úrrá az elkeseredés. A legfontosabb egy író számára, hogy ne uralkodjon el rajta az elkeseredés. A keserűség az ember szeméremegye és akadályozza a tisztánlátást. Elfordít az emberektől, ahelyett,

hogy közelítene hozzájuk. Mindannyian irigyeltük Henryt, hogy sosem látszott rajta a keserűség. Nem tudtuk, hogy sikerülhetett neki.”

Beszélgettem William Modisane-val, a lap zenebírójával, aki Nxumalo társaságában volt röviddel a gyilkosság előtt. Elmondta, hogy Nxumalo egy ízben szándékosan kisebb kihágást követett el, csakhogy bebörtönözzék. Letöltötte a büntetést és akkor megírta a börtönben uralkodó helyzetet. Hivatalos cáfolatok következtek, de a hiányolt reformokat mégis bevezették.

Más alkalommal Nxumalo parasztnak öltözve munkába állt egy farmon Bethalban. Hallotta, hogy a foglyokat Bethalba küldik, bizonyos fajta kényszermunkára. Bethalban együtt ültelgették a többi fogollyal. A fiatal emberek, akikkel dolgozott, nem foglyok, hanem toborzott munkások voltak, s eredetileg egészen más helyre csalogatták őket, de mégis Bethalba kerültek, sőt megfosztották őket attól a jogtól is, hogy elhagyják a farmot. Törvényes alapot is találtak erre, ugyanis a szerencsétlenek „tartották a tollat”. A bennszülötteknek Dél-Afrikában nem kell aláírniok a szerződést, elég ha „tartják a tollat” a szerződés fölött, fehér ember jelenlétében. Ez esetben a szerződést jogérvényesnek tekintik.

Dél-Afrikában nagy a kereslet munkaerő iránt, és óriási erőfeszítéseket tesznek, hogy falusi bennszülötteket toborozzanak. Nxumalot egyaránt érdekelték a toborzás becsutelen módszerei, s a borzalmas körülmények, amelyek között ezek az emberek dolgoztak, anélkül, hogy törvényes módjuk lett volna szabaddulásra. Henry megszökött Bethalból, és feltárta a helyzetet. A közvélemény felhördült, újabb cáfolatok következtek, de a főbb reformokat mégis végrehajtották.

Mphahlele és Modisane meghívtak, hogy együtt tekintsük meg Johannesburg egyes részeit, amelyek nélkül lehetetlen hiteles képet nyerni erről a városról. Előzőleg azonban Sylvester Steinnel, a Drum szerkesztőjével akartam beszélgetni.

Bevezettek Stein irodájába. Stein úr „európai”, ahogyan itt a fehér embereket nevezik, tekintet nélkül földrajzi hovatarozásukra. 36 év körülínek látszott. Egészen nyíltan beszélt velem. Nem, nem hiszi, hogy a kormány rendezte volna meg ezt a gyilkosságot, semhogy bármilyen módon be volna avatva a dologba. Akármilyen súlyosak is a politikai és társadalmi nézeteltérések a Drum és a kormány között, nem hiszi, hogy a hivatalos közekek magukévá tették volna a gyilkosságot, mint a számukra kellemetlen emberek eltávolításának módját.

„A helyzet ugyan meglehetősen rossz”, mondta, „de mégsem beszélhetünk kifejezetten hitleri típusú kormányról. Számtalan a társadalmi igazságtalanság s a többi nyavalya, de hiba volna, ha ezt a kormányt összekevernénk a háború előtti olasz és német diktatórikus országok fajtájával. Hogy miért ölték meg Nxumalot, nem tudom. De nyugodt lehet, mindent megpróbálunk, hogy kiderítsük az igazat”.

Stein ezután Nxumalo munkásságáról beszélt. Elmondta, hogy a dél-afrikai nyilvánosságban még mindig van megértés a tények tisztességes és drámai feltárása iránt. A törvényhozó hatalom ugyan apartheid-politikát folytat, de a bíróságok nagyrésze még némileg tisztességes. S a fehér lakosság, noha nagyjából egyezik az apartheid-politikával, rosszállással tekint ugyanennek a politikának bizonyos gyakorlati túlkapásaira.

Ez is dél-afrikai sajátosság. A kormány vasakaratot tanúsít, amikor az apartheidről van szó, s mégis nagyjából megőrződtek a parlamentáris kormány és bírósági gépezet régi

formái. Nem láttam összhangot a jelenség és más kormányzervek működése között, de az ember kénytelen ezt is elfogadni, mint az egész talány részét. Nem könnyít meg a tisztánlátást az uralmon lévő fehér emberek, különösen az angolok és hollandusok közötti éles ellentét sem. Sőt a négerek között is sok az áramlat és ellentmondás. Mindezt figyelembe kellene venni annak, aki általános képet kíván nyújtani a délafrikai körülményekről.

Sylvester Stein hivatásszerűen foglalkozik ezzel a szövevényes helyzettel. Nem könnyű a dolga: a fehérek nincsenek vele tisztában a négerekkel fenntartott kapcsolatai miatt, másrészt a fekete világ sem fogadja be teljesen, hisz bármikor módjában van visszavonulni abba a világba, amely őket kirekeszti.

Anthony Sampson, Stein elődje már írt erről a kényelmetlen helyzetről, egy évvel ezelőtt megjelent könyvében.

„Sohasem tudtam megmagyarázni (a fehéreknek)”, írta, „hogy a Drum *üzlet*, és hogy olvasóink emberek, mint bárki más. Eszrevettem, hogy a fehérek különönek tekintenek, s magam is kezdtem különönek érezni magam. Valószínű, hogy saját magam többet tettem üldöztetésem érdekében, mint valójában üldözöm.

Es minél mélyebbre hatoltam az afrikaiak világába, annál élesebb szakadékbba kerültem a két tábor, a fekete és a fehér világ között. Képtelen az ellentét egy északi fehér cocktail-party és egy déli néger népünnepély között.”

Az apartheid több, mint faji megkülönböztetés: a fehér emberek tulajdonjogának és ellenőrzésének ki nyilatkoztatása. Azt jelenti, hogy a lakosság 85 százalékát kitevő bennszülöttek tulajdonjoga a földnek csak mintegy 15 százalékára szorítkozik. Azt jelenti, hogy Johannesburg zárva van a négerek számára, csak dolgozniok szabad benne, még-hozzá csak nappal.

Az apartheid csak a pusztára létre ad engedélyt. Az afrikainak egyébként engedélyre van szüksége, hogy bebizonyítsa személyazonosságát. — Engedélyre, hogy munkát kapjon. Engedélyre, hogy munkanélküli lehessen. A mozgási engedély gyakran hat-hét különböző pontot foglal magába s ezek mindegyikét rendszeresen láttamoztatni kell. A legkisebb szabálytalanság — volta- képpen még az engedély otthonfelejtése is — börtönnel büntetendő. Ilymódon záratta be magát Henry Nxumalo is, hogy felfedje a helyi börtönökben uralkodó borzalmas körülményeket.

Sampson írta meg az alábbi jelenetet: Nxumalo egy ízben látta, hogy egy fehér asszony elesett az utcán.

„Ösztönösen oda akartam lépni, hogy fölsegítsem”, mondta Sampsonnak, „de akkor eszembe ötlött: mit gondolnak majd a fehérek? Azt gondolják, hogy meg akartam erőszakolni. Ha felemelem meg kell érintenem. Egy bennszülött hozzáér egy európai nőhöz! Rettenetes! Nem kockáztathattam meg, tehát tovább siettem a dolgom után”.

Tafán, a sors iróniája folytán, éppen ez az afrikai tulajdonság, azaz hogy betegesen óvakodnak beavatkozni mindenben, ami kellemetlen helyzetet teremthet, került az életébe Henry Nxumalónak. Holtteste teljes öt órán át hevert az úton, míg végül kiszállt a rendőrség. Lehet, hogy még élt, és közben vérzett el. A kórház ott volt az utca túloldalán. Ha valaki túlzásnak tekintené Nxumalo habozását az utcán elbotló nő láttán, emlékeztetem Allan Patonnak, a délafrikai fehér emberek élő lelkiismeretének szavaira. Paton egy nyilvános gyűlésen beszélt:

„Van-e köztetek egy is, aki habozás nélkül segítségére sietne az utcán elbotló és eleső afrikainak?” tette fel a kérdést. „Ha azt mondtátok, hogy nincs, meg kell mondanom, hogy mégis van, legalább egy,

és ez az egy épp most beszél hoz-
zátok erről az emelvényről.”

Sylvester Stein beszélgetés köz-
ben elmondta, hogy a lapszerkesz-
tés átvétele után neki is hasonló
nehézségek és akadályok álltak az
útját, mint Anthony Sampsonnak.
Az afféle cikkek, amilyeneket Nxu-
malo írt, nem maradtak követke-
zmények nélkül. De a folyóirat to-
vább nőtt. En személy szerint cso-
dálattal vegyes tisztelettel tekintek
a folyóiratindítással kapcsolatos
problémákra. De annyi bizonyos,
hogy azok a nehézségek, amelyek-
kel én találkoztam, nevetségesen
aprók és jelentéktelenek voltak
Anthony Sampson és Sylvester Ste-
in megpróbáltatásaihoz képest.

Megköszöntem Stein úr előzé-
kenységét és csatlakoztam Ze-
ke Mphahlele és Bill Modisane bar-
rátomhoz. Zeke beült az öreg
Chevrolet kormányra mellé és meg-
kezdtük körutazásunkat. Az első
állomás egy szük utcácska volt, a
bennszülött varázslókat ellátó üzle-
tekkel. A kicsi boltok egész sora kí-
nálta a varázslómesterség kellékeit,
— álarcokat, „kegyszereket”, va-
rázsszereket, gyógynövényeket, mér-
geket.

„Mennyire fontos személy tulaj-
donképpen egy varázsló ilyen he-
lyen mint Johannesburg”? — for-
dultam kísérőimhez.

„Nem annyira fontos, mint egy-
kor, de még mindig meglepően je-
lentős tényező az emberek életében”
mondta Zeke.

„Sok bennszülött még mindig hoz-
zájuk jár, ha megbetegszik, s olykor
még egészségesen is.”

Felvilágosítottak, hogy igen éles
az ellentét a varázslókhöz járó
és a varázslókban nem hívó afri-
kaiak között. Am mégsem ez a leg-
fontosabb ok az afrikai lakosság
megoszlására.

„A művelt afrikai élete sok bennszü-
lött településen rendkívül nehéz, --

mondta Bill. „Nem tűrik a tudása
miatt és mert bizonyos előnyöket
élvez a többiekkel szemben. S ezt az
ellenszenvet vonatkoztatják minden
jólöltözött afrikaira. Jólöltözött alatt
azt értem, hogy az illető nyakkendőt
hord. Ilyen mércé alapján köny-
nyű felismerni a művelt afrikait,
mert rendszerint jobban öltözik a
többieknél. Előfordul, hogy itt-ott
le is kapják, és elverik az iskolá-
zott afrikaikat.”

Megkérdeztem, lehetséges-e, hogy
ez történt Henry Nxumaloval is.

Lehetséges, mondták, lehetséges,
hogy egyszerűen a nyakkendőt hor-
dó fekete emberrel szemben meg-
nyilvánuló ellenszenv a magyarázata
az egésznek. Ámde Henry Nxumalo
esetében sok más tényezőt is figye-
lembe kell venni. Ez az ember túl-
sok darázsűszekbe nyúlt írásaival.
Ezenkívül, harcos cikkei nem szo-
rítkoztak csupán a fehér emberek
tetteire. Sebezhető pontja volt a né-
gerek erőszakossága is.

„Henry halálosan gyűlölte a ban-
dákat és mindazt, ami velük kap-
csolatban áll”, mondta Zeke. „Nagy
ellenszenvvel figyelte, hogy a kü-
lönféle bandák hogyan vonják kö-
rükbe a fiatalembereket. Az egyik
különösen erős csoportot „oroszk”
név alatt ismerték. A névnek ebben
az esetben nincsen semmilyen poli-
tikai jelentősége. Egy másik ban-
dát például „berlinieknek” hívnak,
a harmadikat „amerikaiak”-nak. Az
„oroszkok” szívesen öltöznek élénk-
színű, tarka kelmékbe, az „ameri-
kaiak” a divatfiakat mímelik”.

Megtudtam, hogy az olcsó detek-
tívregény e bandák kedvenc olvas-
mánya. S a legkedvesebb szórako-
zás az amerikai gangsterfilm. Mé-
gis van tehát némi befolyásuk a
világ e részén.

Akkor talán valamelyik banda
áldozatául esett Henry Nxumalo,
kérdeztem.

Igen, lehetséges; valójában min-
den lehetséges, mondták. De egyi-
kük sem tud eleget ahhoz, hogy
biztos választ adhasson.

Hamarosan odaérkeztünk az ismert Sophiatown településhez. Sok Dél-Afrikáról szóló regény itt játszódik, Sophiatownban. Ez a legnagyobb bennszülött település. Most azonban a kormány bezárja. Egyesek szerint a kormánykörökben úgy vélik, hogy Sophiatown túl közel van Johannesburghoz és félő, hogy ez a hely a fehér emberek ellen elkövetett erőszakos cselekedetek központja lesz. Mások azt erősítik, hogy a kormánynak csak a település elhanyagolt, piszkos külseje szűrt szemet, és a bennszülötteket messze a városon kívül épülő új lakótelepekre akarja szállítani.

Mindenesetre, Sophiatown kiürítésének terve nagy ellenállásba ütközött. De a kormány rendületlenül valóra váltja elképzelését. Sophiatown legnagyobb részét lerombolják és újraépítik a fehér lakosság számára.

Zeke szenttelen, higgadt hangon beszélt mindenről. Szemernyi keserűség sem érződött a hangjában.

Eszembe jutott, amit a Nxumalónak tulajdonított képességről beszélt, tudniillik, hogy Henry keserűség nélkül tudott gondolkozni és írni. Meg is mondtam Zekenek, hogy nincs oka az irigykedésre, hisz úgy veszem észre, ő is irigylendő sikerséget ért el ezen a téren.

„Igyekszem”, mondta. „Igyekszem amennyire tudok. Most épp egy regényt írok. Egyes fejezeteit többször is át kellett írnom, mert félttem, hogy úgy hangzanak, mintha valami savanyú vénember írta volna őket. Annyi minden van körülöttünk, amit nehéz lenyelni, hogy állandóan harcolnunk kell önmagunkkal.”

Késő délutánra járt már az idő, s vissza kellett térnem Johannesburgba. Amikor beértünk a városba, a bennszülöttek végtelenbe nyúló soraira lettem figyelmes. Széles, nyitott térségen álltak, s a sor néhányszor derékba törve kígyózott, olyan hosszú volt, hogy nem is láttam a

végét. Egyes helyeken hat-hét ember is állt egymás mellett.

Az autóbuszokat várták, hogy hazatérhessenek. Olykor két-három órás várakozás után kerülnek csak sorra. Az utazás is eltart legalább egy óra hosszat. Tekintve, hogy korreggel munkábanmenet is ugyanennyi idő telik el, sok afrikainak naponta hat-hét órát kell küszködnie a közlekedéssel. Amikor a szállítóvállalat bejelentette a viteldíjak emelését, helyenként valóságos lázadások törtek ki.

Egy este, amikor másnapi terveinkről tárgyaltam házigazdámmal, megkérdeztem, rendjén volna-e, ha meglátogatnám Henry Nxumalo özvegyét. Azt mondta, biztos lehetek, hogy Nxumaloné szívesen venné látogatásomat. Voltak azonban bizonyos technikai akadályok. Fehér emberek ugyanis különleges kormányengedély nélkül nem látogathatják a néger településeket.

Házigazdám azt mondta, hogy nyélbeüti a dolgot Dr. Ellen Helmannal, a kiváló antropológussal. Dr. Helman, akárcsak Anthony Sampson és Sylvester Stein, hivatásánál fogva is egvaránt érintkezésben volt mindkét világgal. A kiemelkedő afrikaiak valahányszor bajba jutnak, nyugodtan hozzá fordulhatnak segítségért.

Helman asszony reggel jött értem. Első állomásunk a régi postaépület volt, ahol minden nehézség nélkül megszerezte a szükséges engedélyeket. Orlandó felé több településen át hajtottunk. Ugy terünek el a földön a szétszórt kalyibák és zsúfolt utcácskák nyájai, mint egy-egy óriási gomba. Itt-ott teljesen új településeket is láttunk, amelyek amerikai vidéki lakótelepekre emlékeztettek. Alacsony házak sorakoztak egymás mögé a végtelenségig. A házber szerény és a lakó kedvező feltételek között még is vásárolhatja házat.

Orlandóban hamar megtaláltuk Nxumalo házát. Néhányan álldogáltak az ajtó előtt. Megtudtuk, hogy Nxumalonét éppen a rendőrségre hívták a gyilkossággal kapcsolatban. Henry öccse indítványozta, hogy várjuk meg. Nxumaloné fél órán belül visszaérkezett. Vonzókülsejű, fiatal nő volt, nagy méltósággal hordozta gyászát. Megismerkedtünk s elmondta, hogy a rendőrség nem tudott meg semmi újat az esetről. Csak néhány szokványos kérdést tettek fel, amelyekre ő legjobb tudása szerint válaszolt.

Megmondtam neki, hogy tudtommal Henry valami könyvet írt Dél-Afrikáról. Azt felelte, hogy ha nem téved, a könyv majdnem teljesen elkészült. Ugy emlékezett, hogy férje pár nappal előbb olvasni adta oda valakinek a kéziratot, de nem tudta, hogy visszakerült-e. Mindenestre, mondta, szívesen megkeresi a dolgozószobában.

Az íróasztal papírosok tömege alatt roskadozott, látszott, hogy intenzív kutatómunka folyt mellette. Az asztal sarkán Nxumalo írógépe. Még benne volt egy papírlap az utolsó, megkezdett cikk néhány sorával:

„A múlt hónapban a Post egyik riporterétől ellopták mozgási engedélyét. Feljelentést tett a rendőrségen. De még mielőtt megkapta volna a másolatot, kétszer letartóztatták, és körülbelül két fontot fizetett büntetés fejében. Néhány heti küszöbkoptatás után megszerezte az

új engedélyt — néhány heti futkosság, verejtékezés, idegesség és elvesztett idő 12 shilingjébe került.”

Amikor átfutottam ezeket a sorokat, eszembe jutott mit mesélt a napokban Bill Modisane, felmutatva az igazolványát. „Ha mesét akar a pokolról, hát itt van ebben a könyvecskében. Valahányszor rendőrt látok az utcán, ösztönösen a zsebemhez kapok, hogy meggyőződjem, ott-e az igazolvány. Tömegben, tolongásban odaszorítom hozzá a kezemet, el ne lopják valahogy. Néha, reggel, másik ruhába öltözve rohannok munkába. Csak akkor veszem észre, hogy a könyvecskét otthon felejtettem. S egész nap arra kell gondolnom, vajon sikerül-e majd esérére hazaérem. Rendőrt látok és nem tudom, hogyan viselkedjem.

Furcsa dolog ez, ez a mi félelmünk a rendőr láttán. Feltételezem, hogy önök a hazájukban, ha rendőrt látnak, biztonságot éreznek. Itt azonban a rendőr nem a biztonság és a rend jelképe. Ahányszor csak rendőrt látunk, arra kell gondolnunk: istenem, tán csak nem állít meg? Ki tudja, nálam-e az igazolvány? Ha bajba jutunk, a legutolsó dolog, amire gondolunk, az a rendőrség”.

Dr. Ray Phillips, Nxumalo egyik barátja mondta, hogy ha Nxumalo életének és halálának volt értelme, akkor ez csak egy lehet: minden egyes személy kötelessége, hogy hozzájáruljon a társadalmat torzító terror megszüntetéséhez.

KALAPIS ZOLTÁN

AZ IDŐSZERŰSÉG
ÉS A HAZAI FILM

NÉHÁNY ÉSZREVÉTEL AZ IDEI PULAI FILMVERSENYRŐL

A MAI TÉMA SZÜKSÉGSZERŰSÉG. Egyetlen művészetnek sem annyira éltető eleme az időszerűség, mint a filmnek. Millióknak szól, milliók életét, vágyát, hétköznapját kell visszatükröznie, vizuális eszközökkel bemutatnia, ha többet kíván nyújtani a vásári és a cirkuszi mutatványnál. Ezt a szabályt nem a szocializmusban „találták fel”. A Lumière testvérek már a film őskorában ösztönösen a való életet fényképezték: a munkások távozását a gyárból és a vonat érkezését a vasútállomásra. Ha belelapozunk a hetedik művészet történelemlétkönyvébe, nem lesz nehéz felfedezni azt sem, hogy a legszebb lapok éppen abban az időben íródtak, amikor a film a lehető legteljesebben a korszellem hordozója, az égető társadalmi problémák felvetője és magyarázója lett, amikor a kor politikai, gazdasági, művészeti és filozófiai áramlatainak vetületévé vált. Gondoljunk csak vissza az első hollywoodi nagy nemzedékre, Griffithre és a többiekre, a szovjet filmgyártás forradalom utáni aranykorára, a svéd film páratlan felfelé fordulására, az angol dokumentum-filmek iskolájára, s most újabban az olasz újrealizmusra.

A rohanó idő, a kor változása is jobban hat a filmre, mint a többi művészetre, mégpedig két irányban: tartalmára és formájára. Az előbbi a változó világ, a változó felfogások, az utóbbit a technika szédületes fejlődése (némafilm — szélesfilm térhatású hanggal) szabja meg.

Mindebből következik, hogy a mai téma sürgetése nálunk sem pusztán napi politikai jelszó, nem csupán a propaganda szempontjából jelentős követelmény, hanem a hazai filmnek is éltető eleme, amely elől nem lehet elzárkózni, mert hiszen komoly előfeltétele a nemzeti filmstílus kialakításának, a kizárólagos lehetőség, hogy valami újat mondjunk a világnak.

HELYZETKÉP A MŰLTRÓL. Nem állíthatjuk éppenséggel azt, hogy a jugoszláv filmgyártás rövid fennállása óta nem volt aktuális. Közvetlenül a háború után a háborús témák kerültek előtérbe, ennél időszerűbb nem is volt. A nagy élmény valósággal megigézte a művészeket és ők bőségesen is merítették a kínálkozó témaforrásból.

A háborús téma manapság sem vesztette el időszerűségét, de olyan irányban kezdett fejlődni, amellyel nem lehetünk teljesen megelégedve: a Nyugaton divatos vadnyugati és bűnügyi filmek egy kissé nemesített változata honosodott meg. Ezek voltaképpen nem károsak, egyik-másik egészen jó (Nagyok és kicsik, Nyomozás, Dr. M. kórházi különítménye), ám végső fokon felszínesek, nem hatolnak be a háborúban sokat szenvedett, a cél érdekében sok mindenről lemondó ember lélektanába.

A háború utáni újjáépítésről, az új emberi és társadalmi viszonyok kialakításáról, a változó világ izgalmas légköréről alig van filmünk. A statisztika lesújtó: 12 év alatt a több mint 60 film közül mindössze 11 film lép fel azzal az igénnyel, hogy mai tárgyúnak tekintsük. Sajnos, ezek legtöbbször csak meddő kísérletek voltak. Ugyanis az időszerűség érzékeltetése főleg abban merült ki, hogy a szereplő a Politikát olvasta, hazai gyártmányú rádiókészüléket hallgatott, a Na-Má-ban vásárolt, vagy az utcai árus jugoszláv sorsjegyeket kínált megvételre. A téma rendszerint nem különbözött akármelyik külföldi film tárgyától, a cselekmény a világon mindenütt megtörténhetett volna.

MIT HOZOTT PULA. Az, amit már évek óta vártunk, bekövetkezett a nemrégiben lezárult IV. pulai filmversenyen. Az előző fesztiválokon mindössze három (Veszna, Milliók a szigeten, Vakvágány) mai tárgyú filmet mutattak be, az idén viszont a pompás Róma-korabeli Arénában egymásután nyolcat pergettek. (Emberek vagyunk, A kis ember, Kis ügyek, Cipellők az aszfalton, Nem volt hiábavaló, Zenica, Szombat este, Ne várd a májust). Egyáltalán nem véletlen, hogy ezek többsége a tíz új rendező és 15 új filmíró nevéhez fűződik, akik az idén első ízben jelentkeztek játékfilmmel.

A mennyiséggel most az egyszer nem volt baj. Más lapra tartozik a minőség. Ezzel már kevésbé lehetünk megelégedve. A Zenica és a Szombat este s részben A kis ember és a Cipellők az aszfalton kivételével valamennyi a tartalmi válság bélyegét viseli. A bemutatott filmek alapvető fogyatékosága nagy általánosságban az, hogy a felszínen maradtak, nem hatoltak be mai életünk problémáinak központjába, egyszóval, nem látszott meg rajtuk, hogy egy olyan országban gyártották őket, amelyben minőségileg új társadalmi viszonyok vannak kialakulóban, ahol az emberek nézeteiben, élet- és erkölcs felfogásában gyökeres változások történnek.

Hogy ezt a hálás és nagyszerű, de egyúttal bonyolult és roppant nehéz feladatot az idén nem sikerült közmegelegedésre megvalóítani, az kiténik

a bírálóbizottságok döntéseiből is. A hivatalos bírálóbizottság 15 díjat osztott ki a játékfilmek alkotóinak. Ebből csak három jutott mai tárgyú filmeknek (Vladimir Pogacsicsnak, a Szombat este rendezőjének, Alekszandar Szekulovicsnak, a Szombat este felvételezőjének és Mihajlo Viktorovicsnak, a Zenica és A kis ember mellékszereplőjének). Ha a díjak ösztönző szerepét tartjuk elsősorban szemünk előtt, ez az adat egy kissé megdöbbentő, annál is inkább, mert például a Papháború egymaga hat díjat kapott. Ne értsük félre egymást, a Papháború jó, látványos, gyorsanpergő film, ám Sztevan Szremac Pop Tyira és pop Szpira című vígjátékának filmváltozatáról lévén szó, tematikailag elkerülhetetlenül távolabb áll tőlünk, mint mondjuk a Zenica vagy a Szombat este. Emellett Szoja Jovánovics túlzottan ragaszkodott az eredetihez, úgyhogy a film terhes a romantikától, a falu idealizálásától.

A kritika díjai már arányosabban oszlanak meg. A játékfilmeknek szánt hat díj közül négy mai tárgyú filmnek jutott, mégpedig a Szombaton esté-nek (Vladimir Pogacsics rendezőnek, Alekszandar Szekulics felvételezőnek, Dragoszlav Ilics forgatókönyvének, Milán Szrdocsnak, a három részből álló filmek második része főszereplőjének).

Bármennyire is adós maradt a fesztivál az izzig-vérig mai témákkal, a korszerű felfogások tárgyalásával, érzékeltetésével, mégis egész sereg jel sejteti velünk, hogy erre nem kell már sokáig várni, ám megannyi probléma utal arra is, hogy a kibontakozás felé vezető út nem lesz egészen zökkenőmentes. Érdemes ezeket közelebbről is megvizsgálni.

DOMINÁLNAK A KIS TÉMÁK. Úgyszólván csak a Zenica próbált egy valóban mai konfliktus mélyére hatolni, többet markolni egy valóban mai problémából. Bóra Gordics mérnök dilemma előtt áll: vajon vállalja-e továbbra is a sok lemondással járó munkát az épülő ipari városban, vagy keressen magának nyugodtabb, szintén jövedelmező munkahelyet, ahol több időt tudna szakítani önmagának, családjának. A választás nem könnyű, ezer ók szől mellette, megannyi ellene, amit a film nem egy jelenetében nagyon érdekesen érzékeltet.

A kis ember alkotói kísérelték még meg egy komoly társadalmi probléma felvetését: a dolgozó anya és a magáramaradt, utcára bízott gyermek kérdésével foglalkozik. Hogy mennyire időszerű ez a kérdés, tudják minden városi utcában, hiszen míg a szülő dolgozik, a szomszédra bízott gyermek az utcán neveledik, vagy a bezárt konyhában szórakozik a maga módján. A többi filmet a kis témák jellemzik, még a Szombat estét is, amely pedig legtöbb elismerést kapott. Főleg családi vonatkozású problémákat vetnek fel. Ezek ellen nem lehet kifogás, hiszen éppen az újrealizmus mutatta meg, hogy a látszólag jelentéktelen esetek mögött mennyi mélység, milyen összetettség rejlik és hogy ezek mennyire visszatükrözik az adott társadalmi viszonyokat is. Az olasz filmművészek a hétköznapi

történetekből, a kisember apró-cseprő bajaiból, örömeiből vonják ki nagy mondanivalójukat korukról, ezek alapján boncolgatták a ma emberének lélektanát, és hozták felszínre a mai élet rejtett poézisát. Egyszóval az irányzat főjellegzetessége az, hogy apró, mindennapi jelenségekből állítja össze az életmozaikot, a köznapi dolgokból általánosít, és a valóságot mutatja be.

A hasonló természetű hazai kísérletekből éppen az általánosítás és a valóság bemutatása hiányzik. A Szombat este harmadik meséje például a táncórületben szenvedő ifjúságról ad pillanatképet. Bármennyire is igaz, amit bemutat, bármennyire is szembeállítja a filmíró a szolid szerelmespárt a frajerokkal, mégis az a benyomásunk, hogy az ifjúságról téves képet kaptunk. Ez onnan származik, hogy a film alkotói csupán részletigazságot mutattak be, s nem a valóságot.

KÖLCSÖNVETT TÉMÁK IDŐSZERŰSÍTÉSE. A Pulán bemutatott mai tárgyú filmek egy részének időszerűségét nem a korszerű drámai összetétel, hanem a külsőségek adják meg. Ezekben a cselekmény csak nyelvi- és a környezet miatt fűződik mai életünkhöz. Egyébként megtörténhetett volna a világ bármelyik részén, bárki szalagra vehette volna, tekintet nélkül ideológiai hovatartozására. Nem véletlen, hogy éppen ezekben a művekben kapott lábra kisebb-nagyobb mértékben a kispolgári szellem.

Az emberek vagyunk című egyébként korrektul megcsinált melodrámában egy hadirokkant mérnök és egy vak leány szerelme a központi cselekmény, a Ne várd a május-ban — amely mesterségbeli szempontból szintén érdemleges munka, — a nyugatnémet és osztrák filmeknél szokott banalitással, erőltetett tréfacsinálással elevenedik meg az egyetemi hallgatók élete, a Kis ügyek pedig a családi háromszög ezerszer kiaknázott témájához nyúlt, mégpedig olyan formában, amely egészen rossz fényt vet Bosko Koszánovics ízlésére.

Hogy ezek jugoszláv filmek, azt csak abból látjuk, hogy az elsőbe belekombinálták a jablanicai vízierőművet, a másodikban lyublyanai utcarészletek láthatók, a harmadikban pedig a szereplők — akárcsak az előbbieken — szerb-horvát nyelven szólnak a nézőhöz.

Nem kétséges, hogy a kitaposott ösvényeken haladva, a jugoszláv filmgyártás legkevésbé érhet el végső céljához: a sajátos filmstílus kialakításához.

AZ ŐSZINTESÉG JELENTKEZÉSE ÉS HIÁNYA. A mai tárgyú filmeknek — s nemcsak azoknak — legnagyobb erénye az őszinteség. Semmit sem ér, ha csak hasonlítanak az életre; magának az életnek kell lenniük. Ha a mai tárgyú film alkotója őszintén és művészi eszközökkel akarja feltárni a valóságot, minden félmegoldás és félelem nélkül rá kell tapintania az élet pozitív és negatív oldalaira is.

Ha ebből a szempontból vizsgáljuk az idén jelentkező mai tárgyú filmeket, akkor láthatjuk: egész sereg részlet azt mutatja, hogy az őszinteség nem idegen a filmművészeknek, a lehetőségek keretein belül szókimondók is.

A kis ember című filmben a hivatalos kocsin udvarolni járó igazgató így nyugtatja meg az elbocsátás előtt álló kedvesét: majd telefonálok az igazgatódnak, egy brigádban harcoltunk...

Ugyanebben a filmben remekül érzékelteti a rendező, hogy az újonnan épített, modern iskola még nem jelent semmit sem, ha nem hatja át új tartalom, ha a diákokkal, tanárokkal együtt a maradi pedagógiai felfogások is odaköltöznek.

A Zenicá-ban külön figyelmeztetik az újdonsült lakókat, hogy az emeleti lakás fürdőszobája fürdésre s nem fáskamrának szolgál. A Szombat estében az egyik mellékszereplő lelakatolja ruháját, nehogy öccse felvegye kopott öltönye helyett. Élet- és kulturális színvonalunk ezekben a filmekben reális keretek között marad. Másrészt viszont a Kis ügyek című filmben az orvos életkörülményeinek bemutatásával minden határt túlléptek az alkotók. Noha nálunk a kisiparosok, élvonalbeli labdarúgók és az frók mellett az orvosok a legjobban situált polgárok, mégis a hollywoodi filmekre emlékeztető díszletek anakronizmusként hatnak. Egy ilyen jelenet is látható benne: egy 4—5 éves fiúcska felnőttekhez illő komolysággal magávesz egy selyem hálókabátot. Mindez még csak hagyján. Nagynehezen el lehet hinni, hogy itt-ott ilyen luxus is van az országban. Meg aztán valamennyiünknek az a kívánsága, hogy az ilyen dolgok a közeljövőben ne legyenek kirívóak. Ám a film legnagyobb hibája voltaképpen az, hogy egy mákszemnyi igazságot sem mond mai életünkről, s emellett túlzottan szépíti.

Éppen a Kis ügyek példája mutatta meg, hogy bukásra van ítélve minden mai tárgyú film, ha nem szól őszintén a máról és a mához.

A TEGNAP EMBERÉNEK ARCULATA. A különféle elavult nézetekkel terhes, tegnapi szokásokat és életfelfogásokat magukban hordozó emberek már nemcsak mint negatív alakok jelentkeznek a hazai filmben, hanem csak egyszerűen mint emberek. Ezt a típust sejtette velünk a Nem volt hiábavaló című film elfásult falusi orvosfigurája, s méginkább a Zenica Avdagája. Ő mikor megtudja, hogy leánya szakítva a hagyományokkal, levetette a fátyolt és elment a gyárba, dühösen, magából kikelve utána megy, hogy hazavigye. Ám amikor a leány nemet mond, összeomlik benne egy világ, összetörtén távozik a hatalmas gyáracsarnokból. A film alkotói megértik tragédiáját, nem ütik agyon olcsó agitációs jelszavakkal, hagyják, hadd menjen, hiszen az idő úgyszólván átázolt már rajta.

A múlt és jelen összezapásának egyébként még egy pompás jelképét találjuk a Zenicá-ban. Avdaga (Nikola Popovics) a gyárból visszajövet

megáll a mecset előtt, hogy a hodzsa imájában találjon vigaszt. Ám a folyó túloldalán megszólalnak a gyár szirénái, s most már a muzulmán pap hangját nem lehet hallani, habár tátogatja a száját. A folyó túloldaláról jövő hang megfojtja benne a szót. Ilyen erőteljes, filmszerűen megoldott metaforát hazai filmben még nem láttunk.

MAI TÍPUSOK ARCKÉPCSARNOKA. A ma emberének fizionómiáját, sajnos, csak a mellékszerepekben leltük meg. De itt erőteljesen, nagy számban jelentkeztek, mintegy jelezve: itt vagyunk, követeljük a nagyobb szerepeket. Ilyen mai típus a katonaságból hazatért, önmagában és környezetében gyökeret eresztett, elavult felfogások ellen küzdő fiatal parasztember, a *Nem volt hiábavaló* című filmben, ilyen Haszan, az írni, öltözködni tanuló, félig paraszt, félig munkás gyári dolgozó, Rajko, az önfeláldozó munkás, aki néha elkeseredésében földhözcsapja lapátját és Zdenko technikus, a félnék ember, a volt harcos és a jó kommunista, aki ágya fölé rajszeggel odatűzte Maxim Gorkij és Silvana Mangano arcképét (mind a hármat a *Zenica* című filmben láttuk). Ilyenek a gyermekek a *Cipellők az aszfalton* című film második részében, akik — a felnőttektől tanulták — jelszavas plakátokkal üzennek hadat a házmesternő önkénye ellen, ilyen a *Szombat estében* a fiatal férj, aki veszekszik a milicistával, fittyelhányva a hatósági tekintélynek, ilyen... szóval van még sok ilyen példa. Ezek mind egyszerű emberek — önfeláldozók, nélkülöznek, osztott lakásokban élnek, zsúfolt villamosokon sietnek a munkára — akik tudatosan vállalják a terheket, vagy sokszor csak sejtik, hogy az idő az ő malmukra hajtja a vizet, ösztönösen érzik, hogy ebben az országban minden miattuk és értük történik.

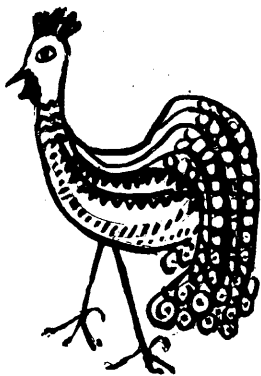
Más kategóriákban — az értelmiségiek ábrázolásában, mondjuk — már nincs ilyen gazdag arcképcsarnok. Még kevésbé rokonszenvesek a női alakok. Három filmben — *Zenica*, *Nem volt hiábavaló*, *Kis ügyek* — a nő a hűtlenség szinonimája, aki menekülni kíván, vagy elmenekül az élet nehézségei elől.

A ma embere tehát végeredményben betört a hazai filmbe, és most már olyan szerepeket követel, amely összhangban lesz a mai életben betöltött szerepével.

OPTIMISTA ZÁRÓSÓ. A mai témájú filmek tartalmi válsága ellenére egyes művek egyes jeleneteiben már látszanak a jellegzetes jugoszláv film-stílus körvonalai. Megszületését csakis a korszerű gondolat, a tartalom humanizmusa, az emberi és társadalmi viszonyokban mutatkozó problémák őszinte feltárása, meg az életből ellesett típusok felsorakoztatása siettetheti. Ezt az eddig sem ismeretlen gondolat helytállóságát erősítette meg ismételtén az ideai pulai filmverseny.

Az időszerűség a legjobb orvosság a hazai film minden bajára, még ha nem is hozza meg azonnal a gyógyulást. Ez a felismerés is az idei pulai filmverseny legnagyobb eredményei közé tartozik. Ezt a tézist egyébként igazolja az a körülmény is, hogy a háború utáni film sikerei mindent a világon a mai témákhoz fűződnek. Elsősorban ismét az olasz újrealizmus példáját említjük, de ehhez kapcsolódik a japán szociális film jelentkezése, az október előtti magyar filmgyártás fellendülése, vagy az úgynevezett független producensek lázadása Hollywood konformizmusa ellen.

A mai téma szükségszerűségének felismerése után a jugoszláv filmgyártás tulajdonképpen most került csak a legnehezebb és legszebb feladata elé. A pulai filmverseny azt is megmutatta, hogy van erő megvalósítására.

MEGHALT A CSATORNA MEGÁLMODÓJA

Van itt egy gondolat, egy elképzelés, egy álom, amely olykor-olykor erős valósággal beledörömböl a táj életébe: uralkodni a vizek fölött a Dunának ezekben a nagy kanyarulataiban, a nagy folyamorkolatok szögében. Akinek ez sikerül, — az álmot megvalósítani — megnyerte az idők legnagyobb kenyércsatáját, hiszen ármentesítéssel és öntözéssel Európa egyik legjobb gabonaföldjének terméshozamát fokozhatja és irányíthatja, tudatosan és tervszerűen.

Talán különös, hogy így indul egy nekrológ, egy szubjektív írás valakiről, akit a napokban temettünk el. Az a hatalmas vállalkozás azonban, amelyet Nikola Mirkov életművének tekinthetünk, szükségessé tette mindezek előrebocsátását.

Hősi cselekedetek nemcsak a harcmezőn születnek — ezt éppen a szocializmusban kell jól megtanulni az embereknek — s meg kell tanulnunk a hősök ábrázolását is olyan emberi ténykedésben, mint víziutak megteremtése, vízszabályozás, építés. Ezek hatásukban mindig többet jelentenek egyszerű mérnöki munkánál; különösen vonatkozik ez Nikola Mirkov tevékenységére, aki megajándékozott bennünket a Duna-Tisza-Duna nagycsatorna elgondolásával.

A könnyesepp vízpára, amelynek szivárványán elsiratjuk azt, aki elment. Ezen a könnyeseppen keresztül nehéz és ritkán sikerül csak éles portrét adni — a későbbi korok feladata ez. Az embert rajzolva, így kell kezdenem — furcsa lesz, hogy így mondom — te is találkozhattál vele akárhányszor, elsodródott melletted; csöndes esti sétáin senki sem fordult meg utána, mint egy híres színész után, mondjuk: nevét csak a szakörök ismerték. S egészen pontosan senki sem tudta, — néhány ember kivételével — hogy a nagycsatorna kiépítésének eszméje elsősorban az ő szívós harcának eredménye. Talán fél éve láttam az első utalásokat erre, amikor pedig ő már évtizedek óta érlelte magában az egységes vájdasági vízrendszer megteremtésének eszméjét és tizenkét esztendeje már, hogy

konkretizálta önmagában a nagycsatorna tervét. Miközben azonban ezt így, megállapításszerűen leírom, kénytelen vagyok hozzátenni, hogy az csak vulgáris megfogalmazása az eredménynek, hogy a szavak túlkeményen nyúlnak így a pókhálószerűen szétterülő eszméhez, ahogy az kikelt, kivirágzott benne. Sokkal hátrább kell nyúlnunk, időben sokkal hátrább, a fiatalkorába. Ahogy ő maga mondta és mosolyogva idézte Fausztból:

*Mikor cseng az ásó, engem elragad
Az árnak szab határokat!*

Az ásó örök nagy hatalmát látta a kubikusok kezében. Mennyit beszélt erről, a földmunka, a föld megmozgatásának óriási eredményeiről a mi tájunkon! Igen, már fiatal mérnök korában megérezte, mit tettek azok, akik a nagy vizeket itt szabályozták, akik csatornáztak. Járt a Duna mellett és a régi csatorna partján leste, figyelte a vizek áramlását. Régi volt ez a gondolat őbenne és még régebben ült az előző századok mélyén: ezekben merült el Mirkov, mielőtt még önmagának bevallotta volna mindezt. Egyik tanulmányában ezt így fogalmazta meg: „Ez a mi utunk (a nagy csatornáé) ezen tevékenykedtek az ősök a múltban és nekünk is ezt az utat kell járni, ezt kell követni.” Az eszme vékony pókhálója mögött lelki szemei előtt mindig ott mozogtak a Kiss-fivérek, különösen Kiss József a XVIII. század végének ez a mérnök-zsenije, az első csatorna megalkotója, aztán a kalandoséletű Türr István. Ezek munkálkodására, tevékenységére és életére rámutató minden sort összegyűjtött. Teljes egészében szemlélte a múlt küzdelmeit, de tisztában volt a korábbi társadalmi rendszerek nagy ellentmondásaival is, és azzal, hogy a korábbi korszak miért nem tudta megvalósítani azt a régi, nagy álmot, hogy az ember teljes egészében úr legyen a vizek fölött.

Persze nehéz kitapogatni, s ő közvetlenül sohasem vallotta be, (ahhoz túlszerűen is volt) melyik pillanata lehetett a legnagyobb elhatározásé. Tény, hogy 1947-ben a csatorna, a Duna-Tisza-Duna nagycsatorna építésének eszméje már konkrétum volt. Konkrétum, kézzelfogható, hiszen teremnek is beillő irodájában egy hosszú asztalon már ott volt egy óriási, domborművű térkép — a nagy álm megvalósulásának terve a legfőbb útvonalakkal és adatokkal. A talajmérés, szondázás, az útvonal kiterjesztésének lehetősége még nagyban folyt ugyan, az adatokat a későbbi valóság felépítéséhez még egyre szállították a mérnökök, a dombormű hol itt, hol ott változott, de egészében a csatorna általa elképzelt útvonala megmaradt. Akkor még — ötvenhétéves volt — munkabírása nagy erejében és lendületében százfélé járta a figyelme. S az nemcsak mérnökj dolgokra terjedt ki — sohasem nézte tisztán technikai szempontból terve megvalósulását — hanem gazdasági, sőt egész társadalmi hatása szempontjából.

Agyának termelékenységre jellemző, hogy szinte párhuzamosan nagy művével — ezt csak kevesen tudják róla — ott futott megálmodott tervei között a déliblái homokpuszta termékennyé tétele is (talán elsősorban ezért irányította a csatorna útvonalát át Bánátba!) — ennek a pusztaságnak, Európa legnagyobb „homoksivatagának” élete szintén három évtizeden át foglalkoztatta. Erről is rengeteget tudott, összegyűjtötte a vonatkozó irodalmat és öröm volt hallgatni tájleírásait, megfigyeléseit, emberjellemzését. Elég sűrű tevékenységet fejtett ki eszméi, álmai, tervei népszerűsítésére — sajnos még így is szűkösen, hogy többet tudjunk róla — valójában azonban (ezt mosolyogva vallotta be) irigyelte azokat, „akik könnyen bánnak a szóval és jól felrajzolják mondanivalóikat”. Munkaszobájának bőrfotójeiben sűrűn találhattál újságírókat, filmembereket s ő örömmel és bőséges szóval irányította ezek figyelmét a készülő csatorna eseményeire.

Kissé összetörve, lesújtva akkor láttam, amikor 1948 után világossá vált, hogy hazánk jó darab ideig nem lesz abban a helyzetben, hogy a csatornát megvalósítsa. S ekkor kezdődött az a hősi korszak életében, amely annyira jellemezte kitartását: nem mondott le terveiről, nem és nem! S fáradhatatlanul folytatta munkáját. Bízott benne rendületlenül, hogy szocialista építésünkben el kell jönni a napnak, hogy ismét rátérelődik a figyelem a csatornára. Előbb „a Csatorna önmagát építi ki” jelszavával (megint csak termékeny, nagy ötlet!) a frontális teljes kiépítés helyett az úgynevezett „kisöntözést” ajánlotta, amikor szakaszonként hódítva meg Bácska egyes vidékeit, különösebb anyagi megerőltetés nélkül valósíthatnánk meg az öntözögzdálkodást és a termés hozam növelését. azzal, hogy az egyes szakaszok összekapcsolása képezné aztán a jövőendő nagycsatorna útvonalát. S elgondolásai nyomán nem is szünetelt huzamosabb ideig soha a munka, sőt jó részeredményeket is hozott.

Mirkov megérhette azonban teljes győzelmét is: az ország, egész társadalmunk hazánk legjelentősebb közmunkájának nyilvánította s így fogadta el a Duna-Tisza-Duna csatorna tervét és hozzá is fogott a terv megvalósításához.

Emberi portréjának teljes megrajzolásához sok anyagot gyűjtöttem: most csak a könnyesepp vízharomatjának prizmáján búcsúzom tőle, Nikola Mirkovtól, aki nagy-nagy embere volt ennek a tájnak. Életművének igazi nagyságát csak az elkövetkező nemzedék fogja teljes mértékben átérzeni és értékelni.

SZÁZ VIRÁG

Az utóbbi időben eddig nem tapasztalt élenkség jellemzi a kínai irodalmi életet. A sztálini idők szovjet irodalmából importált szegényes, művészietlen „realizmus” kereteit szétzúzták és az oly gazdag hagyományokkal rendelkező kínai irodalom új virágzásnak indult. Hivatalosan ugyan nem sok változott. Go Mo Zso, a kínai íróegyesület elnöke továbbra is vezetőszerepet tölt be. Nem vonult vissza, de alávétette magát a lírai nevű „száz virág” mozgalom elveinek.

Idézzük Mao Tung közművelődési miniszter szavait: „A közelmúltig íróinknak gondolniok sem lehetett semmiféle „l'art pour l'art”-ra. Ma minden meg van engedve: realizmus, romantizmus, szimbolizmus, naturalizmus, sőt a téma megválasztása is.” Ez az utóbbi megjegyzés világosan elárulja, milyen lehetett a helyzet néhány évvel ezelőtt, ha most a szabad téma-választást, az őszinte alkotás legelemibb feltételét is olyan nagy fordulatnak és engedménynek tekintik.

Mao Ce Tung közvetlenül a háború után így fogalmazta meg az irodalom jelentőségét és szerepét Kína új életében: „Az irodalomnak kétféle vonatkozása van, politikai és művészeti. A politikai vonatkozásnak állandóan háttérbe kell szorítani a művészetit”. E hivatalos álláspont értelmében „irodalmi főtanácsot” alakítottak, amely minden egyes művet elbírált, aszerint hogy politikai szempontból megfelelő és nyomdaképes-e. Az egyik elismert „remekmű” ebben a korszakban a „Li falu átalakulása” című regény volt. „Ebben a könyvben”, írta róla a kritika „egyetlen esemény sincs, amit a szerző tévesen, a valóságtól eltérően írt volna le. Nincsen benne egyetlen világnézetű tévedés sem...” stb.

Az akkori irodalmi helyzetre jellemző az alábbi eset is. Ju Ping Po egyetemi tanár, ismert műbíráló 1953-ban esszét írt egy XVIII. századbéli szerelmes regény hősnőjének tragédiájáról. Az „Álom a piros szobában” — ez a regény címe — a törékeny és gyöngéd Lin hercegasszonyról szól, akinek egyetlen eledele a fecskéfécszek-leves. Egy rokona beleszeret, de a család úgy határoz, hogy inkább egészséges asszonnyal nősitik meg. A ször-

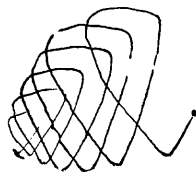
nyű hír hallatára Lin nevetőgörcsöt kap és meghal, rokona pedig kolostorba vonul. Ezt az érzelgős régi történetet választotta tanulmányozása tárgyául a fentebb említett egyetemi tanár. Li Hszi Fan, hivatalos kritikus éles szavakkal támadta meg: „Az ön tanulmánya csupán szerelmes történetekkel, a nő tizenkét szépségének leírásával és egyéb badarságokkal foglalkozik. Nem sejtette meg, hogy ez a regény ugyanakkor erőteljes tiltakozás is az elnyomás ellen. Az ön számára ez csak a naturalizmus csúcsalkotása, holott voltaképpen a realizmus első jelentkezése irodalmunkban.” A hivatalos helyről elhangzott bírálat után alaposan nekiestek a szerencsétlen professzornak és szolgálatkész önbírálata se sokat segített rajta.

A helyzet egyre súlyosbodott. Az úgynevezett „szocialista realizmus” szabályainak és elveinek bürokratikus betartása elidegenítette még azokat az írókat is, akik meggyőződésükben és munkásságukban igazi kommunisták voltak. Valóságos vihar tört ki, amikor az íróegyesület egyik közgyűlésén Hu Feng író felsorolta a kínai kommunista író fejébe vert öt tört: „a marxizmus elméletének leszűkítése és elferdítése, az írók túlzott kiegyenlítése a többi népréteggel, a gondolkozás uniformizálása, az úgynevezett népi stílus kizárólagos erőszakolása, napi politikai célok érvényesítése az irodalomban és a művészetben”. Hu Feng persze rosszul járt, kollégái még elvtársnak sem akarták nevezni. „Hu Feng úr a marxizmus mögé rejtőzik, hogy alááshassa” — írták az újságok. A vádak közt emlegették egyik fiatal követőjének regényét is, a fiatal író ugyanis a koreai háborút választotta regénye keretéül. Az egyik regényhős, egy kínai önkéntes, beleszeretett egy fiatal koreai lányba. „Súlyos sértés hadseregünkre”, írták a bírálók. „Katonáink harcoltak s nem volt idejük szerelemre gondolni”. Hu Feng nem tagadta meg nézeteit, nem volt hajlandó önbírálatot tenni közzé. Heves hajsza indult meg ellene. Csang Kaj Sek titkos ügynökének neveztek. A fejét követelték.

A helyzet azonban már változóban volt. Hu Feng életben maradt, szabadlábra helyezik. „Ha beismerné tévedéseit”, mondta Mao Tung miniszter, „megbocsátanánk neki, de semmiképpen sem végezzük ki. Csak azokat az ellenforradalmárokat büntetjük halállal, akik gyilkoltak, márpedig ő nem tartozik közéjük.”

A következő hónapban végleg beállt a fordulat. Veszélyesen megingott az addig úgynevezett „irodalmi mandarinok” helyzete. A párt központi vezetősége hivatalos bírálattal illette az addigi állapotokat. „Nem engedünk meg semmiféle előjogokat az akadémiai körökben. Senki sem lehet kizárólagos döntőbíró és ítéletmondó. A vitának ezentúl meggyőzősen, a tényeik megvitatásán és tiszteletbetartásán kell alapulnia. Szólásszabadság van, súlyos hiba adminisztratív intézkedésekkel dönteni meg az ellenfelet és megfosztani a lehetőségtől, hogy válaszoljon a bírálatra. A kisebbség fenntarthatja saját különvéleményét”.

A „száz virág” elmélete azonnal meghódította Kína egész kultúrközvé-
leményét. Valamennyi bíráló, köztük Li Hszi Fan is, a múlt tévedéseire ve-
tette magát. Az utóbbi például így ír: „Mindenképpen szükséges volt, hogy
a párt ilyen politikát alkalmazzon. Ez majd elősegíti a kultúra és civi-
lizáció felvirágzását, mert az irodalom és a művészet nem virágozhat, ha
csak egy virágot engedünk nőni, bármilyen szép is legyen. Sok virágra,
száz virágra van szükségünk”. Li Hszi Fan véleménye szerint a realiz-
mus mégis a főirány marad Kínában, tekintve, hogy a hagyományok is
arra utalnak. „Régebbi íróinkra Gorkij, Zola, Balzac és mások hatottak.
Az elmúlt években meg akartuk teremteni a sajátosan kínai realizmust,
amely inkább megfelel az elnyomás elleni harcnak. Ám megfeledeztünk
arról, hogy a különféleség az élet egyik legfőbb törvénye...”

JUHÁSZ GÉZA

CSÉPE IMRE NOVELLÁI

CSÉPE IMRE: TARISZNYÁS EMBEREK, NOVELLÁK
MINERVA KIADÁSA, SZUBOTICA, 1957

Sok kérdés tisztázásával adósa a kritika irodalmunknak, s egyik ezek közül Csépe eddigi munkássága. Alkalmi recenziókon kívül alig foglalkoztak vele, mint ahogy másokkal sem. Ezenkívül pedig általában kétféle igazságtalanság szokta érni Csépét: sokan kézlegyintéssel intézik el tanulatlanságát, megállását a fejlődésben, mások pedig fenntartás nélkül lelkesednek érte, s — leginkább a költő kárára — nyugtatják, legyezik hiúságát és elaltatják önkritikáját. Nem vitás, hogy mindkét álláspont helytelen és igazságtalan, s nem járul hozzá Csépe gyengeségeinek tudatosításához és nem serkenti önképzésre. Tarisznyás emberek című novelláskötete, amely nemrégén hagyta el a sajtót, beszédesen bizonyítja mindkét álláspont tarthatatlanságát. Akárhogy nézzük is azonban a dolgot, a tény marad: Csépe itt van, innen-onnan két évtizede ír, írásait minden lap közli, a közönség jó-része olvassa, szereti, sőt kötetei jelennek meg, s el is fogynak stb. Ezzel szemben az is tény, hogy erényei mellett komoly és elemi hibái, fogyatékoságai is vannak.

A jelen írás célja természetesen nem lehet egész költői pályájának lemérése és értékelése, csak fenti kötetével kíván foglalkozni, de ezzel kapcsolatban megkísérli egy-két

kérdésnek legalább a fölvetését, elméleti megfogalmazását, s ezzel magyarázatot keresni Csépe munkásságára, mint irodalmunk egyik sajátos jelenségére.

Már indulása és annak körülményei bizonyos mértékig meghatározzák további fejlődését. Föllépése az irodalomban a két világháború közötti korszakra esik, amikor a magyar parasztságból egész sor író és költő indul el az egyre terebélyesedő népies mozgalomban. A régi Jugoszláviában ez a magyar irodalom kezdetének a korszaka, ami azt jelenti, hogy nem volt megfelelő irodalmi fórum, nem voltak társak, barátok és ellenfelek, s nem volt olyan, a politikával és szociográfiával szoros kapcsolatban álló mozgalom, mint a népiesek mozgalma. Nem véletlen ezért, hogy Csépét, a paraszti östehetséget gyakran exotikumszámba vették és részben divat kérdése is volt a parasztköltő dicsérete. Természetes, hogy mindez nem általánosságban, csak kizárólag és konkrétan Csépre hathatott úgy, ahogyan hatott. Nemcsak az objektív, hanem a szubjektív körülmények is, műveltségi színvonal, politikai és irodalmi iskolázatlansága szabják meg fejlődését és ejtik ismételten abba a hibába, hogy vállalja az exotikum szerepét és erényt igyekszik faragni tanulatlanságából, az ösztönösségből.

Ez az ösztönösség egyik legfőbb jellegzetessége Csépe költészetének. Lírájában természetesen éppen úgy megnyilvánul ez, mint epikájában, de itt talán még szembeötlőbb és gyakran bántóbb is. Ösztönösen válogatja a tárgyat is, a kifejezésformákat is. Ha például jelen kötetének kiadási évét nem látnánk, nyugodtan ráfoghatnánk, hogy századunk harmincas éveiből való írásokat olvasunk. S nemcsak azért van ez így, mert egyetlen olyan írás sincs a kötetben, amelyről kétségtelenül megállapíthatnánk, hogy mai életünkről szól, hanem még inkább azért, mert az írói szemléletmód nem mai.

Önmagában az a tény, hogy az írások nagy része — a legjobb esetben — a két világháború közti szegényparaszt, falusi napszámos, kubikos helyzetéről szól, még nem tenné régiessé őket, ha a mai költő szemléletmódján átszűrve kapnánk, ha a mai költő beszélne belőlük. Nem a tárgy a lényeges, — habár ez sem mellékes —, de az a mód, ahogyan azt a költő látja és láttatja. S hogyan látja és láttatja Csépe a dolgokat? Lényegében úgy, ahogyan akármelyik kisparaszt vagy napszámos látja. S vajon a költőt csak az különbözteti meg osztályának átlagos tagjaitól, hogy ezt szép képekkel, díszes kifejezésekkel ki tudja fejezni? Aligha. A költőnek — József Attila szavaival — „tudatos jövőbe” kell látnia, és elengedhetetlen, hogy osztályának helyzete, tudata magasabb színvonalon nyilvánuljon meg műveiben, mint osztálya többi tagjának gondolkodásában. Csépe azonban a tárgyat sem aszerint válogatja meg, hogy tud-e vele valami lényegest mondani vagy sem, hanem úgy tűnik, hogy egyszerre mindent fontosnak, közlésre, ábrázolásra méltónak tart, ami a parasztság körében történik, s azt úgy is mondja el, ahogyan megtörtént, ahogyan látta, sőt ahogyan hallotta. Ilyen esetben pedig nem látni a költőt, aki aktív mű-

vészi tevékenységével átlényegíti a dolgot, fölfedi a lényegét, felvillantja, megláttatja a tipikust. Sőt néha még ezen is túlmegy és helyenként bizonyos paraszti romantika keríti hatalmába. Mintha néha ő maga is az exotikumot keresné a falu életében. Utalhatunk itt Az eldobott gyűrű, Mirtusszirom a Tiszán, Mea culpa, A bosszú és az Üstökös hátán című írásokra. Ezekben szinte eltűnik a falu szociális struktúrája, az élet gazdasági-társadalmi alapja és a tragédiáig felfokozott — egyébként levegőben lógó — szerelmi konfliktusok ábrázolása lesz a cél, önmagában és önmagáért, vagy bizonyos nosztalgikus múltbanzés (Az üstökös hátán).

Csépe művészi ösztöne azonban helyenként remek eredményeket is csillogtat. Nagyon nagy kár, hogy ez nem tudatosodik nála, s nem lesz általános, csak szórványos jelenség költészetében. Kétségtelenül értékes írások azok, amelyek a bácskai béres sorsáról szólnak, aki a gazdag svábok tanyáin verejtékezik látástól vakulásig és nyomorog, míg gazdjuk tömi a hasát és erszenyét. Gyakran alig néhány szóval, egy-két tettel nagyszerűen jelenít meg egy-egy típust, s a béres legfőbb vonásait, mentalitását villantja meg (Tamás bácsi meg a süldők, Szarkafészek, Sándor helyet keres).

Úgy találok, hogy külön kell foglalkozni a Tarisznyások című elbeszéléssel. Arról szól ez az írás, hogy egy szegény család nem talál kiutat a nyomoruságból, s az öregapó elhatározza, hogy koldulási engedélyt kér a jegyzőtől. Mikor megkapja és hazatér, a következő párbeszéd folyik le közte és lánya között:

„— Hun, vót, ke? — állt elébe ölen összetétt kezekkel az anyám.

— A dógomon, lányom — tipegett az asztalhoz öregapám s a zsebéből kiforgatta a csikliket, amit útközben szedegetett. — Ehun van e! — nyúlt bele belső zsebébe, s egy írást húzott elő, amin a község

pecsétje lilázdott. — Itt az engedély! — tartotta anyám elé a remegő papírost. — Szó nélkül ideadta a jegyző. Azt mondotta: Megérdemli kend, Miska bányám, mert jóra való, rendes ember vót ke... — S mintha egy kicsit büszke is lett volna, míg kizotyögte magából a szavakat.”

Ebben a néhány mondatban a bácskai béres, a hajdanj alázatos jobbágy legtalálhatóbb jellemzését nyújtotta az író. Szinte úgy érzem, hogy csak rontanám a hatását, elevenségét, tömörségét és mélységét, ha magyarázgatni kezdeném. Azt hiszem, ez volna az, amit Csépetől a vajdasági magyar irodalom joggal vár, s amit Csépe nyújthatna is, sőt talán csak ő nyújthatna. Ma is élnek bácskai parasztok, ma is van különféle gondjuk-bajuk, reagálnak a mai eseményekre is. Ezt a mai reagálásukat pedig csak akkor érthetjük meg a maga teljességében, ha ismerjük a múltját is, ha tudjuk, hogy húsz évvel ezelőtt nem nyugdíjért járt a községházára a kiöregedett béres, hanem koldulási engedélyért. és „mintha egy kicsit büszke is lett volna” arra, hogy megkapta ezt az engedélyt, mert „jóra való, rendes ember vót”. De az ilyen helyzetek és jellemzések megválogatásában nem elég csak az ösztönre hallgatni, ehhez írói tudatosság is kell.

Csépe különben lírikusként jelentkezett az irodalomban, s az is maradt, jóllehet az utóbbi években prózával is foglalkozik. S ha ezt elbeszéléskötetével kapcsolatban állapítjuk meg, akkor ezzel prózai írásainak is egyik fontos sajátására igyekszünk rámutatni: Nem véletlen ezért, hogy a kötet legszebb darabjai tulajdonképpen nem is elbeszélések, nem is epikus művek, hanem prózában írt líra. Idézzük talán a Madártemetés című írást amely az egyik legszebb ezek között. Annyi történik benne mindössze, hogy egy varjú leszáll a birkák közé, a puli átharapja a nyakát, s az

öreg juhász eltemeti a madarat. S ez az esemény sem lényeges itt, csak azért van, hogy egy komor későőszi hangulatot érzékeltessen. Mindez kissé tömörítve egy versben is elfért volna, s talán csak az a képgazdagság feszítette szét a versformát, amely szintén jellemzi Csépe prózáját, akárcsak líráját. Ennek a kimeríthetetlen képgazdagságnak a szemléltetésére sok példát találhatunk a kötetben, de leginkább az említett írás kívánczik ide, mert ezen mindjárt azt is megláthatjuk, hogy ezeknek az írásoknak — epikus mondanivaló híján — éppen ez a lényegük. Az első kép mindjárt ennek a hangulatnak bevezető akkordját üti meg: „A horgosi vasút oldalában száraz, nagy öregembert rángat a szél. Mintha vállánlógó ócska szűréből akarná kifordítani. Hóna aló juhászból kandikál elő, rézkampója csillog a bágyadt nap-sütésben. Kucsmája hegyesre ütve szúr bele a sziszegő légbe, ami mint láthatatlan hegedűvonó cincogtatja a vasútmenti huzalokat.” S ezzel fejezi be az írást: „Az erdő felől ködöt göngyöltett szél, mintha szürke szemfedőt terítene az alvó táj fölé, amiben úgy álltak a ragácsfák, mint a sirató asszonyok, tüskéikről könnyecseppek potyogtak a varjú sírja fölé.”

De nemcsak önmagukban szépek ezek a képek, hanem — az ilyen lírai hangulatú írásokban — szerves részei is az egésznek, s igen kifejezők, plasztikusak. A tájak — még az ilyen halálhangulatú tájak sem — nem holtak Csépenél, hanem élnek, megelevenednek előttünk, dinamika, mozgás van bennük: A szél ki akarja forgatni az öreg juhászt a szűréből, a vasútmenti huzalokon hegedűvonó lesz, amely cincogtatja őket, aztán pedig göngyölti a ködöt, s az egyszerre szürke szemfedő lesz, ezt ismét a szél teríti az alvó táj fölé stb. S képek sokszínűsége, változatossága, a helyzethez való alkalmazása azt bizonyítja, hogy nincs benne keresettség, mesterkélt-

ség, hanem a tartalom és forma szerencsés összhangja adja meg e villanások művészi értékét.

Egészében tehát arról tanúskodik a Tarisznyás emberek című kötet, hogy Csépe eredeti költői egyéniség, aki sok érdekest hozott, művészileg hitelest, de akinek számtalan erénye mellett komoly, elemi hibái és fogyatékoságai vannak. Elsősorban tőle — további fejlődésétől és eredményeitől — függ, hogy ne intézhesse el senki közlekedéssel, ne tekinthessék érdekeseknek, exotikumnak. S több is ő exotikumnál, többnek kell lennie, mert a parasztság ma már nem fáradt és beteges urak kuriózumhajtásának a tárgya, hanem társadalmunk fontos, aktív tényezője. Erről a parasztságról írni — akár múltjáról, akár jelenéről — igen felelősségteljes dolog, mert a társadalom e parasztság tudatos és magas művészi színvonalú megnyilatkozására kíváncsi. Csépetől joggal várja ezt el a vajdasági magyar irodalom és a jugoszláv társadalom, mert Csépe Imrében adva vannak az ehhez szükséges művészi kvalitások.

*

Még egy kérdésre ki kell térni a Tarisznyás emberekkel kapcsolatban, ami nem csupán a szerzőre vonatkozik. Meg kell állapítani, hogy a Minerva könyvkiadó vállalat igen mostohán kezelte Csépe kötetét. Nem akarom ezzel menteni a szerzőt a felelősség alól: elsősorban az ő megbocsáthatatlan bűne a nyelvi pongyolaság, a nyelvtan, sőt a helyesírás elemi szabályainak is sorozatos megsértése, de végző fokon a kiadót terheli a legfőbb felelősség, mert ő adja közvetlenül az olvasó kezébe a könyvet. A kiadó feladata ráncba szedni a kéziratot, ha ezt a szerző elmulasztot-

ta, illetve ha már közlésre elfogadta és nem adta vissza a szerzőnek megfelelő megjegyzésekkel. Nem lehet elhallgatni azokat a súlyos nyelvi hibákat, amelyek a kötetben hemzsegnak, mert minden könyv, amely nálunk megjelenik, bizonyos mértékben reprezentálja irodalmunkat, kulturális életünket, s általában mindnyájunkat. Az ilyen reprezentálás ellen pedig szinte kötelességünk tiltakozni, s ezt a tiltakozást elsősorban a kiadó címére küldjük. Példát? Sajnos, nagyon sokat lehet találni. Vegyünk néhány igen jellemzőt: „Nem tudom, *nem-e* a Pista felesége?” (46. old.); „*De várhatott-e* volna ennél jobb embert...” (138. old.); „*menyország* bu...” (47. old., de több helyen is); „*Aztán* nehogy megmond, hogy...” (50. old.). Különösen szembetűnő, hogy majdnem kizárólag az „ami” vonatkozó névmást használja — akár olyan mellékmondatról van szó, amely a főmondat egészére, akár olyanról, amely csak a főmondat egyetlen részére vonatkozik. Pl.: Az állomás, *ami* a faluhoz...” (111. old.); „Ugyancsak rángatta kifelé a vizet a kútból, *amit* egymás után lötyintetett a nagy favájúba...” (58. old.). Amint látjuk, itt még fogalomzavar is állt elő, mert a logika szerint azt kell értenünk, hogy az illető a kutat lötyintgette egymásután a nagy favájúba (ly!), ha pedig a vízre vonatkoztatjuk az *amit*, akkor az a képtelenség sül ki, hogy azt a vizet rángatta ki a kútból, amelyet előbb a vályúba öntött. Vannak aztán ilyen értelmetlenségek is: „*Nincs élményem a két fogalom gyakorlatából*” (!) (38. old.) és ilyen elemi nyelvtani és stílusi hibák: „Tekla néni meg-megakadt egy-egy szederszárban, *ami* ülepére rántotta a kévék között, *amiket* nagy szuszogással cipelt az ura elé, *aki* körösztebe rakta őket.” (182. old.). Ehhez talán nem is szükséges magyarázat.

IVAN IVANJI

DRÁMÁK A SZÍNPADON ÉS A VALÓSÁGBAN

Németországban még mindig emlegetik a tizennyolc atomtudóst, akik tiltakoztak az ellen, hogy Nyugat-Németországot felszereljék atomfegyverekkel és megfogadták, hogy semmivel sem segítik elő ennek a szörnyű fegyvernek a fejlesztését. Néhányan közülük közreműködtek azokban a kísérletekben, amelyekkel atombombát akartak teremteni Hitler számára. Kétten tanárai voltak Oppenheimer és Teller tudósoknak. Az előbbi irányította a világ első atombombájának, az utóbbi pedig az első hidrogénbombának az előállítását. Max Born tanár, az 1954 évi fizikai Nobel-díj nyertese ezzel kapcsolatban a következőket írta:

„...mindketten, Oppenheimer és Teller, mint egyébként Fermi és több más, köztük orosz fizikus is munkatársaim voltak Göttingenben, jóval a mostani események előtt, abban az időben, amikor még volt tiszta tudomány. Szép dolog az, ha az embernek ilyen okos és ennyire rátermett munkatársai vannak, mégis azt kívánom, vajha lennének kevésbé okosak, de bölcsőbbek. Bizonyára az én hibám, hogy tőlem csak a tudományos kutatás módszereit sajátították el és semmi többet. Okosságuk miatt az emberiség most szinte kétségbeejtő helyzetbe került...”

Majdnem százhusz év eltelte után ez a második eset, amikor német tudósok azzal vonják magukra a világ figyelmét, hogy erélyesen szem-

beszállnak az uralkodó rendszerrel és energikusan sikraszállnak az emberiességért és magasabbrendű humánus elvekért. Érdekes, hogy 1837-ben is éppen Göttingenben, ebben a régi egyetemi városban mondott le állásáról hét egyetemi tanár, tiltakozásul a hannoveri herceg zsarokasága ellen. A tizennyolc tudós felhívása most is Göttingenből van keltezve, és azzal arra emlékeztet, hogy a német tudománynak kedvező, haladószellemű hagyományai is vannak. Négy fizikai Nobel-díj (1914 Max von Laue; 1932: Heisenberg, 1944: Hahn; 1954: Max Born) és az a tény, hogy a tizennyolc tudós neve közvetlenül vagy közvetve kezdettől fogva kapcsolatban van az atomfizika minden lépésével — szembehelezkedik Adenauer politikai utazgatásai közben szerzett tucatnyi „tiszteletbeli doktorátusával”. Adenauer mégis így bölcsekedett: „Hamar az urak mondanak akartak valamit, jöttek volna el előbb hozzám és kérdeztek volna engem!”

És mint ahogyan az utóbbi évtizedekben majd minden németországi eseménynél, most is hallatszik Bertold Brecht szava — noha már majd egy esztendeje halott. Mintha a nagy költő látnok, próféta lett volna. Halála előtt új darabjának bemutatóját készítette elő. Gallileiről írta, az igazságot kereső, kutató tudósról, aki összeütközött az igazság kimondásának bonyolult voltával és az igazság ismerőjét terhelő felelősséggel. Együttal Einsteinról is készített darabot, arról a tudósról,

akit lelkiismeretfurdalások gyötörték, mert többet látott, mint amennyit ma a többség lát; előrelátta, hogy pokoli módon visszaélnék a tudománnyal és halála előtt a következőket írta: „Ha meg lettem volna győződve, hogy Hitlernek nem sikerül létrehozni az atombombát, sohasem segitettem volna, hogy az amerikaiak létrehozzák...” És Einsteint említj „A Harmadik birodalom és nyomorúsága” című jeleneinek abban a felvonásában, amely éppen Göttingenben játszódik le, abban a Göttingenben, ahol Max Born a tanár, Oppenheim és Taller a tanítványok — holott akkor még senki sem láthatta meg a kapcsolatot a költői víziók és a laboratóriumokban már szülőfélben levő kegyetlen valóság között.

Brecht természetesen kellemetlen nyugaton és keleten egyaránt, bár Kelet ügyesebben kérédkedik vele. Nem szívesen idézik Brecht nyilatkozatát a művészi alkotás szabadságáról, mert a könyvek, színházanak, képzőművészetnek, zenének és filmnek teljes szabadságot követel, egyetlen korlátozással. A korlátozás: nincs szabadság olyan művek számára, amelyek dicsőítik vagy elkerülhetetlennek mutatják be a háborút, avagy gyűlöletet szítanak a népek között. „A nagy Karthágó három háborút viselt”, írja Brecht. „A város még megtartotta hatalmát az első háború után. Még lakható volt a második után. De a harmadik után már eltűnt.”

Nyugaton elutasították egy színház dotációs kérelmét, mert külföldi turnéján a „Koldusoperát” akarta bemutatni, az elutasító végzés indoklásában pedig a nyugatnémetországi belügyminisztérium és külügyminisztérium egybehangozón azt állítja, hogy „Brechtnek, az írónak sem most, sem a jövőben nincs jelentősége”. Keleten viszont még a halála alkalmából kiadott brosrában is beismerik: „Brecht kellemetlen volt nem csak politikai ellenfele, hanem politikai barátai számá-

ra is, mégpedig barátainak sokkal mélyrehatóbban, kifinomultabban kellemetlenkedett.”

És mégis *post mortem* nyugaton és keleten egyaránt színrehozzák eddig még nem játszott darabjait. Így aztán a színházi idény — amely nálunk is azért érdekes, mert soha még egyetlen szerzőt sem hoztak színre annyi színpadon Jugoszláviában, mint az idény Brechtet — az egész világon azzal gazdagodott, hogy átéli Brecht régebbi és újabb keletű, eddig még előadatlan darabjainak első bemutatóit. Brecht színháza, a „Berliner Ansambel” özvegye, Helene Weigel, meg barátja és tanítványa, Erich Engel rendezésében színrehozta a „Gallilei”-t, amelynek próbáin még a szerző is részt vett. Ezt a darabot mutatták be a nemzetek színpadán a Párizsban megrendezett „Brecht Hét”-en. Ugyanakkor Majna-Frankfurtban színrehozták a „Simone Machard látomásai” című darabot, a modernizált Szent Johannabrechtli változatát. Főszerepét, egy tizenegyesztendős leányt, — akinek a hitleri csapatok franciaországi bevonulása után az a látomása támad, hogy ő az Orleánsi Szűz és ezért felgújtja a náciik benzinkészletét, — a keletberlini tíz éves Dorothey Jocht alakítja. Brecht ezt a darabot amerikai emigrációban írta Lion Feuchtwangerrel együtt. Végül a varsói Hadseregsház az egész világon először színrehozta „Svejk, a jó katona” brechti változatát „Svejk a jó katona a Harmadik Birodalomban” címen, egy Svejk kalandjait, aki ugyanazt a nevet viseli, mint Hasek halhatatlan alakja, csakhogy most már ária módon ipszilonnal írja.

Igy tehát a hagyatékában talált három színmű és a negyedik, az Einsteinról szóló, amelynek megírásába éppen csak belefogott, éppen úgy mint legnagyobb drámai műve, az „Anyánk, a bátorság” ilyen vagy amolyan módon beleilleszthető Németország és az egész világ időseiről politikai valóságába, ami ennél

a szerzőnél nem is meglepő. Hiszen a világ is mint fáradhatatlan, rendkívül éles és nyílt politikai harcost, mint mindig időszerű szónokot és mint az akciók zászlóvivőjét ismerte. Nagyobb meglepetést keltett egy müncheni színházi bemutató előadás, amelynek szerzője Brechtől teljesen eltérő módon, de Brechtéz és saját korábbi művéhez méltón gunyoros, keserű és maró ítéletet mondott a helyzetről. Erich Kästner „Diktátorok iskolája” című darabjának bemutatójáról van szó.

Ha mellőzzük egyes verseit és epigrammáit, „Fábián” című regényének megjelenése óta Kästner nem tartotta szükségesnek, hogy kipróbálja erejét a társadalmi harcok szerepében. Megelégedett azzal, hogy Európa egyik legnépszerűbb gyermekírója és humoristája, aki nem felejt el csipkelődni, ha valami nem nyerte el tetszését, de akinek sohasem vethették szemére bírálói, amit most, ez alkalommal a müncheni „Abendzeitung” című lap recenzistája írt róla: „Még sohasem láttuk Kästnert ilyen keménynek, nem látuk, hogy gyűlölni is tud”.

Vajon mi vitte Kästnert, aki mindenkor mindenkit szeretett, abba a helyzetbe, hogy gyűlölni is megtanuljon?

Már az sem világos, hogy Erich Kästner színpadi művének mi a mufaja. A könyvben az áll, — mert a mű könyvalakban is megjelent — hogy komédia. A kritika azt állítja, hogy szatíra. A színészek, akik színrehozták, azt mondják, hogy tragikomédia. Maga az író gúnyolódva azt mondja, hogy darabja maga az igazság: „Az ember elérte, hogy minden túlzás nélkül önmaga karikatúrája lett. Karikatúrája ma egyben portréja is”

Cselekménye nem túlságosan bonyolult. Egy elképzelt országban már nem az a diktátor uralkodik, aki az országot megteremtette, hanem tökéletes hasonmása. A diktátort rég megölték. Helyette hozzá hasonló emberek uralkodnak, akiket

a diktátorok iskolájában képeznek ki. Az iskolában tulajdonképpen bábokat nevelnek, akik mindenben, még külsőleg is teljesen az első diktátorra hasonlítanak, úgy hogy senki sem veszi észre, hogy sorrendben már a harmadik, negyedik vagy ötödik hasonmása uralkodik. Am az iskolában lázadás tör ki. A diktátor egyik mása érzelgős embernek bizonyul és szakítani akar a diktatúrával. Barátai támogatják. Az államcsíny sikerül. Am most kiderül, hogy barátainak eszük ágában sem volt megdönteni a diktatúrát, hanem csak kihasználták, mint „trójai szamarat”. Most már azt állítják, hogy „az érzelgős sakkfigura igen kellemetlen”. Előbb elszigetelik, majd megakadályozzák, hogy rádióbeszédet mondjon, halálhírét költik, végül megölik. Az új elnök csak vállat vonja és egyszerűen így menetetözik: „Magát és a rendszert együtt nem menthetem meg”. Mégis az a legrémesebb, hogy mindez csak úgy egyszerűen, mellékesen, kutyafuttában történik, mint ahogyan az egyik színpadi alak mondja: „A tragédiák ideje lejárt. Most a közlekedési balesetek korát éljük minden keresztútnál és a politikai életben egyaránt”.

Mindamellett, hogy a nyugatnémetországi kritikusok nagy része fel teszi a kérdést, hogy tulajdonképpen mit is akart Erich Kästner mondani, Kästner éppen egészen világosan megmondta azt is, hogy kihez fordul és azt is, amit a közönség tudni akar. Szinte bámulatos, mennyire sikerült a kritikusoknak ezt észre nem venni. Talán mint drámai módszer nem a legeredetibb és talán éppen Brechtre emlékeztet, de ami a nyíltságot illeti, nehezen lehet közvetlenebbül megmondani amit gondolunk, mint amikor az egyik színpadi hős hirtelen erős fényezőrt kap fel, a közönségre irányítja és így figyelemzeti a színpadon levő másik három szereplőt:

— Vagyát. Ezek hallgatónak.

A másik három megvető pillantást vet a közönségre és egyikük hidegvérűen megjegyzi:

— Úgy látszik, ezek az emberek már rég nem voltak börtönben. Meghíztak, telezabálták magukat és tejebe szemtelenek is.

A másik:

— Mindannyian beleférnének tíz teherautóba!

A harmadik:

— Ezek az urak nem is tudják, milyen vígan lehet élni gerinc nélkül.

És hogy semmi kétség se maradjon, a meggyilkolt forradalmár, aki nem akart diktátor lenni, már a darab végén, a túlvilágról így kiált a közönség felé:

— Miért hagytatok el engem? Miért hagytatok magamra? Miért?

A darabban sok a kabarészerű jelenet és ezzel is némileg Brechtre emlékeztet, ám sokkal kacagatóbb. Igaz ugyan, hogy a nevetéssel gyilkol. Kästner beismeri, hogy darabját még 1936 óta tervezi, amikor először hallgatta végig Hitler egyik beszédét. Akkor az volt a véleménye, hogy a diktátort meg lehet semmisíteni, ha bebizonyítják, mennyire nevetséges. Természetesen nem került sor rá, hogy darabját bemutassa, sőt be sem fejezte és az idők folyamán az író sokkal borúlátóbb lett, mint amilyen akkor volt. A darab már nem a diktátor kigúnyolása, hanem annak a társadalomnak a satírája, amely megengedi a diktatúrát.

Kästner mégis reagált a kritika majdnem egyhangú megállapítására, hogy a darab nem jó. A „Frankfurter Allgemeine Zeitung” ezt írta: „Az ötlet még nem indokolja meg a darab színrehozatalát, a kabaré-téma pedig nem lesz dráma akkor sem, ha jelenetsorozatra húzzák szét.” Max Christian Felner, Kästner egyik legbékülékenyebb bírálója a „Münchener Merkur” című lapban csak ennyit hoz fel a szerző védelmére: Kästnert úgy kell elfogadni, amilyen, mert ő valaki és valami. Bárki ír, megtörténhet,

hogy elakad a tolla és packát ejt”. Ezért a szerző elhatározta, megmagyarázza, hogy nem ő kínálta fel a darabot:

„... Éppen azért mert kapcsolatom van a színházzal és mert elmegek minden bemutatójára! Ha nem tetszett volna a darab kézírata és visszautasították volna, kellemetlen lett volna. Ha nem tetszett volna és elfogadják — még kellemetlenebb lett volna. Ha pedig tetszett volna, mindenki azt mondja: „Persze, hogyan is utasítanák vissza Kästnert München kellős közepén, amikor minden porcikája müncheni!” Ezért tehát kiadtam a könyvet, ők megvették a könyvkereskedésben és előadták a darabot!”

Jellemző, Kästner szükségesnek tartotta, hogy ilyen módon kissé meghátráljon, hogy védekezzék és reagáljon — a várható — támadásokra. Ám Kästner ebből a szempontból nem Brecht.

Nyugat-Németországban, ebben a furcsa országban, ahol a munkás a kapitalista rendszer mellett is többet keres mint az értelmiség — de természetesen összehasonlíthatatlanul kevesebbet, mint a kereskedő vagy a gyáros — egy időben alig volt hallható az értelmiség hangja, a munkásosztály harca is úgyszólván kizárólag szociális síkon folyt, és nem osztálysíkon. Érdekes, hogy az idén — ebben az évben, amikor megválasztják az új nyugatnémetországi parlamentet — újra igen hangosan és erősebben szót emel az értelmiség, illetve előtérbe lépnek a tudósok és az írók, mégpedig nem csak társadalmi, hanem a magasabbrendű emberi, humánus és teljes igazság nevében. Ezekhez a hangokhoz kell sorolni kétségtelesen a göttingeni tizennyolc tudós felhívását, ilyen hang Brecht régebbi és újabbkeletű drámáinak tiszta tenorja és ehhez a körüshöz csatlakozik Erich Kästner is, aki politikai szempontból sokáig hallgatott, de szava éppen azért súlyosabban esik latba a mérlegen.

NÉHÁNY SZÓ A MAI FRANCIA KÖNYVKIADÁSRÓL ÉS KÖNYVTERJESZTÉSRŐL

Franciaországban évente mintegy 13.000 irodalmi mű jelenik meg. Tizenháromezer új könyv! Csoda, ha az olvasó el nem téved köztük. Szerencsére nem hagyják magára. De amíg egy kézirat, eljut odáig! A kéziratokat a franciák találóan „közönségnélküli irodalomnak” vagy „az irodalom előszobájának” nevezik. Egy közepes könyvkiadó vállalat évente átlag 500, a nagy könyvkiadók pl. Gallimard, Grasset, Le Semil, Hachette, évente 1800 kéziratot kapnak, vagyis naponta 4–5-öt. S ebből nyomdafesték alá kerül a kisebbeknél 3, a nagyobbaknál 10 egy évben. A beérkezett kéziratokat először a kiadóvállalat egy tisztviselője „megszűri” és a szembeszökő badarságokat kivéve az első lektor kezébe adja. Ez elolvasás után javalló vagy nemleges véleménynyel a második lektornak adja, s ha az is javasolja a kiadást, akkor egy lektori bizottság elé kerül. Ez aztán megvitatja irodalmi, politikai és üzleti szempontból is és végleg dönt sorsáról. Ha elfogadják, szerzője hamarosan átlép az amatőr kategóriából az írók sorába. Az elutasított kézirat szerzője pedig folytathatja a kilincselést másutt.

Honnan ez a nagy alkotókedv és ihlet? A kéziratok többsége kezdőké; nagy akarások és nagy reménysek letétei (köztük persze az új nagy tehetségek egetverő kitérései is) — másrészt pedig olyanoké, akik már kikerültek az élet sodrából: derékbetört karrieriek, nyugdíjasok, emigránsok, betegek és kalandorok írásai, emlékiratai, élmény naplói. Párizs emigráns lakónegyedei és vi-

déki egyetemi városok vezetnek a kéziratok beküldésében, a falu a legutolsó helyen áll. Az érdemes írói tevékenység elismerésére és jutalmazására különféle alapítványi díjak szolgálnak, számuk megközelíti a kétezret. A négy „Grand Prix”: a Goncourt-Akadémia, a Fémina, a Renaudot és az Interalliés nagydíja 120–200.000-es példányszámot és egy sereg idegen nyelvre való lefordítást jelent a szerencsés szerzőnek, magán a díjon kívül. Nemrégien voltunk tanúi Françoise Sagan világsikerének, de pl. a nem is a legnagyobbak közé tartozó Grand Prix Vérité 1954 évi nyertesének, a magyar emigráns Arnóthy Krisztinának Budapest ostromáról írt tanúság-regényét is („Tizenöt éves vagyok és nem akarok meghalni”) mindjárt tizenhárom nyelvre leköfötték. Szerencse is kell, mivel a zsűri-tagok nem tévedhetetlenek ítéletükben. Ezt megmutatta nem egy döntés, amelyre rácafoltt később az író fejlődése. A zsűri-tagok száma mindenütt páros, de az elnöknek kettős szavazata van. A döntések „előjátéka” különböző. Például a Goncourt-jutalom tíz lektorja minden hó első szerdáján összeül egy hagyományos vendéglőben és ott megbeszéli az elolvasott műveket. A selejtezés e barátságos megbeszélésen történik, s a végül megmaradt 3–4 mű közül az elsőségért nyílt szavazással egyénenként nyilatkoznak. Így születik meg a döntés minden novemberben, egy nappal a díjkiosztás előtt. A kihirdetés szintén a hagyományos vendéglőben történik, ebéd keretében. Ugyanazon a napon (de udvarias-

ságból csak a Goncourt után) osztják ki mintegy vigaszul a Renaudot díjat egy másik vendéglőben. A Fémina nagydíja az „irodalmi Góthában” elismert 12 neves író nő döntésétől függ. Az Interalliés-díj az újságíró-íróké. Összegre nézve igen jelentős még a monakói herceg díja, amely egymillió frankot és egy hercegi ebédre való meghívást jelent (az idén Marcel Brion történelmi életrajzíró kapta). Egyéb-ként III. Rainer a monakói „állami” nyomdában 1949 és 1952 között kinyomatta valamennyi eddigi Goncourt-díjas művet egy több mint 60 kötetből álló sorozatban, s ennek koronájául alapította a díjat 1953-ban. Érdekes, hogy a párizsi Szajnapart könyvtárúrosoknak is megvan a maguk irodalompartoló díja. (A Prix des Bouquinistes) Célja: valamely nem ismert vagy félreismert szerző egész írói művére felhívni a figyelmet. Feltétele, hogy az illető még nem részesült semmiféle díjban. A svájci-francia Veillon díj 5000 svájci frankját és dicsőségét 1956-ban Camara Laye északafrikai fiatal néger költő kapta a „Fekete gyermek” (L'enfant noir) c. verskötetért.

A francia olvasóközönség a regényt falja. Az olvasók közt végzett közvéleménykutatás eredménye szerint 100 francia közül 32 a nagy regényeket, 18 a szerelmes és kalandos kisregényeket és 11 a detektívregényeket kedveli. A nők 72%-a, a férfiak 51%-a regénykedvelő. A többi műfajok csak ezek után következnek népszerűség és keresettség dolgában.

A könyvek külseje nagy mértékben igazodik a vásárlók igényeihez, ízléséhez és zsebéhez. A silány papírosra nyomott fűzött kiadásoktól a fényűző kivétel minden minőségben van választék. De a közepes jövedelmű francia polgár házi kis-könyvtára részére is hoznak forgalomba hozzáférhető áron kemény-

födélű és művészien díszített kiadásokat. Igen kedvelt a kislakú, keménykötésű és csinos „testhezálló” zsebkönyvtári kiadás, amit az olvasó akár mindig magával hordhat.

Hogyan igazodik el az olvasó a rengeteg új könyv és kiadó között? A francia könyvkereskedők szervezetbe tömörültek (Libraires Associés), melynek hálózata felöleli az egész francia nyelvterületet, beleértve Svájcot és Beneluxot is. Ez a szervezet összeegyezteti a könyvbarátok érdekeit és az üzleti szempontokat. Havi értesítőt ad ki (Actualité Littéraire), amelynek csinos kiállítású, műmellékletekkel, irodalmi szemelvényekkel és fakszimilékkel tarkított füzetet ismertetik az olvasóval a könyvújdonságokat. Több ez mint könyvárjegyzék: a közönség nevelését szolgálja és friss írói interjúkkal, írói arcképekkel, vitacikkkel, emlékek felelevenítésével fölkelti érdeklődését. Szerve a közvéleménykutatásnak is és az olvasók közti könyvcseré közvetítésnek. Tanácsokat ad és sémákat mutat be könyvek elrendezésére, könyvespolc- és bővíthető könyvszekrények képeivel. Ily módon élő, éber és szószóló organuma az írók és olvasók közti kapcsolatnak s általában az egész könyvkultúrának. Ezenkívül hanglemezeket is ismertet és terjeszt.

A könyvterjesztés szolgálatában állnak még könyvtárúrosok és mozgó kölcsönkönyvtárak is, amelyek a kevés üzletű lakótelepekre, nyaralóhelyekre és strandra viszik széjjel a könyveket. Így elégitik ki könyvűrségüket a lakóhelyüktől távollevőknek és kínálnak unaloműzőt a nemolvasóknak.

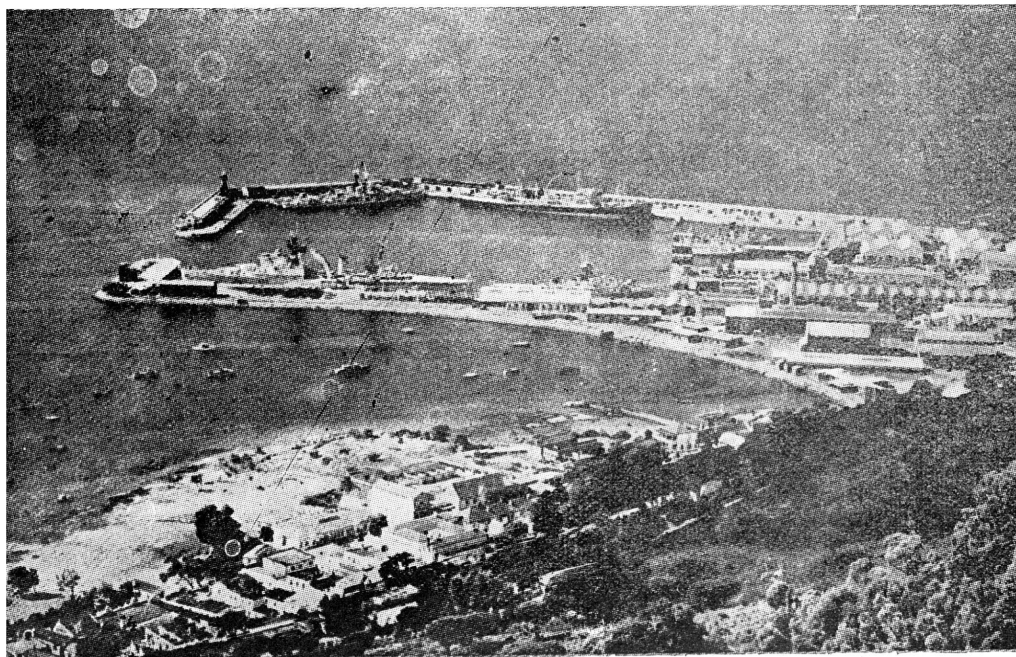
A könyvterjesztésnek nem utolsó tényezője a könyvajándékozás elterjedt szép szokása is. A jelek arra vallanak, hogy az olvasóval való törődés megéri a befektetést, mert arról, hogy a könyv rossz üzlet volna, nincs szó Franciaországban.

DÉLAFRIKAI UNIO

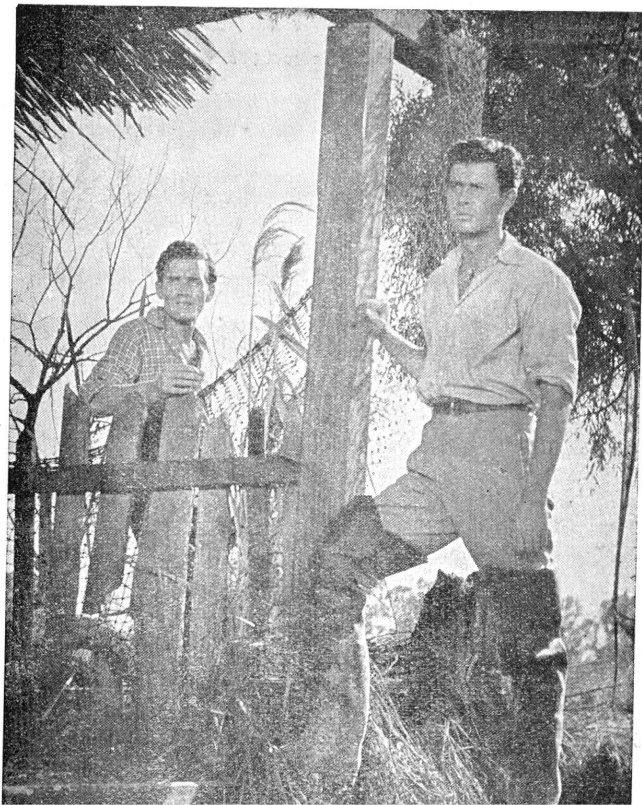
Munka után falvaikba
térnek vissza a néger
munkások

Simonstown, a szépségéről híres kikötő jelentős szerepet játszik az ország gazdasági életében

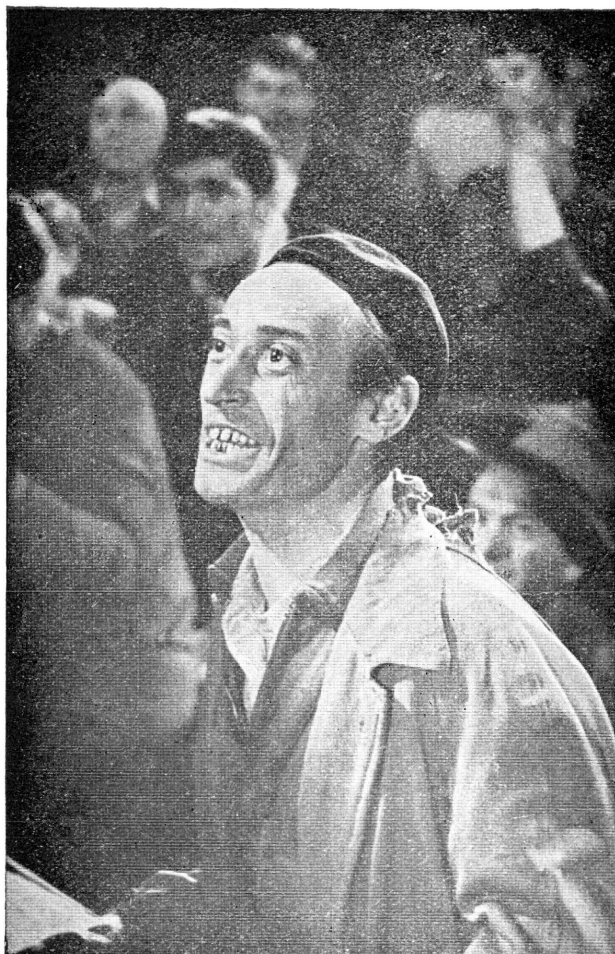
Bostjan, Hladnik Fantasztikus ballada című rövidfilmje
első díjat nyert

Mai tárgyú a Nem volt
hiábavaló című film is

PULAI
FILMFESZTIVÁL

Nagy sikertarotott és
díjat is nyert a Szom-
baton este című film

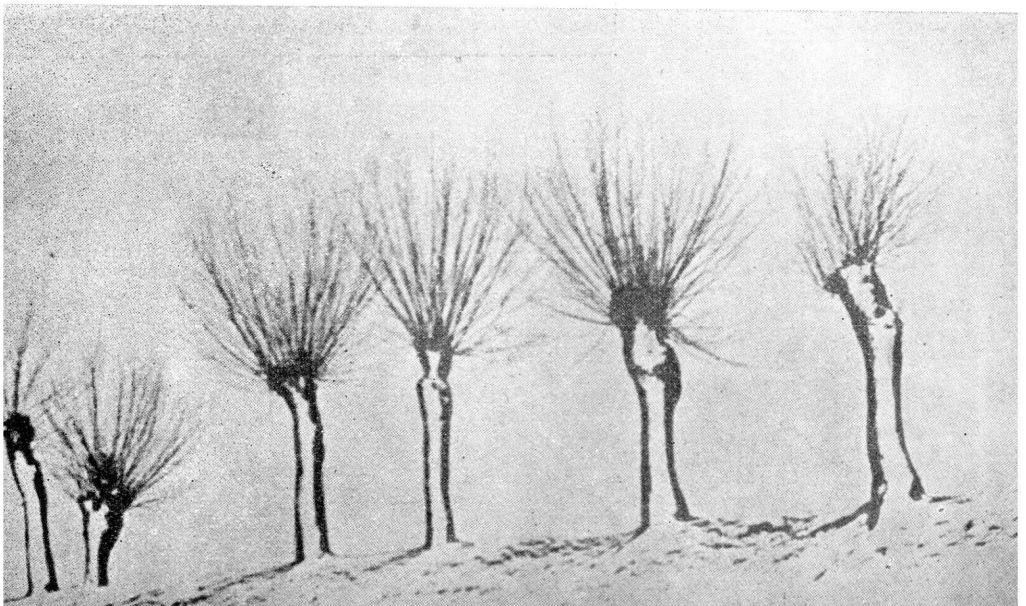
Zenica egyik jelenete

Arcínsky: Varsó újjáépül

**LENGYEL
FOTOMŰVÉSZEK
FELVÉTELEI**

Beksínsky: Tél

A LENGYEL MŰVÉSZI FOTOGRAFIA NOVIZÁDI KIÁLLÍTÁSÁRÓL

A lengyel fotóművészek szövetsége a közelmúltban a Szocialista Szövetség novizádi kiállítási termében művészi fénykép-kiállítást rendezett. A modern lengyel képzőművészet nyári belgrádi tárlata után ez a rendezmény újabb bizonyossága mélyülő kultúrkapcsolatainknak a baráti lengyel néppel.

A vándorkiállítás gazdag anyaga keresztmetszetet ad a háború utáni lengyel művészi fényképezés törekvéseiről és eredményeiről. A kitűnő technikai kivitelű képeken a modern lengyel fényképészetnek azt a szándékát láthatjuk, hogy a festészet és grafika eredményeit felhasználva új lehetőségeket tárjon fel az objektív ábrázolás terén. A valóság szigorúan vett objektív ábrázolása ma már nem elégítheti ki a fotóművészt, hiszen a képzőművészet bebizonyította, hogy a teljes objektivitás, a tárgyak hű visszatükrözése, nem lehet végső célja a művészetnek, hanem a valóság mögött van valami, aminek feltárása új élményekkel, új képzetársításokkal gazdagítja énlünket.

A képzőművészet tehát nagy hatással van a lengyel fotóművészetre. Ezt abból is láthatjuk, hogy ezen a kiállításon megtaláljuk a flamand festészet csúcseredményétől — a fény és árnyék hatványozott kifejezőerejétől kezdve (Czajkowszki: Elárúsítónó) a közbeeső főbb festészeti irányzatokat egészen napjaink nuklearizmusáig (Misztkowszki: Koratavasz). Igaz ugyan, hogy inkább csak az egyes irányzatok elemeinek felhasználásáról van szó, maga a motívum pedig reális alakjában jelentkezik. Néha éppen a való tárgynak érdekes beállítottsága váltja ki az absztrakció hatását. Ilyen fénykép például Kiepuszewszki: Tanulmánya és Puhálszki: Vízínövénye. Helyenként az absztrakció csak a vonalak ritmusában nyilvánul meg. A természetadta motívumnak ötletes felhasználását még Szivdecki: Téli képén tapasztalhatjuk; a művész a díszlet ügyes hangsúlyozásával plasztikus kép benyomását éri el.

Az impresszionizmus elemeinek felhasználása a sikeres képek egész sorát hozta létre. Az Utcasóprók, a párás levegőjű Ködbevesző délután, A bányász — a halvány és sötét foltok kombinációjából tevődik össze. Néha a képek nem is fényképre, inkább grafikai művekre emlékeztetnek. Ebben az esetben az alkotó beavatkozása a gép objektivitásába már szembetűnő. A gép csak a körvonalakat rögzíti, a többit pedig a művész retusálásával egészíti ki. Az említette-

ken kívül a kiállításon néhány sikeres montázst is láthattunk.

A bemutatott művek a mai lengyel valóságot tükrözik: az építkezést, az ipar lázasütemű fejlődését. S végül: egyes képek diszkrétén, mások viszont félreérthetetlenül (Soha többé háborút!) a maguk művészi eszközeivel a lengyel nép békevágyát tükrözik.

Aladics János

SOHOLOV NYILATKOZATA

Solohov ismert szovjet író, a Csendes Don világhírű alkotója nemrég tért haza Skandináviából, ahol szabadságát töltötte. Norvégiai időzése során az Aktuell című oslói képeslap riportot közölt Solohov látogatásáról. A nagy író válaszolt a norvég lap munkatársának néhány kérdésére. Az egyik kérdés így hangzott:

— Az Ön nagy művében, a Csendes Don-ban néhány fehér tisztet és katonát igen rokonszenvesnek rajzolt, a másik oldalon viszont vannak kommunisták, akik eléggé ellen-szenvesek. Lehetséges volna-e, hogy ma egy szovjet író hasonlóképpen írna, tehát megengednék neki, hogy rokonszenvesen rajzolja a rendszer ellenségeit? A válasz így hangzott: — Természetesen, miért ne írhatnánk ma ugyanúgy?

A norvég újságíró erre megjegyezte, hogy tudomása szerint Solohov átjavította regényének első kiadását. — Igen, de ez csak stilisztikai átdolgozás. Például elhagytam néhány tájszólásban írt részletet — válaszolta a szovjet író. Solohov igenlően válaszolt a kérdésre: igaz-e, hogy a XX. pártkongresszuson szigorúan megbírálta a modern szovjet irodalmat, hogy sematizmussal, egyoldalúsággal és leegyszerűsítéssel vádolt egyeseket, és hogy azt állította, a bajok egyik oka az, hogy sok szovjet író jórészt Moszkvában tartózkodik, és elvesztette kapcsolatát a néppel.

Az Aktuell munkatársa megkérdezte: — Nem tudná Ön mélyebben megmagyarázni, hogy mi a sematikus az Ön házájának irodalmában? — Ez például megmutatkozik a művészi jellemábrázolásban, emberformálásban — felelte Solohov.

Arra a kérdésre, hogy a „szocialista realizmus” nem rejti-e magában a programatikus irodalom veszélyét, azt, hogy művészet helyett propagandává válik, Solohov azt válaszolta, hogy a propaganda is lehet művészet, s különben is a „szocialista realizmus” nem kötelező, vannak, akik nem gyakorolják, viszont kétségtelenül nagyon népszerű a Szovjetúnióban.

KETTŐS ÖNÉLETRAJZ

A Szovjetunióban az idén ünneplik Ilyf és Petrov ismert szovjet humoristák halálának huszadik, illetve tizenötödik évfordulóját. Moszkvában bizottság alakult a népszerű író-pár összes műveinek összegyűjtésére és kiadására. Nem lesz talán érdektelen, ha ebből az alkalomból közöljük Ilyf és Petrov 1929-ben készült s kevesek által ismert „kettős ön-életrajzát”.

„Megléhetősen nehéz összeállítani a „Tizenkét szék” szerzőjének önéletrajzát. A dolog abban áll, hogy a szerző kétszer született, 1897-ben és 1903-ban. Először Ilja Ilyf, másodsor pedig Evgenij Petrov személyében.

Mindkét esemény Odesszában játszódott le.

Igy tehát a szerző korai gyerekeveitől kezdve kettős életet folytatott. Miközben egyik fele pelenkába csavarva rugdalózott, másik fele már hetedik évében járt és a temetőkert kerítésén mászkált át orgonát lopni.

Ez a kettős élet egészen 1925-ig tartott, amikor a két fél Moszkvában találkozott.

Ilja Ilyf banktisztviselő családjában született, és 1913-ban befejezte a műszaki középiskolát. Azután rajzolóirodában dolgozott, egy telefonközpontban, egy repülőgyárban és egy kézigránátgyárban. Volt továbbá statisztikus, vicclapszerkesztő, s ugyanebben a lapban női álnév alatt verseket írt. További foglalkozásai: könyvelő és az odesszai költők körének tagja. Elkészítvén élete legtelkiismeretesebb mérlegét, rájött, hogy irodalmi s nem könyvelői ténykedése nyomtöbbet, ezért 1923-ban Moszkvába utazott, ahol megtalálta a jelek szerint végleges hivatását — író lett, újságoknak és humoros folyóiratoknak dolgozott.

Evgenij Petrov tanár családban született, és 1920-ban elvégezte a klasszikus gimnáziumot. Ugyanebben az évben az Ukrán Távíratí Iroda munkatársa lett. Később három éven át bűnügyi nyomozó volt. Első irodalmi műve egy ismeretlen paraszt hullájáról készített helyszíni jegyzőkönyv. 1923-ban Moszkvába utazott, hogy folytassa iskoláit és újságírással foglalkozzon. Lapoknál és humoros folyóiratoknál dolgozott. Néhány füzetkét adott ki humoros történetekkel.

Ennyi esemény után a szerző szétválasztott részeinek végre sikerült találkozniok. Ennek az örömteli ténynek egyenes folyománya a „Tizenkét szék” című regény, amely 1927-ben készült Moszkvában.

A „Tizenkét szék” után kiadtuk a „Ragyogó személy” című satirikus elbeszélést és groteszk novellák két gyűjteményét: „Különös történetek Kolokolamszk város életéből” és „Ezeregy nap, avagy új Seherezáde” címmel.

Most regényt írunk „Nagy kombinátor” címmel és a „Repülő hollandus” című elbeszélést dolgozunk. A nemrég alakult „Különc-klub” írócsoportjához tartozunk.

Tekintet nélkül közös munkásságukra, a szerzők cselekedetei olykor mélyen egyéniék. Így például Ilja Ilyf 1924-ben, Evgenij Petrov pedig 1929-ben nősült meg.

Készült 1929 július 25-én, Moszkvában

I. Ilyf, E. Petrov”

HAZAI IRODALMI DÍJAK

Az írók köztársasági egyesületei kiosztották díjaikat az 1956-ban kiadott legjobb irodalmi művekért.

Bosznia-Hercegovina íróegyesülete díjjal tüntette ki Dusán Gyúrovicsot „Csillag a hegy fölött” című regényéért, Ahimet Hromadzicsot „A törpe” című gyermekregényéért és Szteván Bulajicsot „Ők hatvanan” című ifjúsági regényéért.

Macedónia íróegyesületének díját Szlávkó Janevszki kapta „Két Mária” című regényéért és Mateja Matevszki „Dozsdovi” című verseskötetéért.

Szerbia íróegyesülete díjat adott: Dusán Máticsnak „Anna báli ruhája” című esszé-kötetéért és Deszimir Blagojevicznak „Három kantáta” című verseskötetvéért.

Crnagora íróegyesületének díjait a következőknek ítéltek oda: Szreten Aszánovicznak „Hosszú pillanatok” című elbeszéléskötetéért, Bóza Bulátovicznak „Örtorony” című elbeszéléskötetéért és Mihailo Gazivodának „Trojka” című elbeszéléskötetéért.

A *szkoplyei „Kócsó Racin” Könyvkiadó* idei szépirodalmi díját Dmitár Mitrev író kapta „Kritérium és dogma” című művéért.

MIROSLÁV KRLEZSA NOVELLÁSKÖTETE FRANCIÁUL

A Gazette de Lausanne július 21-i számában Georges Anex ismerteti és méltatja Miroszláv Krlezsa irodalmi munkásságát abból az alkalomból, hogy novelláskötete francia fordításban megjelent. Címadó novellája: Temetés Theresienburgban. A hosszabb cikk írója kiemeli a mű tanúságtevő jellegét a monarchiáról és az író szatírai szemléletét. Több idézetet közöl Krlezsa jellemző szellemes és mélyértelmű mondataiból és várákozását fejezi ki, hogy a francia olvasóközönség az író tanúságtételét hazája legutóbbi tizenöt évéről is olvashassa.

EGY ÉRDEMES IFJÚSÁGI REGÉNY

A sok francia irodalmi díj közül a Prix Jeuneset, az ifjúság 200.000 frankos díját az idén a bírálóbizottság Aimée Collonges kéziratának ítélte. Címe: Különös család a pam-pákon. A fiatal író saját élményei nyomán írta a történetet; színhelye Uruguay. Szereplői a háború és fajüldözés hajótöröttjeiként összeverődött fiatalok, gyermekek és asszonyok. A különféle nemzetiségű egyénekből álló tarka-furcsa kollektív mély és meleg emberi szolidaritásban építi ki új életét a füves pusztaság menedékében.

AZ EGYHÁZ ARISZTOFANESZ ELLEN

A délolaszországi Benevent város lakossága egy egyházi vétő folytán nemrégiben két táborra szakadt. A város a Hadrian császár által épített, restaurált amfiteátrum megnyitására készült. A megnyitó ünnepélyen Arisztofanesz „Lysistrata” című szatírját akarták bemutatni, az antik drámák nemzeti intézete közreműködésével. A beneventi érsek azonban fölhívta egyházkerülete katolikus lakosságát, hogy ne nézzék meg ezt a szerinte „erkölcsstelen” színművet. Az érsek fölhívása heves ellentéteket váltott ki a katolikus szervezetek és az egyetemisták között, akik Arisztofanesz vígjátéka mellett szálltak síkra.

A „Lysistrata” szatíra az ókori Görögország erkölcsi hanyatlásáról. Bemutatja egy nőuralmon alapuló államberendezés következményeit. A világmegváltó tervek meghiúsulnak egyes polgárok önzése és az öreg asszonyok rosszindulata miatt. A cenzúra a nagyon kiütköző példálózásokat kihúzta, de — az érsek véleménye szerint — mégis sok botrányos dolog maradt a darabban.

GOLDONI SZÜLETÉSÉNEK 250. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

Az idei velencei színfesztivál a Goldoni-jubileum jegyében zajlott le. Olasz művészek nyitották meg a San Giorgio Maggiore-szigeti szabadtéri színpadon a kétszázötven évvel ezelőtt született nagy vígjátékról „Il campiello” című művével.

Hat külföldi színház is vendégszerepelt a Palazzo Grassi Színházban egy-egy Goldoni-komédiával, köztük a Zágrábi Népszínház is „A chiozzai perpatvar” című vígjátékkal.

KÉPZŐMŰVÉSZETI MŰTERMÉKET ÉPÍTENEK A FŐVÁROSBAN

Szerbia képzőművészeti egyesületének vezetősége már jó ideje azon fáradozik, hogy lehetőséget teremtsen több új műterem építésére a fővárosban. Az elért eredmények alapján nemrégiben fölhívta az érdekelt művészeket, hogy alkítsanak szövetkezetet az építésre. Az építők pénzbeli támogatást kapnak.

AZ ÉRTELMISÉGIEK NEMZETKÖZI TALÁLKOZÓJA

Az értelmiségiek XII. nemzetközi találkozóját szeptember 4-től 14-ig tartják meg Genfben. Hazánkból Dusán Mátics vesz részt a találkozón.

FATTYŰNYELVI SZÓTÁR

A *balhé*, *meló*, *csaj*, *hapsi* és hasonló szavak törvénytelen gyermekei a magyar nyelvnek, de hozzátartoznak a családhoz, mert az idegen töből magyar hangzású, magyar képzésű szavak alakultak. Használjuk őket, habár nem mindig ismerjük származásukat, olykor még pontos jelentésüket sem.

Most a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából szótár készül ezekről a szavakról. Zolnay Vilmos nyelvész húsz éve dolgozik ezen a szótáron. A megbízást 1954-ben kapta, amikor az Akadémia nyelv- és irodalomtudományi osztályának mutatványképpen bemutatta a „Cs”-betű földolgozását, s az Akadémia megjutalmazta a munkát. A szótár mintegy 25.000 címszót tartalmaz majd. A szinonimák száma meglepően nagy az előkészített anyagban. A börtön fogalmára például 110 kifejezést sorol fel, az élelemre 330, rendőrre, csendőrre 220, a pénzre 420, a nőre, az asszonyra pedig több mint 600 kifejezést. A szótárt a fattyűnyelvek története és teljes bibliográfia egészíti ki.

TARTALOMMUTATÓ

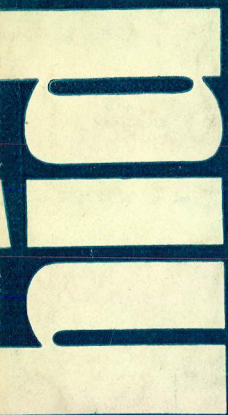
Sinkó Ervin / Beszélgetések a látogatómmal — — —	265
Federico Garcia Lorca versei — — — — —	270
Kopeczky László / Klári — — — — —	578
Majtényi Mihály / Garden party — — — — —	582
Laták István versei — — — — —	586
André Malraux / A tűz — — — — —	588
Gál László / Könyvolvasás közben — — — — —	591
Fehér Ferenc / Esti ceruzasorok — — — — —	597
Petkovics Kálmán / Számadás — — — — —	599
Csépe Imre / Tarisznyások — — — — —	609
Miroszláv Antics versei — — — — —	614
Börcsök Erzsébet / Találkozásom egy öreg varjúval —	616
Németh István / Arcképek — karképek — — —	620
Burány Nándor / Hangulatlenyomat — — — — —	625
Girizd László / Szűkmellű gyerekek — — — — —	626
Kolozsi Tibor / Koch Teréz ügye — — — — —	634
Deák Ferenc versei — — — — —	642
Norman Cousius / Elmaradt találka — — — — —	644
Kalapis Zoltán / Az időszerűség és a hazai film — —	652
Majtényi Mihály / Meghalt a Csatorna megálmodója —	659
** / Száz virág — — — — —	662
Juhász Géza / Csépe Imre novellái — — — — —	665
Ivan Ivanji / Drámák a színpadon és a valóságban — —	669
Dr. G. Cimmer Anna / Néhány szó a mai francia könyv- kiadásról és könyvterjesztésről — — — — —	673
KRÓNIKA — — — — —	675

A fedőlapot IVAN HOROVIC és MISA NEDELYKOVICS
tervezte.

A rajzokat ÁCS JÓZSEF és MILAN KERAC készítette.
Federico Garcia Lorca verseinél a költő rajzait közöljük.

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT, 1957 AUGUSZTUS. KIADJA A MAGYAR SZÓ LAPKIADÓ VÁLLALAT. — SZERKESZTŐSÉG ES KIADÓHIVATAL: NOVI SAD, VOJVODE MIŠIĆA 1. — CSEKKSZÁMLA: 300-T-255. — ELŐFIZETÉSI DÍJ: EGY ÉVRE 500, FÉLÉVRE 260, EGYES SZÁM ÁRA 50 DINÁR. — KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ES NEM ADUNK VISSZA. — KÉSZÜLT A SZUBOTICAI MINERVA NYOMDÁBAN.

et társadalomtudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művészet társadalomtud